

T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TASAVVUFTA DÖRT HALİFE ANLAYIŞI VE ŞEYH ABDÜLHAY
CELVETÎ'NİN *MENÂKİB-I CİHÂR-I GÜZÎN* ADLI ESERİ
(İNCELEME-METİN)

YÜKSEK LİSANS

Güllü YILDIZ

OCAK-2024
GÜMÜŞHANE

T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TASAVVUFTA DÖRT HALİFE ANLAYIŞI VE ŞEYH ABDÜLHAY
CELVETÎ'NİN *MENÂKİB-I CİHÂR-I GÜZÎN* ADLI ESERİ
(İNCELEME-METİN)

THE APPROACH OF THE FOUR CALIPHS IN MYSTICISM AND THE WORK
OF SEYH ABDULHAY CELVETÎ NAMED *MENÂKİB-I ÇEHÂR-I GUZÎN*
(REVIEWE-TEXT)

YÜKSEK LİSANS

Güllü YILDIZ

OCAK-2024
GÜMÜŞHANE

T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TASAVVUFTA DÖRT HALİFE ANLAYIŞI VE ŞEYH ABDÜLHAY
CELVETÎ'NİN *MENÂKİB-I CİHÂR-I GÜZÎN* ADLI ESERİ
(İNCELEME-METİN)

THE APPROACH OF THE FOUR CALİPS IN MYSTICISM AND THE WORK
OF SEYH ABDULHAY CELVETÎ NAMED *MENÂKİB-I ÇEHÂR-I GUZÎN*
(REVIEWE-TEXT)

YÜKSEK LİSANS

Güllü YILDIZ

Danışman: Prof. Dr. Selami ŞİMŞEK

OCAK-2024
GÜMÜŞHANE

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlamış olduğum “**Tasavvufta Dört Halife Anlayışı ve Şeyh Abdülhay Celvetî’nin *Menâkıb-ı Cihâr-ı Güzîn* Adlı Eseri (İnceleme-Metin)**” isimli bu çalışmanın, tamamen kendi çalışmam olduğunu, her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve alıntı yaptığım tüm çalışmaların kaynakçada yer aldığına taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde saklanması için izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

26/01/2024

.....
Güllü YILDIZ

TEŞEKKÜR

Yazma eserler, geçmiş zamanda yaşamış güzel insanların günümüz insanların faydalanması için sunduğu bir hediyedir desek abartmış olmayız. Zira bu eserler bir milletin en değerli hazineleridir. Bizim milletimizin kökleri de eski zamanlara dayandığından yazma eserler bakımından oldukça zengin durumdadır. Bu eserler aynı zamanda ecdadımızdan bizlere yâdigâr ve emanettirler.

Biz de bu duygu ve düşüncelerden yola çıkarak XVII. asır Celvetî şeyhlerinden Abdülhay Efendi'nin *Menâkıb-ı Cihâr-ı Güzîn* adlı Osmanlı Türkçesi ile kaleme almış olduğu eserini latin harflere aktararak günümüz insanının istifadesine sunmak istedik.

Tezimiz, bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında çalışmamızın amacını, konusunu ve kapsamını ele aldık. Birinci bölümde; Şeyh Abdülhay Celvetî'nin kısaca doğumuna, ailesine, künyesine, eğitimine, tarikatına, halifelerine, memuriyet hayatına, vefatına ve eserlerine değindik. Ardından Tasavvufta dört halife anlayışına temas ettik.

İkinci bölümde ise; Şeyh Abdülhay Celvetî'ye ait olan *Menâkıb-ı Cihâr-ı Güzîn* adlı Osmanlı Türkçesi kaleme alınmış eserin latin harfli çevirisine yer verdik ve tahlilinde metinde geçen menkıbelerden yola çıkarak Tasavvuf düşüncesiyle alakalı kavramlara yer vererek çalışmamızı nihayete erdirdik.

Bu çalışmamızda lisans eğitimimizde Tasavvuf derslerimiz vesilesiyle tanışmış olduğum, Tasavvuf'u bizlere sevdiren, değerli vakitlerini bizlere ayırarak tez konumu belirlememde yardımcı olan, halim bir kişiliğe sahip, bir hocadan çok gözümde baba değerinde olan, çalışma sürecimde her ne olursa olsun her daim bana güvenerek destek veren, kendisini örnek aldığım, hem lisans döneminde hemde bu süreçte öğrencisi olmaktan gurur duyduğum danışmanım Prof. Dr. Selami ŞİMŞEK hocama içtenlikle teşekkürlerimi bildiririm. Aynı şekilde lisans döneminde Tefsir dersimiz sayesinde tanıştığım, yüksek lisansın ders döneminde de derslerinden müstefit olduğum, karıncayı bile incitmeyecek bir huyda olan bizlere derslerinde kıssaları ve sohbetleriyle büyüleyen Prof. Dr. Abdurrahman ALTUNTAŞ hocama ve tez savunma jürimde yer alacak olan ve tezimizdeki eksikliklere dikkat çekerek katkıda bulunacak olan hocalarımıza sonsuz şükranlarımı sunuyorum.

Ayrıca maddî-manevî her zaman desteğini esirgemeyen bir abiden çok yeri geldiğinde bir arkadaş yeri geldiğinde bir baba yeri geldiğinde bir kardeş olan abim Ertuğrul YILDIZ'a yine aynı şekilde desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, bana hep

güvenen, dualarıyla bugünlere gelmeme vesile olan canım anneciğime ve canım babacığma, çalışmalarımnda iştişare ettiğim Yakup AYDIN hocama ve çalışmamda katkısı olan lisans döneminde arkadaşım Senabil ÜNAL hocama müteşekkirim.

Güllü YILDIZ
GÜMÜŞANE - 2024

ÖZET

Dört güzîde halife, Peygamber (s.a.v.)’den sonra Hadis, Tefsir, Fıkıh ve Kelam bilim dallarında olduğu gibi Tasavvuf bilim dalının da konuları içerisinde yer almakta olup adeta mihenk taşı konumundadır. Ashâb-ı Kirâm içerisinde Hz. Peygamber’in yaşayış tarzına şahitlik etmeleri ve onunla yakın ilişki kurmaları hasebiyle önemlidirler. XVII. yüzyılda yaşamış Abdülhay Celvetî Hazretlerinin dört halife üzerine kaleme almış olduğu ve kaynaklarda rastlanmayan *Menâkıb-ı Cihâr-ı Güzîn* adlı Osmanlı Türkçesi el yazması eseri de bu konu üzerine menkıbelerle donatılmış nadir eserlerdendir.

Giriş ve iki bölümden oluşan tezimizde kısaca Şeyh Abdülhay Celvetî’nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiş, Tasavvuf düşüncesinde dört halife anlayışı ele alınmış, *Menâkıb-ı Cihâr-ı Güzîn* adlı eseri çeviri yazılı olarak sunulmuş ve akabinde eserde geçen menkıbelerden yola çıkılarak dört halifenin zühdî/Tasavvufî yönleri ile üzerinde durdukları Tasavvuf ile ilgili ortak kavramlara yer verilmiştir.

Dört halife ile ilgili rivayetleri, menkıbeleri ihtiva eden *Menâkıb-ı Cihâr-ı Güzîn* adlı eser, Abdülhay Celvetî’nin kaynaklarda adı geçmeyen eseri olup ilk defa tarafımızca gün yüzüne çıkartılmıştır. Dolayısıyla tezimiz, Tasavvuf düşüncesinde dört halife üzerine yapılmış çalışmalardan bu noktada ayrılmaktadır. Ayrıca eserde geçen rivayetler diğer kaynaklarda geçen rivayetleri de destekler mahiyette olduğu için ayrıca önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Abdülhay Celvetî, Hz. Ali, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman.

SUMMARY

The four distinguished caliphs are after the Prophet(pbuh) the cornerstones of the Sufism departmen, as well as the Hadith, Tafsir, Fiqh an Kalam branches. They are important among the Companions because they witnessed the Prophet's lifestyle and established a close relationship with the Prophet. In our study, The Ottoman manuscript titled *Menâkıb-ı Cihâr-ı Güzîn*, by Abdülhay Celvetî, who lived in the 12th century, written on the four caliphs and not found in the sources, is one of the rare Works equipped with hagiography on this subject.

In our thesis, which consists of an introduction and two chapters, we briefly gave information about Abdülhay Celvetî's life and Works, then discussed his understanding of the four caliphs in Sufism, and then translated Abdülhay Celvetî's Work called *Menâkıb-ı Cihâr-ı Güzîn*. In the analysis part of the work, we aimed to include concepts related to the thought of Sufism, based on the hagiography mentioned in the work.

Our manuscript named *Menâkıb-ı Cihâr Güzîn*, which includes the narrations of the four caliphs, is the work of Abdülhay Celvetî that is not mentioned in the sources. Our study on this work is what distinguishes our work from the studies on the four calips in Sufi thought. Another factor that adds importanse to this study is that the narrations in this manuscript support the narrations in other sources.

Keywords: Abdulhay Celvetî, Hz. Abu Bakr, Hz. Omar, Hz. Osman, Hz. Ali.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	III
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI.....	IV
TEŞEKKÜR.....	V
ÖZET.....	VII
SUMMARY	VIII
İÇİNDEKİLER	IX
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	XI
1.GİRİŞ	1
2.ŞEYH ABDÜLHAY CELVETÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ	2
2.1.Hayatı	2
2.1.1.Doğumu, Ailesi, Künyesi ve Eğitimi	2
2.1.2.Tarikatı	2
2.1.3.Halifeleri	3
2.1.4.Memuriyet Hayatı	3
2.1.5.Vefatı ve Defnedildiği Yer.....	3
2.2.Eserleri	4
2.3.Tasavvufta Dört Halife Anlayışı	4
2.3.1.Hz. Ebû Bekir es-Sıddîk (r.a.).....	4
2.3.1.1.Hz. Ebû Bekir (r.a.)'in Hayatı.....	4
2.3.1.2.Hz. Ebû Bekir (r.a.)'in Tasavvufta ki Yeri ve Zühd Hayatı.....	6
2.3.2.Hz. Ömer b. el-Hattâb (r.a.)	12
2.3.2.1.Hz. Ömer (r.a.)'in Hayatı	12
2.3.2.2.Hz. Ömer (r.a.)'in Tasavvufta ki Yeri ve Zühd Hayatı.....	15
2.3.3.Hz. Osman b. Affan (r.a.).....	19
2.3.3.1.Hz. Osman (r.a.)'in Hayatı.....	19
2.3.3.2.Hz. Osman (r.a.)'nın Tasavvufta ki Yeri ve Zühd Hayatı.....	21
2.3.4.Hz. Ali b. Ebî Tâlib (r.a.)	25
2.3.4.1.Hz. Ali (r.a.)'nin Hayatı	25
2.3.4.2.Hz.Ali (r.a.)'nin Tasavvufta ki Yeri ve Zühd Hayatı.....	26
3.ŞEYH ABDÜLHAY CELVETÎ'NİN <i>MENÂKIB-I CİHÂR-I GÜZÎN</i> ADLI ESERİNİN ÇEVİRİYAZILI METNİ.....	34
3.1. <i>Menâkıb-ı Cihâr-i Güzîn</i>	34

3.1.1.El-Faslu'l-Evvel fî Zikri Ebî Bekir's-Sıddîk Radiyallâhu Anh	34
3.1.2.El-Faslü's-Sânî fî Zikri Ömer (vr. 21a) el-Farûk Radiyellahu Anh.....	43
3.1.3.El-Faslü's-Sâlisü fî Menâkib-i Osman Radiyellahu Anh (Fezâil-i Hazret-i Osmân Radiyellâhu Anh).....	55
3.1.4.El-Faslu'r-Rabi'u Emîri'l-Mü'minîn Ali bin Ebî Tâlib radiyellahu anh (Matlab Fezâil-i Hazret-i Ali Radiyellâhu Anh).....	60
3.2.Menâkıb-ı Cehâr-i Güzîn'in Tahlili	69
3.2.1.Hz. Ebû Bekir (r.a.)'in Zühdi/Tasavvufî Yönüyle İlgili Hususlar	69
3.2.1.1.Sıddıkiyyet Sahibi Olması	70
3.2.1.2.Müşâhede Sahibi Olması	71
3.2.2.Hz. Ömer (r.a.)'in Zühdi/Tasavvufî Yönüyle İlgili Hususlar	71
3.2.2.1.Gazap, Adâlet ve Haşyet Sâhibi Olması	71
3.2.2.2.Kerâmet Sahibi Olması	72
3.2.2.3.Emânet Sahibi Olması.....	74
3.2.3.Hz. Osman (r.a.)'in Zühdi/Tasavvufî Yönüyle İlgili Hususlar	74
3.2.3.1.Hayâ Sahibi Olması.....	74
3.2.4.Hz. Ali (r.a.)'nin Zühdi/Tasavvufî Yönüyle İlgili Hususlar	75
3.2.4.1.İlim ve Hikmet Sahibi Olması	75
3.2.4.2.Uhuvvet Sahibi Olması	77
3.2.4.3.Velâyet Sahibi Olması	77
3.2.5.Dört Halife İle İlgili Ortak Tasavvufî Kavramlar	77
3.2.5.1.Zühdi, İsrâr ve Cömert kavramları	77
3.2.5.2.Takvâ ve Verâ	80
4.SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	81
KAYNAKÇA.....	83
ÖZGEÇMİŞ	89

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

a.s.	: Aleyhisselam.
b.	: İbn.
bt.	: Binti.
c.	: Cilt.
c.c.	: Celle celaluhu.
çev.	: Çeviren.
h.	: Hicri.
haz.	: Hazırlayan.
H.z.	: Hazret, Hazret-i.
m.	: Miladi.
r.a.	: Radıyallahu anh.
s.	: Sayfa.
s.a.v.	: Sallallahu aleyhi ve sellem.
Sad.	: Sadeleştiren.
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı.
Terc.	: Tercüme.
vb.	: Ve benzeri.
vd.	: Ve diğerleri.

1. GİRİŞ

Tezimizin konusu, tasavvuf düşüncesinde dört halife ve Abdülhay Celvetî'nin dört halife üzerine kaleme almış olduğu literatürde ismi geçmeyen *Menâkıb-ı Cihâr-ı Güzîn* adlı yazma eserinin Latin harfli çevirisi ve tahlili üzerinedir.

Tezimizde dört halife ile ilgili İslam tarihi, hadis, tefsir ve özellikle bizim için önemli olan tasavvufi kaynaklardan yararlanılmıştır. Birinci bölümde bu konu üzerine yapılan diğer çalışmalarda değinilen konulara fazla girilmeden ve farklı noktalarından konuyu ele almaya gayret gösterilmiştir.

Akabinde gelen ikinci bölümde, tezimizi diğer dört halife üzerine yapılan çalışmalardan ayıracak olan Abdülhay Celvetî'nin bilinmeyen el yazması eseri *Menâkıb-ı Cihâr-ı Güzîn* isimli eserin çeviri yazılı metni ile tahlili yer almıştır.

Eserde yer alan dört halife ile ilgili rivayetlerin başka kaynaklarda geçen menkıbelerle örtüşmesi, ek bilgiler vermesi veya bir konu hakkında diğerlerinden farklı bilgi vermesi bakımından da önemli bir çalışmadır ve literatüre kazandırılması açısından değerli olmuştur.

2. ŞEYH ABDÜLHAY CELVETÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

2.1. Hayatı

2.1.1. Doğumu, Ailesi, Künyesi ve Eğitimi

Şeyh Abdülhay Efendi'nin, doğum tarihi kesin olmamakla birlikte Edirne'de 1035 (1625)'te dünyaya geldiği bilinmektedir. Babası, Celvetî şeyhlerinden Saçlı İbrâhim Efendi olduğu bilinir ve babası Azîz Mahmud Hüdâyî Efendi'nin halifesidir. Annesi ise Azîz Mahmud Hüdâyî'nin kızı Şerîfe Fâtıma Hanımdır. Şeyh Abdülhay Efendi dünyaya geldiğinde babası Edirne'de halife görevini icra etmektedir.¹

Doğum yerinin Edirne olması hasebiyle “el-Edirnevî” ibaresiyle bilinen Abdülhay Efendi'nin künyesi, Celvetî tarikatına mensub olması hasebiyle “Celvetî” şeklinde ifade edilir.

Kendilerine “Abdülhay” ismini Azîz Mahmûd Hüdâyî koymuş ve doğar doğmaz kendi seccâdelerine halife olacağının muştusunu vermişlerdir. Sohbetlerinde kendinin ya da geçmişte yaşamış azîzlerin nutk-ı şerîfleriyle tezyin edip sohbet ehlini mest eden ehl-i dil sahibi mübarek bir zatmış. Ne kendisinin ne ailesinin hatıraları günümüze ulaşmamıştır.

Abdülhay Efendi'nin üç oğlu olduğu bilinmektedir. Oğullarından biri Ankara Mollası iken (M. 1689) senesinde vefat eden Ebussuud Mehmet Efendi, diğer bir oğlu âlim olarak tanınmış Mehmet Emin Efendi ve Yakub adında bir evladı daha olduğu ve celâl sahibi olan bu oğlu (7 Şaban 1153/ 28 Ekim 1740) tarihinde vefat ettiği bilinmektedir. Mehmet Nesîm Efendi isminde de mürşid olan bir torunu olduğu bilinir.²

2.1.2. Tarikatı

Tasavvufi eğitimini tamamlayarak Celvetî icâzetini alan Şeyh Abdülhay Efendi, Kur'ân ve Sünnet'e bağlı, âlim, âbid, zâhid, mücâhid, şeyh-i fâzıl, mürşid-i kâmil ve güzel söz söyleme kabiliyetine sâhip bir zât olan ve XVII. asır boyunca İstanbul'un en yaygın tarikatlarından biri olan Celvetîliğin şehir hayatında gelişmesini sağlamış, ilmi seviyesi ve şahsiyetiyle Celvetî Tarikatı'nın önde gelen şeyhlerinden biri olmuş ve tarikatın İstanbul'dan Balkanlar'a kadar yaygınlaşmasına vesile olmuştur.

¹ Osmanzâde Hüseyin Vassâf - Mehmet Akkuş (Haz.), *Sefîne-i Evlyâ* (İstanbul: Kitabevi, 2015), 3/41-42; Şeyh Abdülhay El- Celveti, *Kasîde-i Bürde*, çev. Selami Şimşek (İstanbul: Buhara, 2018).

² Mustafa Tatcı - Veysel Akkaya, *Hacı Bayram-ı Velî Şerhi* (İstanbul: H Yayınları, 2020), 11-15.

2.1.3. Halifeleri

Abdülhay Efendi'nin Edirneli Yusuf Efendi ve Muhammed Efendi adında iki halifesi vardır.

2.1.4. Memuriyet Hayatı

Bulgaristan sınırları içerisinde yer alan Akçakızanlık'taki Alaaddin Efendi Tekkesi'ne h.1071/m.1669-61 yılında şeyh olmuş. Babasının Recep 1071/Mart 1661'de vefatı üzerine babasının yerine Edirne Selimiyye Vaizliği ile Dizdarzâde Tekkesi şeyhliğini üstlenmiş ve görevini h.1097/m.1685-86'ya kadar devam ettirmiştir. Ardından İstanbul Kadırga limanındaki Mehmed Paşa Tekkesi meşihatının Kadızâde mahdumu Şeyh Mustafa Efendî'den boşalması üzerine buraya naklolunan Abdülhay Efendi'ye, h.1099/m.1687-88'de Vâni Efendizâde Seyyid Mahmud Efendi yerine Bahçekapısı dahilinde Vâlîde Sultan Yeni Câmi Vâizliği de verilmiştir. Selâmi Ali Efendi'nin Safer 1104/Aralık 1692'de vefatı üzerine Hüdâyî Âsitânesi postnişînliğine tayin olunan Abdülhay Efendi, on dört sene bu görevi icrâ ettikten sonra, h.29 Recep 1117/m.16 Kasım 1705 tarihinde vefât etmiştir.³

2.1.5. Vefatı ve Defnedildiği Yer

H.29 Receb 1117/m.16 Kasım 1705 tarihinde Pazartesi günü vefat etmiş. Üsküdar'daki Azîz Mahmud Hüdâyî âsitâne civarındaki Halil Paşa Türbesi'ne, Halil Paşazâde Mahmud Bey'in yanına defnedilmiştir.⁴ Yetmiş altı yaşında vefat ettiği ve bu zatın güzel huylu, ârif ü agâh, keşif ve keramet sahibi, nûrânî yüzlü bir pir olduğu kaynaklarda zikredilir.⁵

Sanâyî Hasan Efendi, Abdülhay Efendi'nin yaşı ve ömrüyle ilgili olarak şu bilgileri verir:

Abdülhay Efendi Haziretleri seksen üç sene dört ay muammer olduğu bundan akdem zikr olunmuş idi. Vefatlarından iki sene mukaddem 'azim hasta olup hattâ hayâtından kat'-ı ümîd etmişler. Bazı ahnâbı bir gün ziyaretine varıp birinin hatırına hutur eylemiş ki, Allahu a'lem bu 'azîzin maraz-ı mevî olmağ gerek. Bu fikirde iken o şahsı muhatab edinip:
- Biz bu hastalıktan ifâkat buluruz. Falan kadar zamân dahi bâkiye-i hayâtımızı tekmil ederiz. Ve hatırıma gelirse bu mugayyibat-ı hamsenin biridir neden hükmolunur, denirse üç def'a bin ay muammer olmamızı mübeşşer olduk. Ammâ dahi şu kadar vakte muhtâcdır, diye buyurmuşlar. Fi-hadd-i zâtihi Azîz'in bu nutkuna târîh komuşlar. İrtihâlleri bi-aynihi öylece vâki olmuştur.⁶

³ El- Celveti, *Kaside-i Bürde*.

⁴ "Abdülhay Celveti"- TDV İslâm Ansiklopedisi (İstanbul, 1988); Vassâf - Akkuş (Haz.), *Sefîne-i Evliyâ*, 3/42.

⁵ Tatcı - Akkaya, *Hacı Bayram-ı Velî Şerhi*, 25-26.

⁶ El- Celveti, *Kaside-i Bürde*.

2.2. Eserleri⁷

1. **Şerh-i Gazel-i Hacı Bayram-ı Velî:** Küçük bir risâledir.

2. **Şerh-i Gazel-i Hazret-i Hüdâyî:** Böyle bir eserin olduğu kaynaklarda geçiyor lakin herhangi bir nüshasına rastlanmamıştır.

3. **Terceme-i Kasîde-i Bürde:** Bûsîrî'nin Hz. Peygamber için yazdığı Kasîde-i Bürde'sini manzum şeklinde tercüme etmiştir.

4. **Tefsîr-i Sûre-i Feth:** Fetih suresinin tefsirdir.

5. **Dîvânçe:** Güfte mecmualarından oluşan manzume eseridir.

6. **Tefsîr-i Ba'z-ı Süver-in Kur'âniyye:** Meryem, Yâsîn, Feth, Rahmân, Nebe', Nâziât, Abese, Tekfîr, İnfitâr, Mutaaffîfîn ve Kevser surelerini tefsir etmiştir.

7. **Menâkıb-ı Cihâr-ı Güzîn:** Dört halife üzerine yazılmış menkıbelerden oluşan güzide eseridir.

2.3. Tasavvufta Dört Halife Anlayışı

2.3.1. Hz. Ebû Bekir es-Sıddîk (r.a.)

2.3.1.1. Hz. Ebû Bekir (r.a.)'in Hayatı

Tam ismi Abdullah b. Osman b. Âmir b. Amr b. Kâ'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre b. Kâ'b b. Lüey el- Kureşî et-Temîmî'dir.⁸

Araplarda künye ile seslenmek meşhur olduğundan daha çok Ebû Bekir künyesiyle tanınmıştır.⁹ İslamiyetten önce adı Abdulkabe olan bu mübarek kişiye Peygamber (s.a.v.) Abdullah ismini vermiştir.¹⁰ Hz. Ebû Bekir, Peygamber (s.a.v.)'den iki sene sonra yani Fil Vak'ası'ndan yaklaşık üç yıl sonra Mekke'de dünyaya gelmiştir.¹¹ Kaynaklarda isminden çok "Atîk"¹² lakabıyla ön plana çıkmıştır. Atik denmesi ile ilgili üç rivayete değinilir; cehennemden azat edildiği için, ikincisi annesinin ona verdiği göbek ismi olduğundan üçüncüsü de yüzü güzel olduğu için Atîk denmiştir.¹³ Annesinin adı, Ümmülhayr Selma bint Sahr bin Amir'dir ve annesi Müslüman olarak ölmüştür. Anne ve babasının nesebi Teym kabilesinden olan Mürre b.

⁷ "Abdülhay Celvetî" - TDV İslâm Ansiklopedisi; Vassâf - Akkuş (Haz.), *Sefîne-i Evlyâ*, 3/42.

⁸ İbn Hacer el-Askalânî - Naim Erdoğan, *Sahâbe-i Kirâm Ansiklopedisi* (İstanbul: İz yayıncılık, 2018), 3/225.

⁹ "EBÜ BEKİR", TDV İslâm Ansiklopedisi (Erişim 23 Ağustos 2023). Bekir isimli bir evladı olmadığı halde neden Ebu Bekir künyesi verildiği hakkında tam bir bilgi yoktur.

¹⁰ H. İbrahim Hasan, *İslâm Tarihi* (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1991).

¹¹ İmâm Nevevî vd., *Riyâzü's-Salihîn* (İstanbul: Erkan Yayınları, 2014), 1/356; Hasan, *İslâm Tarihi*.

¹² Güzeli, soylu, eski, âzat edilmiş vb. manalara gelir.

¹³ İbn'ul Cevzi Ebu'l Farac Abdurrahman b. Ali - Abdurrahman Öztürk(çev.), *Resulullah(sav), Ashabı ve Belde Belde Allah Dostları Hayatı ve Faziletleri* (İstanbul: Kahraman Yayınları, 2016), 103; İmâm Nevevî vd., *Riyâzü's-Salihîn*.

Kâ'd'da Hz. Peygamber'in nesebe-i şerifleriyle birleşir. Validesi, babası, çocukları ve torunları sahabîdir. Babası Kuhâfe, İslâmiyeti Mekke'nin fethinden sonra kabul etmiştir. Çocukları; Abdullah, Esmâ/Zatünnikateyn, Abdurrahman, Aîşe, Muhammed, Ümmü Gülsüm'dür.¹⁴

Güzel hasletlerle bilinmiş ve İslâmiyet'i kabul etmeden ki 38 yıllık hayatında hiç içki kullanmamış,¹⁵ putlara ibadet etmemiş temiz bir hayat yaşamıştır. Peygamber'e güveni sonsuz olması hasebiyle "Siddîk" ünvanını almıştır. Çocukluktan beri Peygamber (s.a.v.)'in en samimi dostu, mağara ahbabı,¹⁶ kayınpederi, ilk halifesi ve Peygamber (s.a.v.)'e yaşlı erkeklerden¹⁷ ilk iman eden¹⁸ olmuştur. Vefat edinceğe dek tüm savaşlarda Peygamber (s.a.v.)'in yanında idi. Tabük'te sancak Hz. Ebû Bekir'in elindeydi.

Müslümanlar, Hz. Ebû Bekir'e "Halifetü Resûlillah/Allah'ın Resûlü'nün Halifesi" ünvanını verdiler.¹⁹

Hz. Ebû Bekir, Müslüman olduğu zamanlarda kırk bin dirhemi olduğu ve onların hepsini Allah yolunda dağıttığı²⁰ ardından Allah yolunda işkenceye uğramış köleleri sahiplerinden yüksek miktarda fiatlarla satın alarak âzat ettiği kaynaklarda geçer. Aynı şekilde savaşlarda en çok malî yardımı yapan da odur.²¹ Tefsir âlimlerinin çoğu "Arınmak için malını veren, en çok sakınan kimse ise ondan uzak tutulur" ayetinde bahsedilen kişinin Hz Ebû Bekir olduğunda hemfikirdirler.²² Peygamber (s.a.v.), Hz. Ebû Bekir (r.a.)'ı melekler içerisinde Mikâil'e benzetmiştir.²³

Mâkâlât da dört halife ve Peygamber (s.a.v.) bir elin parmaklarına; baş parmak Resûl-i Ekrem, şehadet parmağı Hz. Ebû Bekir, orta parmak Hz. Ömer, taharet parmağı

¹⁴ İbn'ul Cevzi Ebu'l Farac Abdurrahman b. Ali - Öztürk (çev.), *Sıfatü's-Safve*, 105.

¹⁵ İmâm Nevevî vd., *Riyâzü's-Salihîn*.

¹⁶ İmâm Nevevî vd., *Riyâzü's-Salihîn*. Peygamberimiz ve Hz. Ebu Bekir hicret yolculuğu esnasında mağarada bulunurlarken, tepelerinde dolaşıp duran müşriklerin ayaklarını gören Hz Ebû Bekir'in: "Ey Allah'ın elçisi! Eğer şunlardan biri eğilip aşağı baksa kesin bizi götür, demesi ve Resûlullah(s.a.v) şöyle söylemesi: "Üçüncüleri Allah olan iki kişiyi sen ne zannediyorsun, Ebû Bekir?" Bu hadis Tevbe sûresinin 40. ayetinin(Üzülme, endişelenme, Allah bizimle beraberdir.) açıklayıcısı mahiyetindedir. Hem ayet de hem de hadis-i şerif de Allah (c.c.)'a tam manasıyla güvenerek tevekkül edilmesi gerektiği beyan ediliyor.

¹⁷ Yazıcıoğlu Ahmed Bican - Muhammed Taha (Sad.), *Envârü'l Âşıkîn/Aşıkların Nurları* (İstanbul: Muallim Neşriyat, 2018), 311.

¹⁸ el-Askalânî - Erdoğan, *Sahâbe-i Kirâm Ansiklopedisi*.

¹⁹ el-Askalânî - Erdoğan, *Sahâbe-i Kirâm Ansiklopedisi*.

²⁰ Bican - Taha(Sad.), *Envârü'l Âşıkîn/Aşıkların Nurları*, 311.

²¹ Hasan, *İslâm Tarihi*; el-Askalânî - Erdoğan, *Sahâbe-i Kirâm Ansiklopedisi*; İmâm Nevevî vd., *Riyâzü's-Salihîn*.

²² Bican - Taha (Sad.), *Envârü'l Âşıkîn/Aşıkların Nurları*, 312.

²³ Bican - Taha (Sad.), *Envârü'l Âşıkîn/Aşıkların Nurları*, 311.

Hız. Osman, serçe parmağı da Hız. Ali'ye benzetilmiştir.²⁴ Hız. Peygamber (s.a.v.) ve Hız. Ebû Bekir bu benzetmeden de anlaşılacağı üzere her daim yanyaya olmuşlardır.

Hız. Ebû Bekir İslâmiyeti kabul etmeden evvel ki hayatında çok iyi bir tâcirdi. Kumaş ve elbise ticaretiyle hayatını sürdürürdü. İslâmiyeti kabul etmesiyle birlikte zamanın Peygamberiyle birlikte İslâm'a hizmet edebilmek maksadıyla ticareti bıraktı.

İslâm uğrunda sürekli canla başla mücadele eden bu zât ile birlikte; İslâmın daha ileri gitmesinde katkıları olan ilk Müslümanlardan Osman b. Affân, Zübeyr b. Avvâm, Abdurrahman b. Ebî Vakkas ve Talha b. Ubeydullah vb. birçok kişi onun vesilesi ile Müslüman olmuştur.

2.3.1.2. Hız. Ebû Bekir (r.a.)'in Tasavvufta ki Yeri ve Zühhd Hayatı

Sufiler, hilafet meselesini kabul etmişler ve bu hilafetin Kureyş halkından seçilmesinin gerektiğini söylemişlerdir. Hilafet müessesinde ilk olarak Hız. Ebû Bekir'in daha sonra Hız. Ömer'in ardından Hız. Osman ve onun ardından da Hız. Ali'nin hilafete geldiği konusunda ittifak etmişlerdir.²⁵

Tasavvuf ehlinin ittifak ettiği başka bir mevzuda, Peygamberler kainatta ki yaratılmış bütün mahlukatın en üstünü olduğudur. Sıddıklar veya evliyalar asla Peygamberlere denk olamayacaklarını belirtmişlerdir. Fakat Peygamber (s.a.v.) Nebiler ve Resuller hariç Hız. Ebû Bekir ve Hız. Ömer'in insanların en hayırlıları olduğunu belirtmiştir.²⁶ Sühreverdî der ki: Hız. Muhammed (s.a.v.)'den sonra yaratılanların en faziletlieleri, sırasıyla Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali'dir.²⁷ İmâm-ı Rabbânî de aynı şekilde Peygamber (s.a.v.)'den son gelen dört halifeyi birbirlerine karşı üstünlüklerini hilefet sırasına göre olduğu belirtmiştir. Ne olursa olsun Peygamber yolundan giden bu halifeleri sevmemek demek Peygamber (s.a.v.) sevmemek cihetindedir.²⁸

Hız. Ebû Bekir, Peygamber (s.a.v.)'in sağ kolu ve Hız. Ömer'de sol koluydu.²⁹ Yani burada ki sağdan maksat nasıl ki insan bir iş yapacağında ilk olarak sağ tarafı ile işe başlar ise Peygamber (s.a.v.)'de bir işte her daim Hız. Ebû Bekir'in desteğini almış, Hız. Ebû Bekir de her ne olursa olsun koşulsuz şartsız Peygamber (s.a.v.)'i kabul etmiş ve yanında olmuştur.

²⁴ Mahmud Es'ad Çoşan(Haz.), *Mâkâlât-ı Hacı Bektâş-ı Velî* (İstanbul: Sever Yayınları, 2019), 78.

²⁵ el-Kelâbâzî Muhammed b. İbrahim - Süleyman Uludağ (haz.), *Doğuş Devrinde Tasavvuf/Ta'arruf* (İstanbul: Dergâh yayınları, 2019), 97.

²⁶ Muhammed b. İbrahim - Uludağ (haz.), *Doğuş Devrinde Tasavvuf/Ta'arruf*, 114-115-118.

²⁷ Abdülkâhîr Sühreverdî - Hamide Ulupınar (çev.), *Dervişliğin Âdâbı* (İstanbul: Gelenek, 2010), 26.

²⁸ İmâm Rabbânî - Hüseyin Hilmi Işık (çev.), *Mektûbât Tercemesi* (İstanbul: Hakikat Kitabevi, 2018), 375-376.

²⁹ İbn Arabî - Ekrem Demirli (çev.), *Fütûhât-ı Mekkiyye* (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2007), 1/17; Ahmet Cevdet Paşa - Murat Albayrak (çev.), *Kıyas-ı Enbiya* (İstanbul: Yasin Yayınevi, ts.), 367.

Peygamber (s.a.v.) kendisinden sonra Müslümanlara namazda imam olarak Hz. Ebû Bekir (r.a.)'ı bırakmıştır. Bundan dolayı sahabede Hz. Ebû Bekir (r.a.), hilafet konusunda Hz. Ali (r.a.)'ı tercih etmişler³⁰ ve Hz. Ebû Bekir Peygamber (s.a.v.) hayatta iken cemaate 17 vakit namaz kıldırmıştır³¹. Nasıl ki namaz dinin direği ise halife olacak kişi de Müslümanların önderi olacağından Peygamber (s.a.v.)'in namaz imamı olarak tayin ettiği titiz ve vera sahibi kişi halifelik görevinde de en ehil kişi olarak görülmüştür.

Sufiler; edeb, verâ, îsar vb. durumlarda onu kendilerine örnek almışlar. Tarikat silsilerinde ön planda olan halifeler Hz. Ali ve Hz. Ebû Bekir olmuştur. Hz. Ebû Bekir Nakşibendi tarikatında önemli bir yere sahiptir. Sessiz zikir gibi tarikat usûllerini ona dayandırmışlardır.

Dört halife cennetteki dört ırmağa benzetilmiş. Hz. Ebû Bekir su, Hz. Ömer süt, Hz. Osman şarap, Hz. Ali bal ırmağına benzetilmiş. Her şeyin aslı su olduğu için Hz. Ebû Bekir suya benzetilmiştir. Allah Teâlâ insanlara genel Ebû Bekir'e özel olarak tecelli ettiği rivayet edilir. Hz. Ebû Bekir'in keşfe sahib olduğu hususlar; doğacak çocuğunun kız olacağını bilmesi, Peygamber huzurunda rüyaları yorumlayabilmesi olarak belirtilir. Namazlarda asla Peygamber önüne geçmemiştir. Peygamber'e edebi bu denlidir.³²

Sûfî kelimesinin ortaya çıkması ile ilgili birçok kavram olduğu ama bunlar içerisinde safa yani duruluk kavramının en uygun olduğu kitaplarda geçer. Safanın zıddı kederdir/bulanıklıktır. Safa kavramı saf ve sıdk olana aittir ve safa kavramı iki manaya gelir. Asl olan mana kalbin yabancılardan arınması ve asl olana tabi olmasıdır. Fer olan ikinci mana ise geçici olan bu dünyadan elini çekmek demektir. Hz. Ebû Bekir bu iki manaya gelen safa kavramının kendisinde barındıran ender insanlardandır. Hz. Ebû Bekir, Peygamber (s.a.v.) vefat ettiği zaman diğer bütün sahabe üzüntü içinde ne yapacaklarını düşünürken o hiçbir zaman dünyalık bir şeyi tam manasıyla kalbine yerleştirmedeği için diğer sahabe kadar kederlenmemiştir. Sahabeye de kendi yolu olan kalbi fani olan hiçbir şeye bağlamamak gerektiğini çünkü Rabb dışındaki her şeyin elbet birgün fena olacağını söylemiştir. Safa kavramının ikinci anlamı ise Hz. Ebû Bekir halife olmasına rağmen o kadar malını mülkünü kendinde biriktirmeyip hepsini infak etmiş ve Peygamber (s.a.v.)'in "Ailene ne bıraktın?" sorusuna hiçbir zaman tükenmeyen Hakk Teâlâ'nın ve Resulü'nün sevgisini sizlere bıraktım demiştir.³³ Safa kavramının

³⁰ Ebû Tâlib el-Mekkî - Muharem Tan (Terc.), *Kûtü'l-Kulûb/Kalplerin Azığı* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2018), 4/205.

³¹ Ahmet Cevdet Paşa - Albayrak (çev.), *Kıyas-ı Enbiya*, 359.

³² "İslam Tasavvufunda Hz. Ebubekir'in Yeri" (Erişim 03 Aralık 2023).

³³ Ali b. Osman b. Rbu Ali Cüllâbî el-Hücvirî, *Hakikat Bilgisi/ Keşfu'l-Mahcûb* (Bağcılar/İstanbul: Dergâh yayınları, 2020), 95-97; İbn'ul Cezvi Ebu'l Farac Abdurrahman b. Ali - Öztürk(çev.),

asıl anlamı olan kalbin yabancılardan yani fani olan şeylerden arındırılmasıyla ikinci anlamı ise kendiliğinden vuku bulmuş olur. Sevdiği kimseleri aslında bir o kadar düşündüğü için onlara geçici olan bir şeyi değil bâkî olan Allah ve O'nun resülünü bırakmıştır. Yaptığı hiçbir hayrı gösteriş ya da birinden onay almak için yapmamıştır. Şöyle ki bütün malını verirken Hz. Peygamber (s.a.v.)'in malınızın ne kadarını sadaka verdiniz diye soracağı sualden bilgisi olmadan sadece Allah'ın rızasına binaen bütün mallarını vermiştir. Hz. Ömer de aynı şekilde malının yarısını sadaka verirken aynı düşüncededir. Bir de şu hususa dikkat çekmek gerekirse Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekir'i çekememezlik yapmamıştır. Onu imanı konusunda örnek almaya çalışmış. Hz. Ebû Bekirle iyi anlamda yarışmıştır.

Hz. Ebû Bekir (r.a.) şöyle duâ edermiş: “Allah'ım, Sen'den nefsimin yarısı için zillet, aynı miktarda da zühd niyaz ederim”. Bura da ki zilletten maksat o kadar malı olmasına rağmen halk arasında kendisiyle böbürlenmeyip nefsinin aşağılayabilen anlamındadır, zühd de mallarının çokluğundan onlara yüz çevirebilmek ve Allah'ın rızasını gözetebilmektir. Çünkü iki zıt olan şey yani hem zühd sahibi olmak hemde mala mülke tamah etmek aynı anda olmaz/olamaz.

Hz. Ebû Bekir vefat etmeden geriye maddi olarak üç şey bıraktığı(yün abâyesi, süt kabı ve bir de köle)³⁴ rivayet edilir. Öldüğünde birikim olarak geriye hiçbir şey bırakmamıştır.³⁵ Ölmeden evvel bütün malını Beytü'l-mâl'e aktarmıştır. Her daim İslâm'a hizmet etmiş ve İslâm'ı hep korumuştur.

İbn Arabî Fütûhat da ilimleri üç kısma ayırır; birincisi aklın ilmidir ki bu ilim, kişinin kendi çabasıyla ortaya çıkardığı, doğruluğu ve yanlışlığı yarı yarıya olan bir ilimdir. İkincisi hal ilmidir, bu da tecrübeyle elde edilir yani birisinin öğretmesiyle değil bizzat birey kendi deneyimlemeleriyle elde eder(misal bir meyvenin tadı). Son ilim ise sırlar ilmidir. Bu ilmi herkes elde edemez aksine istenilirse o kişiye bahşedilir. Sırlar ilmi diğer iki ilmi de kapsar. Hz. Ebû Bekir'in ilmi de sırlar ilmi cihetindedir.³⁶

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefatıyla Müslümanlar, İslâm'ın kaybolmasından korktukları zaman Hz. Ömer, Peygamber (s.a.v.)'in vefat ettiğini kabullenemeyerek kimsenin de bunun kabullenmesini istemedi, Hz. Osman ve Hz. Ali ise Peygamber'in vefatı haberi ile oturdukları yerden kalkamadılar. Lakin Hz. Ebû Bekir'in “İçinizden kim Muhammed'e tapıyorsa bilsin ki Muhammed ölmüştür. Fakat her kim Allah'a

Sıfatü's-Safve, 106; Tûsî Ebû Nasr Serrâc - Kâmil Yılmaz(çev.), *İslâm Tasavvufu/El-Lüma'* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2016), 465.

³⁴ Ahmed İbn Hanbel - Mehmet Emin İhsanoğlu(çev.), *Kitâbü'z-Zühd* (İstanbul: İz yayıncılık, 1993).

³⁵ İbn Hanbel - İhsanoğlu (çev.), *Kitâbü'z-Zühd*.

³⁶ İbn Arabî - Demirli (çev.), *Fütûhât-ı Mekkiyye*, 2007, 1/74-76.

tapıyorsa bilsin ki O, diriridir ve ölmez³⁷ diyerek dimdik ayakta durmuş. Elbette o da Peygamber (s.a.v.)’i çok seviyordu belki de diğerlerinden daha çok ama burada dikkat edilecek husus İslam uğruna aslında en sevdiği dostunun, Resûlünün ölümünü görmemiştir. Her daim Allah sevgisi üstün gelmiştir. Peygamberler Allah’ın dinini yaymak için birer aracıdır. Araca takılırsa amaca ulaşamaz. Hz. Ebû Bekir, kendisi öldükten sonra bile İslâm’a hizmet için Müslümanların kılıçlarını imal edecek bir köle bırakmıştır.³⁸

Bir kimseyi dost edindiğimizde dost edinilen kimseyi sadece görüntü olarak değil birçok yönüyle onunla kendimiz arasında bağ kurarız. Ayriyeten dost edindiğimiz kimseyi rast gele dost edinmeyiz kendi benzerimize ısınır, ülfet eder ve o kişi de dinginleşiriz.

İşte Hz. Peygamber (s.a.v.) İsrâ gecesinde korktuğunda, kendisinin en yakın dostu olan Hz. Ebû Bekir’in sesi ile seslenilmiştir. Allah Teâlâ Hz. Peygamber (s.a.v.) ve Hz. Ebû Bekir’i aynı topraktan yarattığı için Peygamber (s.a.v.)’e Hz. Ebû Bekir’in sesiyle seslenilmiştir. Peygamber öne çıkmış Hz. Ebû Bekir arkada kalmış, ikinin ikincisi olma şerefiyle şerefendirilmiştir.³⁹ Peygamber (s.a.v.) ilim ve hal bakımından birbirine benzeyen sahabeleri kardeş ilan ettiğinde Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer’i kardeş ilan etmiştir.⁴⁰

İmâm Gazâlî derki: Dostluk bakımından halil habibden daha yakındır. Muhabbet sevginin kalbe yerleşmesi, hullet ise hem zahir mada da hemde batın manada sevginin kalbe yerleşmesidir. Yani halil kavramı habibi kapsar. Hz. Ebû Bekir’e hullet makamını izafe etmemiştir. Çünkü halil makamı Peygamber (s.a.v.)’e verilmiştir. Ama Hullet kavramı ortaklık kabul etseydi, Hz. Peygamber (s.a.v.), “Hulleti Hz. Ebû Bekir’e atfederdim” buyururdu, der.⁴¹

Hz. Ebû Bekir’e ait olan şu dizeler bazı görüşlerini özetler mahiyettedir:

“Ey dünya vezînetiyle üstünlük taslayan,
Toprağın toprağa ne üstünlüğü olabilir?
İnsanların en şerefli si murâd edersen
Fakîrlîk libâsı içinde olan melike bak.
İnsanlar arasında şefkati büyük olan odur.
Dünyâyı da dîni de ıslâh eden yine odur.”

³⁷ Ebû Nasr Serrâc - Yılmaz (çev.), *el-Lüma’*, 489; Mehmet ıldırar, *Tasavvuf Sohbetleri* (İstanbul: Semerkant, 2014), 31.

³⁸ İbn Hanbel - İhsanoğlu (çev.), *Kitâbü’z-Zühd*.

³⁹ İbn Arabî - Demirli (çev.), *Fütûhât-ı Mekkiyye*, 2007, 1/226.

⁴⁰ el-Mekkî - Tan (Terc.), *Kûtü’l-Kulûb/Kalplerin Azığı*, 2018, 4/284.

⁴¹ el-Gazzali et-Tüsî, *İhyâ’u Ulûm’id-Dîn* (İstanbul: Huzur Yayınevi, 2016), 4/12.

Hız. Ebû Bekir güzel bir zekası olduğunu bilmesiyle birlikte bazı şeylerin akılla kavranamayacağını da bilincinde olmuştur. Şu sözü bu anlattığımızı daha da açıklar vaziyettedir: “İdraki, idrakten acizlik idraktır.” Yani bir noktadan sonra Allah’ı akılla idrak edememeyi bilmek bir idrak meselesidir. Burada ki idrak edememek Allah’ın insanın akılla idrakinin üstünde bir durumdur. Elbette Allah dilerse aklın dışında idrak edilebilir.⁴² Kalpler Allah’ı tanımış lakin akıllar buna güç yetirememiştir. Ki zaten Hız. Ebû Bekir böyle bir kelam etmişse kendisinin de böyle güzel bir durumun zuhur ettiğindendir. Burada ki marifetten aciz olmak marifetin bulunmaması değildir tabiki. Şöyleki insan da Allah’ı tanıma yetisi var lakin iş Rabb’i tanımaya gelince bu marifet yüceler yücesi karşısında aciz kalır. İnsan aslında o anda anlar ne kadar aciz kaldığını.⁴³

Hız. Ebû Bekir’in öyle bir imanı varmış ki Peygamber (s.a.v.) yeryüzünde ki tüm iman edenlerin imanı ile Hız. Ebû Bekir’in imanı tartılsa onun ki ağır basar demiştir. Bu iman çok namaz kılarak ya da oruç tutarak değil kalbinde yer eden şeyle yükselmiştir.⁴⁴ Hoşlanmadığı yani şüpheli olan bir şeyi ağzına koymazdı yanlışlıkla koyarsa da zorla kusardı kalbinde ki sırdan dolayı.⁴⁵ Tasavvuf’un temeli olan killet-ü ta’âm, killet-ü kelâm ve killet-ü menâm iberisi bizzat Hız. Ebû Bekir’de görülür. Hız. Ebû Bekir’in altı gün aç kalabildiği bildirilir.⁴⁶ Aç kalmanın kişilere göre farklı sebepleri olabilir. Bunlardan bazıları temiz bir yiyecek bulamamak ya da temiz yiyecek bulunduğu halde bunun ahirette hesabının uzamasına neden olmasındandır. Hız. Ebû Bekir’in sebebinin de ilahi bakıştan çekindiğinden dolayı olduğu belirtilir.⁴⁷ Bir gün Ömer (r.a.), Ebû Bekir’i eliyle dilini tutar görmüş ve ne yaptığını sorunca, “Beni helaka düşüren budur” demiştir.⁴⁸ Boş konuşmamak için ağzında taş bulundururmuş. Hız. Ebû Bekir kendi akrabalarını ziyaret ettiği gibi sevdiği kişilerin yakınlarını, yaşlıları ziyaret eder ve hürmette kusur etmezmiş. Bir gün yanındakilere “Peygamber (s.a.v.)’in Ümmü Eymen’i⁴⁹ ziyaret ettiği gibi bizde Ümmü Eymen’i ziyaret edelim demiştir. Fütûhat da Hız. Ebû Bekir’in için; bakıp gördüğü her şeyden önce Allah’ı gördüğü, rivayet edilir. Bu büyük bir nimettir çünkü Allah artık Hız. Ebû Bekir’in işiten kulağı ve gören gözü olmuştur.⁵⁰

⁴² İbn Arabî - Demirli (çev), *Fütûhât-ı Mekkiyye*, 2007, 1/252.

⁴³ el-Hücvirî, *Hakikat Bilgisi/ Keşfu’l-Mahcûb*, 348.

⁴⁴ Sühreverdi - Ulupınar (çev.), *Dervişliğin Âdabı*, 59.

⁴⁵ İbn Hanbel - İhsanoğlu (çev.), *Kitâbü’z-Zühed*, 1/164.

⁴⁶ el-Mekkî - Tan (Terc.), *Kûtû’l-Kulûb/Kalplerin Azığı*, 2018, 4/68.

⁴⁷ el-Mekkî - Tan (Terc.), *Kûtû’l-Kulûb/Kalplerin Azığı*, 2018, 4/84.

⁴⁸ İbn Hanbel - İhsanoğlu (çev.), *Kitâbü’z-Zühed*.

⁴⁹ Peygamber (s.a.v.)’in bakıcısıdır.

⁵⁰ İbn Arabî - Ekrem Demirli (çev), *Fütûhât-ı Mekkiyye* (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2006), 4/419.

Ebû Saîd el-Kureşî, hallerin nübüvvete en yakın olanı sıddıkiyyet olduğunu söyleyerek sadık ve sıddık kavramının farklı olduğunu vurgular. Manevi terbiyede bidayette/başlangıçta olan sadık, nihayette/sonda olan ise sıddıktır. Onu da şu şekil de açıklar: Sadık görünen vakitlerde istikamet üzere iken görünmeyen bazı vakitlerde nefesine yönelir. Yani bazı vakitlerde ibadetlerden zevk alırken bazı vakitlerde o tadı alamaz ve zikirden de uzak olur. Sıddık ise her daim doğru yol üzere olup her daim Allah ile beraberdir ve dünyalık şeyler onu zikirden alıkoyamaz. Çünkü sıddık ne isterse Allah için ister. Sıddıkların nefisleri, doğru yol üzere olan kalpleriyle hareket eder. Ruhları da aynı şekilde en üst derecededir. Peygamber (s.a.v.), Hz. Ebû Bekir (r.a.) için “Kim yeryüzünde yürüyen bir ölü görmek istiyorsa Hz. Ebû Bekir’e baksın” derken, gaflet perdesi kendisinden kaldırılmış ve görüşü keskinleşmiş⁵¹, olan bu zâd belirtilmiştir.⁵² Yeryüzünde ki inanların ölünce ulaşabileceği makama o ölmeden evvel ulaşmıştır. Aslında Tasavvufta yaygın olan “Ölmeden evvel ölünüz” cümlesi bu durumla örtüşüyor diyebiliriz. Çünkü Hz. Ebû Bekir bu dünyada yaşamış lakin nefesine uyararak değil Allah ve Resûlü için yaşamış onların rızasını gözeterek yürümüştür yolunda.

Sufiler, herkesle içinde bulunulan duruma göre ve layık olunan konuma göre sohbet edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Şeyhlerle, din büyükleriyle sohbet üslubu farklı arkadaş ve dost ile sohbet şekli farklıdır. Rivete göre bir gün Peygamber (s.a.v.), Ebû Bekir ve Ömer (r.a.) ile otururken içeri Hz. Osman (r.a.) girer. Hz. Osman’ın içeriye girmesiyle Peygamber (s.a.v.) hal duruşuna biraz daha çeki düzen verir. Çünkü Hz. Osman meleklerin bile kendisinden hayâ ettiği bir zâttır.⁵³ Tabii burada Hz. Osman’a duyulan tavır çok güzel olmakla birlikte Peygamber (s.a.v.)’in Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer arasındaki samimiyeti ve rahatlığı da kaçırmamak gerekir.

Hz. Ebû Bekir zikri genel olarak sessiz/hafi yapmayı tercih etmiştir. Bunun sebebi Peygamber (s.a.v.) tarafından kendisine sorulduğunda verdiği cevap çok manidardır: “Benim münacaat ettiğim beni işitir, O’nun İşitmesine göre alçak sesle yüksek ses birdir”.⁵⁴ Aslında Kur’an’ı Kerim’i sesli ya da sessiz okumada önemli olan niyettir. Niyeti gösteriş için mi yani halk arasında yükseliş için mi yoksa Allah rızası niyetiyle

⁵¹ Kaf Suresi 50/22

⁵² Ebû Hafs Şehâbeddin Ömer Sühreverdî - Dilaver Selvi (çev.), *Gerçek Tasavvuf/Avârifü'l-Maârif* (İstanbul: Semerkand, 2018), 674.

⁵³ Sühreverdî - Ulupınar (çev.), *Dervişliğin Âdâbı*, 67; Abdülkerim Kuşeyrî - Süleyman Uludağ (haz.), *Kuşeyrî Risâlesi* (İstanbul: Dergâh yayınları, 2009), 375; Feridüddin Attâr - Süleyman Uludağ (Terc.), *Evliya Tezkireleri* (İstanbul: Kabcacı Yayınevi, 2007), 452.

⁵⁴ Ebu Hasan Ali b.Osman b. Ebu Ali Cüllâbi el-Hucvîrî, *Keşfu'l-Mahcûb li Erbâbi'l-Kulûb* (İstanbul: Dergâh yayınları, 2018), 131; el-Mekkî - Tan (Terc.), *Kûtü'l-Kulûb/Kalplerin Azığı*, 2018; “Hz. Ebubekir Sıddık (r.a.) | Hasan Kamil Yılmaz” (Erişim 03 Aralık 2023).

birilerinin de istifade etmesini sağlamak maksadıyla yapıldığını bilemediğimiz için bu konuda hiçbir şekilde hüküm veremeyiz. Çünkü kalplerde olanları yalnızca Allah Teâlâ (c.c.) bilir.⁵⁵ Peygamber (s.a.v.) bu konu da bütün okuyuş şekillerine güzel yorum yapar fakat nasıl ki sadakanın gizlisi açıktan verilmesine göre üstünse ibadetin ve zikirin de gizli olanının daha makbul olacağını belirtmiştir.⁵⁶ İbn Atâ zikrin üç aşaması olduğu bunlardan ilkinin dil ile daha sonra kalb ile en sonuncusunun da sır ile yapılan zikir olarak açıklamış ve Ebû Nasr es-Serrâc da aynı şekilde kalb ile yani sessiz yapılan zikrin dil ile sesli yapılan zikre karşı sevabı daha fazla olduğunu vurgulamıştır.⁵⁷

Özetle şöyle denilebilir, duruma ve zamana göre zikir sesli ya da sessiz tercih edilebilir. Fakat her şeyin itidali/orta yolu daha makbul olduğu için zikrin de orta yolu daha güzel görülebilir. Kur'an da bu konu üzerinde namaz kılarken ne yüksek sesle kıraat etmek ne de gizli olarak okumak, bunun yerine ikisi ortasında bir okuyuş yapmak gerektiği belirtilir.⁵⁸ Tabi ki bu ayet Peygamber (s.a.v.) Mekke'de açıktan davete başlamadığı gizli ibadet dönemde nazil olmuştur. Çünkü Müşrikler Kur'an'ın sesini işitince Kur'an'a ve onu indirene sövdüklerinden⁵⁹ orta yolun o ortama göre daha uygun olacağı ayette de vurgulanmıştır.

2.3.2. Hz. Ömer b. el-Hattâb (r.a.)

2.3.2.1. Hz. Ömer (r.a.)'in Hayatı

Asıl ismi Ömer b. el-Hattâb b. Nüfeyl b. Abdüluzâ b. Riyâh b. Abdullah b. Kurt b. Rezâh b. Adiy b. Kâ'b b. Lüey b. Ğalib el-Kureşî el-Adevy'dir.⁶⁰ Künyeleri Ebû Hafs'tır.⁶¹

Doğum tarihi ihtilafli olmakla birlikte bir rivâyete göre Fil Vak'ası'ndan on üç yıl kadar sonra, başka bir rivâyete göre ise Ficâr savaşı'ndan dört yıl kadar önce Mekke'de doğmuştur.⁶² Annesi, Muğîre oğlu Hâşim'in kızı Hanteme el-Mahzumiyye'dir.⁶³ Babası

⁵⁵ Hayrettin Karaman - Ali Özek, *Kuran-ı Kerim Açıklamalı Mealı* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2016). Fâtır Suresi 35/38

⁵⁶ Ebû Tâlib el-Mekkî - Muharem Tan (Terc.), *Kütü'l-Kulûb/Kalplerin Azığı* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2018), 1/210.

⁵⁷ “ZİKİR - TDV İslâm Ansiklopedisi” (Erişim 11 Aralık 2023).

⁵⁸ İsrâ Suresi 17/110

⁵⁹ İmam Müslim vd., *el-Câmiu's-Sahîh* (İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2020), 5/543; İmam Nesâî vd., *Sünen-i Nesâî* (İstanbul: Hisar Yayınevi, 2021), 1/604.

⁶⁰ el-Askalânî - Erdoğan, *Sahâbe-i Kirâm Ansiklopedisi*, 3/475.

⁶¹ Hasan, *İslâm Tarihi*, 1/271. (Peygamberimiz, Hz Ömer'de şiddet ve sert tabiat gördüğü için bu künyeyi vermiştir.)

⁶² “ÖMER”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 23 Ağustos 2023); Hasan, *İslâm Tarihi*, 1/272; el-Askalânî - Erdoğan, *Sahâbe-i Kirâm Ansiklopedisi*, 3/476.

⁶³ el-Askalânî - Erdoğan, *Sahâbe-i Kirâm Ansiklopedisi*, 3/476.

tarafından soyu ise Adî b. Kâ'b⁶⁴ kabilesine intikal eder.⁶⁵ Hz. Ömer'in soyu babası yoluyla yedinci dede de, annesi yoluyla ise altıncı dede de Resûlullah'ın nesebi ile birleşir.⁶⁶

Çocukluğunda çobanlık mesleğiyle uğraşmış daha sonra ise ticarete atılmıştır. Câhiliye dönemi insanları arasında en şerefliyelerinden, cesur, güçlü ve sert mizaçlı bir kişiliğe sahip olan Hz. Ömer sefâret(dış ilişkiler) işiyle de uğraşmıştır.

Hz. Ömer Müslümanların kırkıncısıdır ve onun Müslüman olmasıyla Mekke'de İslâm'a devet açıktan başlamıştır.⁶⁷ Kaynaklarda Müslüman oluşuna dair iki rivayet vardır; halk arasında da yaygın olan birinci rivayet; Hz. Hamza'nın Müslüman olmasına dayanamayarak Hz. Peygamber (s.a.v.)'i öldürmek üzere yola çıkması ve yolda Nuaym b. Abdullah'ın Hz. Peygamber'den önce yakını olan kız kardeşi Fâtıma ile zevcesi Sâid b. Zeyd'in Müslüman olduklarını haber vererek önce onları göz önüne alması gerektiğini söylemiş. Bunun üzerine Hz. Ömer yolunu değiştirerek kız kardeşinin evine gitmiştir. Akebinde kız kardeşinin evinde olan Habbab b. Eret'den Tâhâ sûresini işitmesi ve kardeşi ile arasında tatsız bir olay yaşanmıştır. Hz. Ömer olanlara pişman olarak Müslümanlığa kalbi ısınmış ve Peygamber'i öldürmek için çıktığı yolda Peygamber'e biât ederek Müslüman olmuştur.⁶⁸ Diğer rivâyete gelecek olursak bir gün Kâbe'ye gitmiş ve orada Peygamber (s.a.v.)'in namaz kıldığını görmüş. Kâbe'nin örtüsü altına saklanarak Peygamber'e yaklaştığı anda “ Hâkka sûresinin 41 ve 46. ayetlerini işitmesiyle birlikte Müslüman olmuştur.⁶⁹ Bu iki rivayetten de anlaşıldığı üzere aslında Peygamber (s.a.v.) önceleri etmiş olduğu duâsının⁷⁰ güzel bir neticesidir.

Kısaca hilafetine değinecek olursak Hz. Ebû Bekir hastalanınca Müslümanları etrafında toplayabilecek birine ihtiyaç olduğunu düşünerek bu işe iki kişiyi ehil görmüştür. Bu kimselerin biri Hz. Ömer diğeri ise Hz. Ali idi. Bunları birbirinden ayıran yumuşak davranabilme yani Hz. Ömer, bir iş yapmak istediğinde engel görürse o işi terk edebilir, Hz. Ali ise doğruğu gördüğünde yolunda ki engellere aldırış göstermez yumuşaklıktan ziyade şiddete meyilli olduğu için Hz. Ömer'i kendisinden sonra hilafete daha ehil görmüştür. Yanındaki sevdikleri olan Abdurrahman b. Avf'ın, Hz. Osman'ın, Ensâr'dan Üseyd b. Hudayr ve Saîd b. Zeyd'in görüşlerini alarak iştişare etmiştir. Her

⁶⁴ Cahiliye döneminde Kureyş Kabilesinin sefâret/elçilik işleriyle meşguldü.

⁶⁵ el-Askalânî - Erdoğan, *Sahâbe-i Kirâm Ansiklopedisi*, 3/476.

⁶⁶ Hasan, *İslâm Tarihi*, 1/272.

⁶⁷ Bican - Taha (Sad.), *Envârü'l Âşıkîn/Aşıkların Nurları*, 312.

⁶⁸ “ÖMER”; Hasan, *İslâm Tarihi*, 1/273.

⁶⁹ “ÖMER”.

⁷⁰ Hasan, *İslâm Tarihi*, 1/273; “ÖMER”; el-Askalânî - Erdoğan, *Sahâbe-i Kirâm Ansiklopedisi*, 3/477.
”Ey Allah'ım! İslâm'ı, Ebu'l-Hakem b. Hişâm(Ebu Cehil) veya Ömer b. Hattab ile kuvvetlendir.”

birinin görüşü kendisi ile örtüşmüş bunun üzerine kendinden sonra halife olarak Hz. Ömer'i tayin etmiştir.⁷¹

Hz. Ömer (r.a.) hakk olanı yerine getirme hususunda çok hassas ve bu konuda şiddet sahibi olmuştur. Burada ki şiddet kavramını biraz açmak gerekirse, o Müslüman oluşunu kimseden korkmayarak açıktan bildirmiş ve onun Müslüman olmasıyla ilk defa aşikar olarak Allah'a ibadet edilmiştir. Müslüman olmadan evvel Müslümanlar için büyük bir tehlike olmuş lakin Müslüman olmasıyla birlikte bu durum tam tersine Müşriklere ve İslâm dinine kötü tavır sergileyenlere karşı büyük bir tehlike olmuştur. Bedir esirleri içerisinde kendisinin akrabaları olmasına rağmen ki görüşü⁷² aslında Müslümanlar arasında en katı olanı ve en tavizsiz olanıdır. Yani özetle İslâm dini için herkesi ölümle tehdit edebilecek bir şiddete sahip lakin aynı zamanda mütevazi bir yapısı da vardı.

Hz. Ömer yapılmasını veya yapılmamasını emrettiği bir konu da ilk olarak ailesinden başlarmış.⁷³ Çünkü Hz. Ömer, insanlar bir işte kendilerine önder olan kişinin ve yakınlarının gevşeklik veya dirayet gösterdiği konularda onlarında aynı yolda ilerleyeceğini bilirmiş.

Hz. Ömer adaletiyle Müslümanların haklarını kendilerine ulaştırmak için lider olsun avam olsun ayırım gözetmezdi. Mevkisi ne olursa olsun suçlu olan kişiye her daim hakettiği cezayı vermiştir. Bu duruma örnek olarak Ebû Süfyan'ın karısı Hint b. Utbe'nin ticaret için Beytülmal'dan borç para almış. Lakin ticarete istediği kârı elde edemediğini belirterek borç parayı yerine veremeyeceğini belirtmesi üzerine Hz. Ömer bu konuda ayırım gözetmeden taviz vermemiştir.⁷⁴ Verdiği kararlarda hiçbir zaman hissi duygularıyla hareket etmemiş, olması gerektiği gibi davranmıştır. Hz. Ömer birinin cezalanması konusunda sert davranmasında ki ilk maksadı başkalarının da aynı kötülüğe düşmesini önlemektir.

İslâm'da vakıf müessesinin temelini de Hz. Ömer atmıştır. Şöyle ki eline Hayber'den değerli bir arazi geçmesine rağmen bunu ne yapması gerektiği konusunda Peygamber (s.a.v.)'den aldığı cevap üzerine o arazinin malını her daim tasadduk etmiş ve bu arazinin satılamayacağı, hibe edilemeyeceği ve miras bırakılamayacağını

⁷¹ Hasan, *İslâm Tarihi*, 1/276.

⁷² Hasan, *İslâm Tarihi*, 1/316. "Ya Rasûlullah! Onları bize bırak da boyunlarını vuralım"

⁷³ Hasan, *İslâm Tarihi*, 1/316. "Şunu ve şunu yasakladım, insanlar sizi, yırtıcı kuşun eti gözetlediği gibi gözetler"

⁷⁴ Hasan, *İslâm Tarihi*. "Eğer verdiğim para kendimin olsaydı, onu sana bağışlar istemekten vazgeçerdim. Lakin bu para Müslümanların malı, yani Beytûlmaldendir. Bu alış-veriş akdinden Ebû Süfyan hariç tutulamaz."

bildirmiştir.⁷⁵ Durumu şöyle bir analiz ettiğimizde günümüz insanların sürekli mal biriktirme, sürekli kendi cebini düşünme konusuna bir cevap mahiyetindedir. Aslında kendisinden ve neslinden önce ihtiyaç sahiblerinin düşünülmesi gerektiğine de bir nevi atıf yapılmıştır denilebilir.

Resûlullah (s.a.v.)'ın sağlığında insanlara fetva verme konusunda da ön planda Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer vardı.⁷⁶ Allah'ın kelâmına ayrı bir bağlılığı olması ve Rasûlullah'a karşı hassasiyeti, reyile içtihat ve fetva vermesinde onu ön plana çıkartmıştır.

Halifelik süresi 10 yıl 6 ay olan Hz. Ömer'i, Firuz⁷⁷ adında biri iki başlı bir hançerle yaralayarak 63 yaşında⁷⁸ şehit etmiştir.⁷⁹ Resûl-i Ekem'in ravzasında ve Hz. Ebû Bekir'in yanına defnedilmiştir.⁸⁰

2.3.2.2. Hz. Ömer (r.a.)'in Tasavvufta ki Yeri ve Zühhd Hayatı

Yeryüzünün en adil halifesi ünvanı verilen⁸¹, hak ile batılı ayırmasından dolayı Fâruk lakabı ile lakablanan, Hz. Ebû Bekir'e nazaran Peygamber (s.a.v.)'e bir nesep daha yakın olan, Peygamberden on üç yaş küçük olan, otuz iki yaşında iken İslâm'a giren ve onun Müslümanlığı ile Müslümanların sayısı kırka ulaşmıştır.

Birgün Müşrikler Peygamber (s.a.v.)'i içlerine sindiremedikleri için Hz. Ömer'i kışkırtarak Peygamber üzerine gönderirler. Ama Hz. Ömer Peygamber'i öldürmek için çıktığı yolda kız kardeşi Fatıma ve eniştesinin Müslüman olduğunu duyunca yolunu değiştirip bu kez onların yanına öfkeyle gider ve lâhutî bir sesle Tâhâ süresini işitmek nasip olur ve Peygamber duâsı⁸² da kabul olarak Hz. Ömer Müslüman olma şerefiyle şereflenerek iman ağacının kökleri temiz kalbine yerleşmiştir. Kasas suresinde de geçtiği üzere Allah dilediğini hidayete erdirir.⁸³ İşte Hz. Ömer de o hidayete erenlerden biri olmuş ve İslâm onunla o İslâmla yükselmiştir. Müslümanlar imansızlardan çekindikleri için gizli gizli ibadet yaptıkları anlardan bu güzel zatın da önderliğiyle aşikar bir şekilde ibadetlerini yapmaya başlamışlardır. İsyancıların Hz. Ömer'den

⁷⁵ Hasan, *İslâm Tarihi*, 1/319.

⁷⁶ Hasan, *İslâm Tarihi*, 1/319.

⁷⁷ Hasan, *İslâm Tarihi*, 1/322.

⁷⁸ el-Askalânî - Erdoğan, *Sahâbe-i Kirâm Ansiklopedisi*, 3/396.

⁷⁹ Hasan, *İslâm Tarihi*, 1/322.

⁸⁰ Bican - Taha (Sad.), *Envârü'l Âşıkîn/Aşıkların Nurları*, 313.

⁸¹ Selâhaddin Şar, *İslâm Tasavvufu* (İstanbul: Toker Yayınları, 1991), 438.

⁸² Peygamber (s.a.v.) "Ey Allah'ım! Ömer bin Hattab veya Ömer bin Hişâm'dan hangisini daha çok seviyorsan, bunların birisiyle İslâm'ı azîz kıl, kuvvetlendir."

⁸³ Kuşkusuz sen istediğini hidayete erdiremezsin. Ama Allah dilediğini hidayete erdirir ve hidayete erecek olanları en iyi O bilir. (Kasas 28/56)

çekindikleri gibi şeytan dahi onun yoluna girmez ve ondan çekinirmiş.⁸⁴ O yaşamının her alanın da Müslümanlara örnek olan, Peygamber (s.a.v.) övgüsüne mazhar olan, muhaddes ilminin vâkıfı, Peygamber ilminin mirasçısı olmuştur. Halife olduğu zamanlarda kurt kuzuya asla zarar vermemiş, dünya kendisine çok meyl etmesine rağmen o asla dünyaya meyl etmemiş, sabr ve şükrü kendisine binek edinmiş ve cennet halkının kandili olmuştur.⁸⁵

Peygamber (s.a.v.), rüyasında kanasıya süt içmesi ve kalan sütü de Hz. Ömer’e vermesini onun ilim de ileri seviye de olacağını açıklamıştır. Başka bir rüyasında dizlerine kadar onu gömlekli görmesi Hz. Ömer’in halifelik zamanının uzun olmasına ve onun zamanında İslâm’ın her tarafa yayılmasına delalat eder, Peygamber’in başka bir rüyasında ise kuyudan kendisi, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer’in su çektiğini görmesi ve içlerinden en kuvvetli su çekeninin Hz. Ömer olması ve bütün insanlara yetecek kadar suyu çekmesi onun devrinde çok yerlerin fethedileceği anlaşılmıştır. Evet burada bir hususa da değinmek gerekir ki Hz. Ebû Bekir’in çektiği kovalardan zayıf olması onun kötü bir hilafet geçirdiği anlamına gelmez aksine insanların fitne fesat çıkardıkları bir dönemde dimdik ayakta durmuştur. Burada ki zayıflıktan kasıt onun halifelik döneminin kısa olması ve fazla memleket fethedilememiş olmasından ileri gelir.⁸⁶

Hz. Ömer tevâzu sahibi bir zattır. Her daim işlerini hızlı halleder ve yolda yürürken hızlı adımlarla yürürmüş. Burada ki hızlı yürümekten maksat başta sadece işini halletmek için hızlı yürüdüğü anlaşılması doğrudur lakin en önemli amacı tevazu içinde yürümek yani yavaş ve kibirlenerek/büyüklenerek ve kendini beğenerek/ucb yürümemektir.⁸⁷ En belirgin ahvellerinden biri hoşnutluk olmuş bir diğeri de celâli ile tanınmış bu zatın, zatına hilmiyeti aşılayabilmesidir. Kıyafetlerini kendi yıkar gerektiğinde elbiselerine kendi yama yapar ve kimseye yük olmamış.⁸⁸

Eğer kalbinde zerre miktarda bile bir kibir/büyükleme hâsıl olsa, onu kendinden def etmeye çabalamış. Kişinin kalbi hasta olursa o kişi yaşayan bir ölü olur. Hz. Ömer’in kalbi o kadar pâkmış ki güneşin bile zararlı ısını bir bakışıyla kesebilecek ve aynı şekilde bir tebessümüyle de ısını geri verdirtecek bir pâklık olmuş.⁸⁹ Rivayete göre bir gün Müminlerin emiri Hz. Ömer (r.a.) sırtında su taşırken görülmüş ve sebebi sorulmuş. Verdiği cevap şu şekilde olmuş, kabile şefleri Hz. Ömer’e itaat ettiğinde

⁸⁴ Şemseddin Sivâsî - Ahmed Arslantürkoglu (Sad.), *Menâkib-i Çehâr Yâr-ı Güzîn/Dört Büyük Halife* (İstanbul: Saadet Yayınevi, 2014), 95-107.

⁸⁵ Sümeyye Akarçeşme, “Tasavvuf kültüründe Hz. Ömer | PDF” (Erişim 11 Aralık 2023), 25-31.

⁸⁶ Sivâsî - Arslantürkoglu (Sad.), *Menâkib-i Çehâr Yâr-ı Güzîn/Dört Büyük Halife*, 104-105.

⁸⁷ Kuşeyrî - Uludağ (haz.), *Kuşeyrî Risâlesi*, 234.

⁸⁸ Şar, *İslâm Tasavvufu*, 439.

⁸⁹ Mustafa Çalışkan, *Ashabı Suffe’den Günümüz Suffe Adaylarına Mesajlar* (Ankara: Suffe Yayınları, 2011), 283-284.

nefsinin yükseldiğini yani kibirlendiğini hissetmiş ve bundan dolayı da bu kibrini yenmek içinde sırtında su taşıdığını beyan etmiştir.⁹⁰ Görüldüğü üzere evet o bir halife olabilir lakin sonuç itibariyle onlar da beşer olduğu için hoş olmayan duyguların onları da sarması normaldir. Ama onlar bu hoş olmayan duygularla yola devam etmemeyi halife bile olsalar her daim kendi nefislerini törpülemeyi bilmişlerdir. Kaldı ki biz kimiz ki gururlanma eyleminde bulunmayı devam ettirebiliyoruz.

Tasavufta uzletin iki manası vardır. İlki halktan, meclis olarak tamamen ayrılarak kişinin nefsiyle başbaşa kalarak onu temizlemeye gayret göstermesi iken ikinci anlamı halktan inkıta etmek. Bu halktan inkıta etmekten kasıt halkla aynı mecliste olup kalbin her daim Allah'ı zikretmesidir. Kaldı ki bu müthiş bir sıfattır. Bu müthiş olan sıfata Hz. Ömer (r.a.) sahiptir. O her daim dünyalık işlerini yaparken kalbi de her daim Hakk'a bağlı olmuştur.⁹¹ Rabb'in hazinesi ve kütüphanesi, yarattığı kulunun kalbidir. Kul ise bu kalbin hazinedarıdır. Zira Rabb'den gayri her şey o hazineye yabancısıdır. Eğer kalbi yabancılar istila ederse insan ruhen ölür yaşama anlamını yitirir.⁹²

Peygamber (s.a.v.); yerde ve gökte vezirlerinin olduğunu ve gökteki vezirlerinin Mikâil ve Cebrail, yerde ki vezirlerinin ise Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer olduğunu bildirmiştir.⁹³

Peygamber (s.a.v.)'in de izah ettiği üzere Hz. Ömer muhaddes⁹⁴, mükellemler⁹⁵ ve kerâmet sahibi bir zattı. Bu duruma delil olarak da, bir gün Hz. Ömer minberde hutbe verirken ortamda Sâriye olmamasına rağmen “dağa çekil, dağa dikkat et!” şeklinde seslenmesi ve Nihâvend Savaşında ordusunun başında olan Sâriye Hz. Ömer'in sesini işiterek ordusunu dağa karşı alarak zafer kazanmıştır.⁹⁶

Hz. Ömer (r.a.) gösterişten uzak bir şekilde her daim kendisine sabrı ve şükrü kılavuz edinmiş hatta bir keresinde üzerinde on iki yama bulunan kıyafetiyle hiç çekinmeden halka hitâb etmiştir. Kıyafetin, makamın, mevkinin bir önemi yoktu onun gözünde. Çünkü Attar'ın da dediği gibi bedenini süsleyen ruhunu öldüreceğini ve asıl süsün takvada olduğunu⁹⁷ biliyordu. Halife olmasına rağmen köşklerden uzak sadece takvayı kalbinde yer ederek her daim mütevazî bir şekilde yaşamış. Rum Kayseri'nden

⁹⁰ Kuşeyrî - Uludağ (haz.), *Kuşeyrî Risâlesi*, 236.

⁹¹ el-Hücvirî, *Hakikat Bilgisi/ Keşfu'l-Mahcûb*, 134.

⁹² İbnü'l-Arabî - İsmail Hakkı Bursevî, *Özün Özü* (İstanbul: Kırkambar Kitaplığı, 2005), 86-87.

⁹³ Bican - Taha (Sad.), *Envârü'l Âşîkîn/Aşıkların Nurları*, 313.

⁹⁴ Sıddıklar derecesinin en yücesi.

⁹⁵ İlham alan kişi.

⁹⁶ Ebû Nasr Serrâc - Yılmaz(çev.), *el-Lüma'*, 144; İmâm Gazâlî - Ahmed Serdaroğlu(çev.), *İhyâu Ulûmi'd-Dîn Tercümesi* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2019), 5/70; Muhammed b. İbrahim - Uludağ (haz.), *Doğuş Devrinde Tasavvuf/Ta'arruf*, 119.

⁹⁷ Ferîdüddîn Attar - Cemal Aydın(çev.), *Pendnâme/Öğütler Kitabı* (İstanbul: Sufi Kitap, 2021), 41.

gelen bir elçi onu köşklerde yaşayan bir halife olarak beklerken küçük bir kulübe de yaşadığını duyunca onu görme şevki artar ve onu gördüğünde ise kalbini hem sevgi hem heybet kaplamış. Oysa bir kalpte iki zıt olan duygu aynı anda yer edinmesi biraz zordur. Elçi bunu Hz. Ömer de görmüş bu kadar mütavazi yaşaması sevgiye, heyvetli duruşu da elçiyi biraz çekimser davranmaya sevk etmiş.⁹⁸ Yaşamını bu derece hassas ve gösterişe aldırış etmeden yaşayan Hz. Ömer buna rağmen kendisini eksik görerek bir saman çöpü olmayı yeğlemiştir. Ve Hz. Ömer kendisine oruçlu iken ikram edilen bal ve suyun bulunduğu kabı geri çevirerek bu nimetin şükürünü eda edememekten korktuğunu belirtmiştir.⁹⁹

Müslüman kardeşini kendine tercih ederek Uhudda zırhını ona vererek ölmeyi bile göze alabilen isâr sahibi bir zât olmuştur. Hz. Ömer bir yola girdiği vakit şeytan o yolu bırakır başka bir yola girermiş.¹⁰⁰ Çünkü zikir ile şeytana güç verecek şehvetten kalbini temizlemiş ve asla şeytana boyun eğmemiştir, şüpheli olan her şeyden uzak durmuş ve ne olursa olsun hep hakkı savunmuştur. Devlet işlerinde yaktığı kandilin yağı ile kendi işleri için yaktığı kandilin yağını hiçbir sürette birbirine karıştırmayacak derece de hassas davranarak adaleti elden bırakmamış ve insanlara tembel olmamayı, çalışarak kazanmayı emretmiştir.¹⁰¹ Bu adaleti sadece Müslümanlara değil Müslüman olmayan tüm insanlar içinde geçerli olmuştur. Emir ibn el-As (r.a.) vali olduğu zamanlarda cami yaptırmak için Yahudi olan bir kimseden arazisini on katı para vererek Yahudi'nin tam manasıyla gönlü olmadan satın almış ve arazide cami yapımına başlanılmıştır. Bu durumdan memnun olmayan Yahudi Hz. Ömer'in yanına giderek durumu anlatmış. Hz. Ömer (r.a.) ibn el-As'a mektub yazarak Yahudi'nin eline mektubu vermiş, mektubu valiye vermesini söylemiş ve arazinin ona tekrar verileceğini belirtmiştir. Yahudi kendisiyle alay alındığını düşünmüş ve mektubu ibn el-As'a vermiş. Mektubta yazan: "Kardeşim, İsfahan Kralı Müslüman bile değildi. Biz Müslüman olarak ondan daha az adaletli olabilir miyiz?". Vali mektubu okuyunca bayılmış ve uyandığında Yahudiye arazisini geri teslim ederek inşasına başlanılan camiye yıktırmış. Tabi ki bu olanlara aşırı derece şaşırın Yahudi Müslüman olarak tüm arazisini valiye teslim etmiştir.¹⁰² Görüldüğü üzere Hz. Ömer'in adaleti herkes için geçerli olmuştur.

Hz. Ömer (r.a.) kulluğu dört şekilde özetlemiştir.¹⁰³

⁹⁸ Abdolvahap Yıldız(, *Sultânü'l-Evliyâ Ebû Saîd-i Ebû'l-Hayr* (İstanbul: Kriter Yayınevi, 2018), 150-152.

⁹⁹ El-Mu'âfâ b. İmrân el-Mevsilî vd., *Kitâbu'z-Züh'd* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2018), 158.

¹⁰⁰ İmâm Gazâlî - Serdaroğlu(çev.), *İhyâu Ulûmi'd-Dîn Tercümesi*, 5/106.

¹⁰¹ Ebû Nasr Serrâc - Yılmaz(çev.), *el-Lüma'*, 146.

¹⁰² Hâce Emine Adil Kıbrısî, *Allah Dostu Sultanları* (İstanbul: Hakkani Yayınları, 2018), 211-214.

¹⁰³ Ebû Nasr Serrâc - Yılmaz(çev.), *el-Lüma'*, 146.

- 1-Allah'ın emirlerine uymak.
- 2- Yasaklarından sakınmak.
- 3- İyiliği emretmek.
- 4- Kötülükten sakınmak.

İslamı kabul etmeden önce 'kilit ehli' bir zat iken Allah'ın dilemesiyle kalbindeki o kilit açılmış Müslüman olmuş ve İslamiyet onunla daha da güçlenmiştir.¹⁰⁴ Hz. Ömer yeni Müslüman olduğu anlarda sadece arz/yer ehli değil sema ehli de buna çok mutlu olmuştur.¹⁰⁵ Hz. Ömer (r.a.) başlarda kilit ehli iken Müslüman oluşu ile her daim kendini hesaba çeken ve her akşam uyumadan önce ayaklarına kamçı vurarak "Bu gün Allah rızası için ne yaptın?", diye kendi kendine sual eden bir zat olmuş.¹⁰⁶

Halife olduğu zamanlarda dahi bir ihtiyacı olduğunda ihtiyacını giderecek insanı ayağına getirtmez aksine kendisi ihtiyacını giderecek kimsenin ayağına gidermiş. İslam ahlakı da bu davranışı temel alır. Bir gün Hz. Ömer Zeyd b. Sabit'e gelerek içeri girmek için izin ister ve Zeyd'in izin vermesi üzerine içeri girer. Zeyd karşısında halife Hz. Ömer'i görünce şaşırır ve biraz telaşla neden yanına gelmesi için kendisine haber göndermediğini belirtmiş. Bunun üzerine Hz. Ömer ihtiyacı olan benim, benim senin yanına gelmem gerekir demiştir.¹⁰⁷

2.3.3. Hz. Osman b. Affan (r.a.)

2.3.3.1. Hz. Osman (r.a.)'ın Hayatı

Asıl adı Osman b. Affan b. Ebu el-Âs b. Ümeyye b. Abdi Şems el-Kureşî el-Emevî'dir.¹⁰⁸

Kureş'in Emevî koluna mensuptur. Farklı rivayetler olmakla birlikte en belirgin olanı Fil Savaşı'ndan altı yıl sonra Tâif'te doğmuştur.¹⁰⁹

Annesi, Ervâ bt. Küreyz b. Rabîa b. Habîb b. Abdi Şems'tir.¹¹⁰ Ervâ'nın annesi Beydâ Abdülmuttalib'in kızı olup, Peygamber (s.a.v.)'in babası Abdullah ile ikiz kardeşir.¹¹¹ Yani Hz. Osman'ın anneannesi olan Beydâ Peygamber (s.a.v.)'in halasıdır.

¹⁰⁴ İbn Arabî - Ekrem Demirli (çev), *Marifet ve Tecelli* (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2017), 267.

¹⁰⁵ el-Hücvirî, *Hakikat Bilgisi/ Keşfu'l-Mahcûb*, 134.

¹⁰⁶ İmâm Gazâlî - Salih Uçan (çev.), *Mukâşefetü'l Kulûb/Kalplerin Keşfi* (İstanbul: Çelik Yayınevi, 2021), 566-567.

¹⁰⁷ İmam Buhari - Halil Atalay (çev.), *Edebü'l-Müfred*, 2016, 2/720.

¹⁰⁸ el-Askalânî - Erdoğan, *Sahâbe-i Kirâm Ansiklopedisi*, 3/396.

¹⁰⁹ Hasan, *İslâm Tarihi*, 1/323; el-Askalânî - Erdoğan, *Sahâbe-i Kirâm Ansiklopedisi*, 3/397; "OSMAN", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 23 Ağustos 2023).

¹¹⁰ el-Askalânî - Erdoğan, *Sahâbe-i Kirâm Ansiklopedisi*, 3/397; Hasan, *İslâm Tarihi*, 1/321.

¹¹¹ Hasan, *İslâm Tarihi*.

Hiz. Osman, güzel yüzlü, orta boylu, gr sakallı ve geniş omuzlu oduğu geçer. Peygamber'in kızı Rukiyye ile evlenmiş o vefat edince Rukiyye'nin kız kardeşi mm Klsm ile evlenmesi itibariyle Z'n-Nüreyn/İki Nurlu lakabı verilmiştir.¹¹²

Kendisine şehit edileceği haberi önceden bildirilmiştir ve Resûlullah, cennette refiki/arkadaşının Hiz. Osman olduğunu söylemiştir.¹¹³

Akrabalarına ilgi bakımından diğer sahabenin önündedir. Eğer yardıma muhtaç olsa ev halkından uyuyanları uyandırmaya kıyamaz lakin uyanık varsa abdest alma konusunda uyanık kimseden yardım almış. Ne kadar ince düşünceli ve halim, selim bir zd olduğu bu olayda ortadır.

Rıdvān Biatında bulunmamış. Bulunmayışının sebebi Peygamber (s.a.v.) tarafından Mekke'ye elçi olarak gönderilmesidir. Bedir Gazvesi ve Zatrrika savaşları hariç diğer bütün gazvelere katılmıştır. Bedir Gazvesine katılamama nedeni de eşi Rukiyye'nin hastalığı ile ilgilenmesidir¹¹⁴

İslam Tarihinde meşhur olan Biatu'r-Rıdvān onun için yapılmıştır. şöyle ki hicretin 6. yılında Müslümanlar umre niyetiyle Mekke'ye gitmek için yola çıktıklarında, Mekke'ye adım atmaları engellenmiş bunun zerine Müslümanlar elçi olarak Kureyşlilere Hiz. Osman'ı gdermişler lakin bir müddet sonra öldürüldü haberini alınca Mekke civarında bulunan Hudeybiye de Müslümanların, Kureyşlilere savaş şartıyla Peygamber (s.a.v.)'e biat etmeleridir.¹¹⁵ Görüldüğü zere Hiz. Osman'a sadece yakınları değil sahabe-i kirâm da sevip değer vermiştir.

Hiz. Osman halife seçilmesi üzerine okuduğu hutbesi sadece siyaset üzerine olmayıp dinî nasihatler içermesi nedeniyle konumuz açısından da önemlidir. Genel olarak hutbesi dünyanın geçici olduğu, amellerin en iyisinin yapılması gerektiği, dünyanın bir aldanma yeri olduğu bundan dolayı fazla dünyaya kapılarak Allah'ı unutmamak gerektiği, hiçbir vakitte gaflete düşmemeyi, dünya yerine her daim ahireti tercih etip onun için çabalamak gerektiği üzerine yoğunlaşılmıştır.¹¹⁶

Hiz. Osman'ın şahsiyeti; temiz huylu, mütevazi, son derece takva sahibi, insanlara karşi çok şevkatli ve onunla özdeşleşen en önemli özelliği utanma duygusu yani hayâsı idi. Peygamber (s.a.v.)'in huzuruna Hiz. Osman girdiği zaman Peygamber (s.a.v.) diğer sahabelerini karşılarken yaptığından farklı olarak oturuşunu dururuşunu daha bir derleyip

¹¹² el-Askalânî - Erdoğan, *Sahâbe-i Kirâm Ansiklopedisi*; Hasan, *İslâm Tarihi*, 1/324.

¹¹³ el-Askalânî - Erdoğan, *Sahâbe-i Kirâm Ansiklopedisi*, 3/324; Hasan, *İslâm Tarihi*.

¹¹⁴ şar, *İslâm Tasavvufu*, 443; Hasan, *İslâm Tarihi*, 1/320.

¹¹⁵ Hasan, *İslâm Tarihi*.

¹¹⁶ Hasan, *İslâm Tarihi*, 1/329.

toparladığı rivayetlerde geçer. Peygamber (s.a.v.) dermiş ki “Meleklerin hayâ ettiği bir kişiden nasıl utanmayalım.”¹¹⁷

Hz. Osman zengindi ve sadece kendisi refah bir hayat yaşamaz aksine halkının da müreffeh bir hayat sürmesini ister ve buna göre davranırmış. Hz. Ömer’in aksine halkının bolluk ve lüks içinde yaşamasına mani olmaz aksine katkı sağlayarak destek olurmuş, tabi ki bu bolluk Allah’ı unutturacak kadar aşırı olmamıştır.

Hz. Osman’ın halkı tarafından eleştirildiği iki husus olduğu rivayetlerde geçer, bunlar; devlet idaresine genel olarak akrabalarını getirmesi ve kendisine verilen haberlerden çabuk etkilenmiştir.¹¹⁸

Vefat tarihi ihtilaflı olmakla birlikte yaygın olan rivâyete göre şehit edildiğinde seksen iki yaşındadır.¹¹⁹

2.3.3.2. Hz. Osman (r.a.)’nın Tasavvufta ki Yeri ve Zühhd Hayatı

Şeyhayna¹²⁰ göre Peygamber (s.a.v.)’e nesep cihetinden daha yakındır. Künyesi İslâm ile birlikte Abdullah olmuş, lakabı “zinnureyn¹²¹/iki nur sahibi”, Peygamber (s.a.v.) ile birlikte meleklerin bile kendisinden hayâ ettiği kimse, hilm-i takvada onu geçen olmamış, Kur’an-ı Kerîm’in toplanmasında İslâmın kuvvetlenmesinde büyük hizmeti olan, Hz. Ebû Bekir’in topladığı mushafı yedi nüsha¹²²olarak çoğaltarak teleffuz ihtilaflarının önüne geçen, ayrıca Kur’ân’ın tertibini yani surelerin sıralanışını Peygamber (s.a.v.)’in tertibi üzerine yapmış, yaşadığı müddetçe kimseyi kırıp ağlatmamış, ilk defa Habeşistan’a hicret bayrağını açan, iki hicret sahibi¹²³, İslam’a girişte beşinci sırada¹²⁴ yaptıkları hayırdan dolayı Hz. Osman ve Abdurrahman ibn Avf üzerine ayet nazil olmuş¹²⁵, ayrıca yaptığı iyilikleri insanların başına kakmamış ve eza

¹¹⁷ Hasan, *İslâm Tarihi*, 1/337.

¹¹⁸ Hasan, *İslâm Tarihi*, 1/339.

¹¹⁹ el-Askalânî - Erdoğan, *Sahâbe-i Kirâm Ansiklopedisi*, 3/399.

¹²⁰ İlk iki halife yani Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer birlikte zikredildiğinde “şeyhayn” tabirini kullanılır.

¹²¹ Peygamber(s.a.v.)’in kızları Rukiye ve Ümm-ü Gülsüm’ü ayrı ayrı nikahına alması hasebiyle bu lakab verilmiş kendisine.

¹²² Bir tanesi Mekke’ye, bir tanesi Medine’ye, bir tanesi Şam’a, bir tanesi Kûfe’ye, bir tanesi Basra’ya, bir tanesi Yemen’e, bir tanesi de Bahreyn’e olmak üzere toplam yedi nüsha dağıtılmıştır. (Bayreyn ve Yemen bazı kaynaklarda geçmez bu nüshaların beş olduğu da bilinir.)

¹²³ Birincisi Habeşistana, ikincisi Medine-i Münevvere’ye.

¹²⁴ Murat Akarsu, “Hilafetine kadar Hz. Osman” (1993), 24.

Peygamber’e ilk inanan kimse Hz. Hatice olması konusunda hiçbir ihtilaf yokken Hz. Hatice’den sonraki müslüman olan erkekler rasındadır ihtilaf. Bazı rivatlara göre Hz. Ali, Zeyd’den önce İslam’a girerken başka bir rivayette ise Zeyd daha önce İslam’a girmiştir.

Genel kabüle göre ise; Hz. Hatice(Peygamber-s.a.v.- eşi), Hz. Ebû Bekir, Hz. Zeyd(İlk Müslüman köle), Hz. Ali (İlk Müslüman çocuk).

¹²⁵ “ Mallarını gece gündüz, gizli aşıkâr(hak yolunda) harcayanlar yok mu? İşte onların, Rableri katında mükâfatları vardır. Onlara hiçbir korku da yoktur, onlar mahzun da olacak değillerdir.” Bakara 2/274

vermemiş, oğluna da bu konu da yaptığı bir hayrın ardından o kişiye ilk selamı sen verme onun vermesini bekle ki karşı taraf mahcub olmasın diye nasihat etmiş, İslamla müşerref olması üzerine amcası tarafından birçok eziyet yapılmasına rağmen asla İslâmdan vazgeçmemiş, eşi Rukiye'nin Hz. Osman'ı cariyelerinden kıskanması üzerine bütün cariyelerini azat eden, Peygamber (s.a.v.)'in duâsına nail olan¹²⁶, yeryüzünde olmasına rağmen cennet halkına ziya olan, Peygamber (s.a.v.)'in her adımına bir köle azat eden, sîretinde Hz. Yusuf'a ve Hz. İbrahim'e benzemesi, Cennette Resûlullah (s.a.v.)'in arkadaşı, Peygamber (s.a.v.)'de dört halifeyi kendilerinden daha çok sevmiştir hatta Hz. Osman'ı sevmeyip buğz eden şahsın namazını kılmamış, hayatı boyunca teğanni etmemiş, yetmiş bin Peygamber ümmetin cehenneme girecekken Hz. Osman (r.a.)'in vesilesiyle cennete girmesi, Rûme kuyusunu¹²⁷ satın alarak suyu halka bedava dağıtmış, Medine-i Münevvere'deki mescidi kırk zirâ kadar genişletmiş¹²⁸ ve bunun üzerine Tevbe suresinin 18. ayeti¹²⁹ nazil olmuş, Melekler dahi cenaze namazına iştirak etmiş, Hz. Osman (r.a.)'in şehadeti ile ihtilaflar ve fitneler ortaya çıkarak artmış, kendisine şehit olacağı Peygamber (s.a.v.) tarafından bildirilmiş ve seksen yaşında şehit edilmiş, kabri Cennetü'l-Bâki kabristanlığındadır.¹³⁰

Gece ibadetini çok yapması ve kıldığı tek rekatta Kur'an'ı hatmetmesi, hayası dolayısıyla başını öne eğdiğinden sırtı hiç dik durmayan, Peygamber tabiriyle ümmet içinde en utangacı, her cuma bir köle azat eden, vahiy katiplerinden ve fetva veren sayılı şahsiyetlerden biri olan, kıyamet günün de kendisine Rabia ve Mudar kabileleri kadar şefaate edileceği Peygamber tarafından bildirilmiş, Hz. Peygamber Hz. Osman'a Uhud dağında birlikte bulunurlarken şehit edileceği haberin kendisine bildirmiş, Rıdvan biatında Peygamber sağ eliyle Hz. Osman'ın yerine de biat etmiş, halifeler arasında tartıldığında kefesi diğer sahabelere göre ağır basan salih bir zatmış.¹³¹

Hz. Osman Melâmet ehli¹³² bir halifedir. Şöyle ki bir gün sırtında odun taşıırken halk tarafından görülmüş ve dörtyüz köleye sahip olmasına rağmen neden böyle davranışta bulunduğu sorulduğunda, Hz. Osman elbette hizmetcilerinin olduğunu fakat

¹²⁶ “Ey Osman! Cenâb-ı Hak senin evvel yaptığın ve sonra yaptığın ve yapacağın günahlarını affetsin.”

¹²⁷ Peygamber(s.a.v.) “ Rûme kuyusunu kim satın alır, kendisi kovalarını Müslümanlardan farksız tutarsa, cennetteki kovası bundan hayırlı olur.” buyurmuşlardır.

¹²⁸ Peygamber(s.a.v.) “ Bizim mescidimizi bir zirâ olsun genişleten, cennete girer.” buyurmuşlar.

¹²⁹ “Allah'ın mescidlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe imân eden, namazı dosdoğru kılan, zekatı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder. İşte doğru yola ermişlerden olmaları umutlananlar bunlardır.”

¹³⁰ Sivâsî - Arslantürkoğlu(sad.), *Menâkib-i Çehâr Yâr-ı Güzîn/Dört Büyük Halife*, 207-268; *Sahabeden Günümüze Allah Dostları/ Hilvetü'l- Evliyâ ve Sıfatü's-Safve* (İstanbul: Şule Yayınları, 1996).

¹³¹ Ömer Çitak, *Hz. Osman ve Fıkıh İlmindeki Yeri* (Amasya: Amasya Üniversitesi, Doktora Tezi, 2023), 21-28.

¹³² Her daim nefislerini kınayanlar ve halk tarafından yerilenler.

nefsini denemek istediğini yani halk gözündeki makamı herhangi bir işi yapmasına engel oluyor mu diye bu davranışıyla kontrol etmiştir.¹³³

Hiz. Osman “fakîr-i sâdık” bir zâd olmuştur. Yani fakîr-i sâdıktan kasıt eşyayı, malı mülkü nefsi için istemeyip, halk için eşyaya dâhil olmuştur. İnfâkı imsâktan daha çok sevmiş ve gönlüne bunu yerleştirmiştir. Şu sözüyle de bu durumu açıklamıştır: “İslâm’da açılan bir gediği kendisiyle kapamaya yaracağını bilmesem bu malı biriktirmezdin”.¹³⁴ Burada da isâr kavramı çıkıyor karşımıza, bir müslümanın ihtiyacını gideremeyeceğini bilse Hiz. Osman hiçbir zaman eşyâyı, malı ve mülkü biriktirmeyeceğini ve değer vermeyeceğini belirtmiştir. Malıyla övünüp gururlanarak kulluk vazifezini kaybetmemiş aksine malıyla mülküyle insanların en zâhidi olmuş. Malı ona hâkim olmamış o malına hâkim olarak malına hükmetmiştir. El-Lüma’da Hiz. Osman (r.a.)’ın temkîn mertebesi ile özleştigi zikredilir. Abdulkerim el- Kuşeyrî der ki: Telvin, hal sahiplerinin temkîn hakikat ehline mahsustur. Telvin sahibi yolda olan kişidir ve sürekli ilerler tamkîn sahibi ise vuslata ererek Hakk’a ulaşmıştır.¹³⁵ Hiz. Osman (r.a.), her daim Allah ile birlikte olarak dünyalık olan her şeyden uzaklaşarak uzlet hayatına yönelmiş bundan dolayı da Abdurrahman b. Avf ile ölünceye kadar konuşmamıştır.¹³⁶

Hiz. Osman, kendisinden meleklerin bile haya ettiği utanma duygusu olan bir zat imiş. Gece kıldığı iki rekatta Kur’an’ı hatmettiği rivayetlerde geçer¹³⁷ Hiz. Osman (r.a.) çok hâyâ sahibi biri olmasının yanında çok ileri düzeyde basiret sahibi bir zatmış. Enes b. Mâlik yolda yürürken bir kadın görür ve göz ucu ile ona bakar ve akebinde Hiz. Osman (r.a.) yanına uğrar. Hiz. Osman biraz sert bir üslubla gözünde zina ile yanına geldiğini ve gözün zinasının bakmak olduğunu Enes b. Mâlik’e bildirir. Bu olaya şaşırان Enes b. Mâlik kendisine vahiy mi geldiğini sorar. Hiz. Osman (r.a.) ise vahiy gelmediğini bâsireti sayesinde bildiğini söyler.¹³⁸

Kur’ân-ı Kerîm’i toplaması, ilim ve hilmin sembolü, Şeyhayne¹³⁹ nazaran Hiz. Peygamber (s.a.v.)’e nesep cihetinden daha yakın olan, on iki seneden on iki gün eksik hilafet makamında bulunan, iyiyi kötüden ayırt edebilen teyzesinin duâsıyla ve Hiz. Ebû Bekir’in vesilesiyle Müslüman olan, Peygamber (s.a.v.)’in kızları Rukiyye ve Ümmü

¹³³ Kuşeyrî - Uludağ (haz.), *Kuşeyrî Risâlesi*, 315.

¹³⁴ Ebû Nasr Serrâc - Yılmaz (çev.), *el-Lüma’*, 147.

¹³⁵ Abdülkerim el-Kuşeyrî, *Muhtasar Kuşeyrî Risalesi/ Tasavvuf Dersleri* (İstanbul: Semerkand, 2018), 42-43.

¹³⁶ İmâm Gazâlî - Ahmed Serdaroğlu(çev.), *İhyâu Ulûmi’-d-Din Tercümesi* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2019), 4/114.

¹³⁷ Bican - Taha (Sad.), *Envârü’l Âşıkîn/Aşıkların Nurları*, 313.

¹³⁸ İmâm Gazâlî - Serdaroğlu(çev.), *İhyâu Ulûmi’-d-Din Tercümesi*, 5/70.

¹³⁹ İlk İki halife yani Hiz. Ebû Bekir ve Hiz. Ömer birlikte anıldığında söylenir.

Kulsüm'ü nikahına almasından dolayı “Zinnureyn/İki nur sahibi” lakabına layık olan, iman edenler içerisinde beşinci¹⁴⁰ sırada olan, Abdurrahman İbn-i Avf ile yaptıkları hayırlardan dolayı Bakara 274. ayet¹⁴¹ onlar üzerine nazil olduğu rivayet edilen, yaptığı iyiliklerle insanlara hiçbir zaman eza ve minnet vermemiş, her daim İslâm'ın yükselmesi için çalışmış, çok haya sahibi bir zad olduğu için imanı da bir o kadar kuvvetli olan, amcasının işkencelerine rağmen İslam dinine bir o kadar bağlı kalmış, eşi Rukiyye'nin cariyelerinden hafif de olsa onu kıskanması üzerine bütün cariyelerini azad eden, meleklerin bile ismini duyunca ayağa kalktığı, yeryüzünde olmasına rağmen cennette ki cennet halkına ziya saçan, Peygamber (s.a.v.)'in duâsına¹⁴² mazhar olan, iki defa hicret eden¹⁴³ bu mübarek zattır.¹⁴⁴

Hucvirî, bela ve musibetler karşısında Hz. Osman (r.a.)'ın durumunu Hz. İbrahim (a.s.)'in ateş karşısında ki teslimiyetine benzetir. Olay şöyle ki Hz. Osman Harbu'd-dâr/ev önü savaşı günü isyancıların hepsi onun evinin önünde toplanmasına rağmen Hz. Osman yanında ki muhafızlarına kılıçlarını kuşanmamalarını söyler ve ekler Allah'ın emri gelinceye kadar da evlerinde oturmalarını ister. Çünkü o Allah'ın dostudur ve O'nun halini kendisinden daha iyi bildiğini bilerek tam bir güven içerisinde olmuştur.¹⁴⁵

Hz. Osman yumuşak huylu olmasıyla birlikte bir o kadar merhametli bir halifeymiş. Uhud savaşında karşı tarafta olan Muaviye b. Muğire gücü tükeninceye kadar kaçmış ve en son çare olarak Hz. Osman (r.a.)'a gelerek kendisini saklamasını istemiştir. Hz. Osman ise bu kişinin karşı safta olmasına aldırmaz etmeden kapısına gelen bu kişiyi evinde saklayan bir mübarek zattır.¹⁴⁶ Düşünün ki düşmanınız evinize geliyor ve sizden himaye istiyor ve siz merhametinizden dolayı onu himaye ediyorsunuz ne kadar yüksek bir mevkidir Allah-u 'alem...

İnsan, nefsinin yedi makamı olan; nefs-i emmâre, nefs-i levvâme, nefs-i mülhime, nefs-i mutmainne, nefs-i râziyye ve nefs-i marziyye olmak üzere bu altı makamı hakkıyla geçip altıncı makam olan nefs-i marziyye makamına geldiğinde insan-ı kâmil mertebesine tam anlamıyla erişerek hem Rabb hem de kullar katında razı olunmuş ve de kendisi herkesten razı olmuştur. Peygamber (s.a.v.)'in dört güzide halifesi de nefislerini arındırmış ve bu makamların en yücesi olan altıncı makama erişmişlerdir biiznillah.

¹⁴⁰ İlk dördü; Hz. Hatice, Hz. Ebû Bekir, Zeyd ve Hz. Ali.

¹⁴¹ “Mallarını gece gündüz, gizli aşikâr(hak yolunda) harcayanlar yok mu? İşte onların, Rableri katında mükâfatları vardır. Onlara hiçbir korkuda yoktur, onlar mahzun da olmayacaklardır.”

¹⁴² “Ey Osman! Cenâb-ı Allah senin evvel yaptığın ve sonra yaptığın ve yapacağın günahlarını affetsin.”

¹⁴³ İlk Habeşistan'a ikincisi Medineye olmuştur.

¹⁴⁴ Sivâsi - Arslantürkoglu(sad.), *Menâkib-i Çehâr Yâr-ı Güzîn/Dört Büyük Halife*, 206-218.

¹⁴⁵ el-Hücvirî, *Hakikat Bilgisi/ Keşfu'l-Mahcûb*, 134-135.

¹⁴⁶ Ahmet Lütfi Kazancı, *Dört Ulu Çınar* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2021), 327.

Kamil insan bir iş yapacağı zaman ne ifrat ne de tefrit ehlidir, her daim ikisinin ortası olan itidal çizgidedir.¹⁴⁷ Nefsin altıncı makamın da olan dört halife de itidal çizgide olmuştur. Hiçbir aşırılığa düşmemişlerdir.

Müslümanlar için Rûme Kuyusunu satın almış¹⁴⁸, iki yüz köleyi serbest bırakmış, sürekli hatmekten yıpranmış olan mushafı şehit edildiğinde kana boyanmıştır.¹⁴⁹

2.3.4. Hz. Ali b. Ebî Tâlib (r.a.)

2.3.4.1. Hz. Ali (r.a.)'nin Hayatı

Asıl adı Ali b. Ebu Tâlib b. Abdumuttalib b. Hâşim b. Abdi Menâf el-Kureşî el-Hâşimî'dir.¹⁵⁰

Büyük ilk çocuğuna nispetle künyesi Ebu'l-Hasan'dır. Bi'set'ten on yıl önce¹⁵¹ Mekke'de¹⁵² doğduğu bilinir. Annesi Fâtıma, Esed b. Abdimenaf'ın kızıdır.¹⁵³ Babası ise Peygamber (s.a.v.)'in amcası Ebû Talib'dir.¹⁵⁴ Çocuk yaşta imân eden ilk kişi Hz. Ali'dir.

Peygamber (s.a.v.) amcası olan Ebû Talib'in kalabalık bir ailesi vardı. Mekke'de kuraklığın yoğun olduğu bir dönemde Peygamber (s.a.v.) bir başka amcası olan Abbas'dan kalabalık aileye sahip olan Ebû Talib'in yükünü hafifletmek için Ebû Talib'in en küçük evladı olan Hz. Ali'yi himayesine almış, Hz. Abbas'da Cafer'i bakımına alarak güzel davranış göstermişler.¹⁵⁵ Buradan da anlaşılacağı üzere Hz. Ali Peygamber (s.a.v.)'in yanında Peygamber terbiyesi ile yetişmiş ve kendini donatmıştır. Resûlallah, kızı Fâtıma'yı Hz. Ali ile evlendirerek göz bebeğini ona emanet etmiş ve bu evlilikten Hasan ve Hüseyin dünyaya gelmiştir. Peygamber'in her adımı yanında olan Hz. Ali Tebük Gazvesi hariç tüm savaşlara iştirak etmişlerdir.

Kısaca halife seçilme sürecine değinecek olursak, Hz. Ali soy bakımından Peygamber (s.a.v.)'e en yakın zat olması ve onun terbiyesinde yetişmesi hasebiyle kendisini Resûlullah (s.a.v.)'den sonra halifelğe en ehil kimse olarak görmüş ve bundan dolayı Hz. Ebû Bekir'in halife seçilmesiyle kısa bir süre ona biat etmemiştir.¹⁵⁶ Bu durumda olmadan bu duyguyu kimse tam manasıyla idrak edemez o yüzden ön

¹⁴⁷ Erzurumlu İbrahim Hakkı, *İlmi Aşkın Mahiyeti* (İstanbul: Ehil Yayınları, 2019), 156.

¹⁴⁸ Kazancı, *Dört Ulu Çınar*, 323.

¹⁴⁹ Sevda Tezel, *Tasavvuf'ta Sahâbe Algısı* (İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, 2022), 72.

¹⁵⁰ el-Askalânî - Erdoğan, *Sahâbe-i Kirâm Ansiklopedisi*, 3/460; Hasan, *İslâm Tarihi*, 1/340.

¹⁵¹ el-Askalânî - Erdoğan, *Sahâbe-i Kirâm Ansiklopedisi*; Hasan, *İslâm Tarihi*.

¹⁵² Hasan, *İslâm Tarihi*; "ALİ", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 23 Ağustos 2023).

¹⁵³ Hasan, *İslâm Tarihi*, 1/340.

¹⁵⁴ "ALİ".

¹⁵⁵ "ALİ"; Hasan, *İslâm Tarihi*.

¹⁵⁶ Hasan, *İslâm Tarihi*, 1/341.

yargılı olmadan konuya bakacak olursak, her ne olursa olsun Hz. Ali (r.a.)’de bir insandı ve duyguları vardı bu şekilde hareket etmesi gayet doğaldı. Kaldı ki Hz. Ebû Bekir ile arasında kötü bir durum olmadığını ilerleyen süreçte Hz. Ali’nin Hz. Ebû Bekir’e en kısa sürede biat etmesinden anlıyoruz.

Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer önemli gördükleri mevzularda Hz. Ali’nin zekası, ilmi ve dindarlıkta derinliğini bildikleri için onunla iştişare etmişlerdir. İkinci halife olan Hz. Ömer kendisinden sonra halife adayı olan altı kişiden birini Hz. Ali olarak tayin etmişti. Lakin kendisine halifelik için bazı şartlar ileri sürülmüş, Hz. Ali ise bu şartların bazısını kabul etmekten geri durduğu için onun yerine bütün şartları kabul eden Hz. Osman halife olarak seçilmiştir. Hz. Ali (r.a.), kendisi halife seçilemediği diye tabi ki Hz. Osman (r.a.)’a biat etmekten geri durmamıştır.¹⁵⁷

Hz. Ali’nin halife seçilmesi diğer üç haliden biraz farklı olmuştur. Hz. Ebû Bekir ihtilaf olmasına rağmen sahabenin rızasıyla halife seçilmiş, Hz. Ömer’in halife olması ise Hz. Ebû Bekir’in tavsiyesi ile gerçekleşmiş, Hz. Osman ise Hz. Ömer’in bıraktığı şura tarafından seçilmiştir.

Şahsiyetine değinecek olursak, Hz. Ali şecaat, kahramanlık, ilim ve şiir¹⁵⁸ konusunda İslâm tarihi kaynaklarında diğer üç halifeye nazaran daha iyi şiir söylediğine değinilmiştir.

Hz. Ali (r.a.)’nin yiğitliğine delil olarak Peygamber (s.a.v.)’in Mekke’den Medine’ye hicret ederken Rasûlullah’ı müşriklerin öldüreceğini bilerek Peygamber (s.a.v.)’in yatağına yatmayı kabul etmiştir. Şecaatına/cesaret bir başka örnek Hayber’in fethinin onun eliyle gerçekleşmesidir.

Hz. Ali emanet ehli bir kimsedir. Peygamber (s.a.v.) hicret ederken emanetleri Hz. Ali’ye bırakması ve Hz. Ali’nin de emanetleri sahiplerine teslim etmeden hicret için yola çıkmamıştır. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in teçhiz ve tekfin işleriyle de Hz. Ali (r.a.) ilgilenmiştir.

Harici olan Abdurrahman b. Mülcem tarafından Hz. Ali (r.a.) zehirli bir kılıçla yaralayarak Hz. Ali’nin vefatına neden oldu.

2.3.4.2. Hz.Ali (r.a.)’nin Tasavvufta ki Yeri ve Zühhd Hayatı

Resûlullah’ın amcası olan Ebû Talib’in oğlu, on yaşındayken Müslüman olan, ilim ve şecaatte Peygamber (s.a.v.)’in övdüğü zad, Peygambere nesep cihetinden diğer üç halife nazaran en yakın olan halifedir. Lakin fazilette ise halifelik sırasına göredir.

¹⁵⁷ Hasan, *İslâm Tarihi*, 1/341.

¹⁵⁸ Hasan, *İslâm Tarihi*, 1/349.

Peygamber kerimesi Hz. Fatıma ile Arş-ı Âlâ'da nikahları kıyılmış, Hz. Ali (r.a.), Resûlullah otuz yaşında iken dünyaya gelmiş, doğar doğmaz ilk olarak Resûlullah'ın tükürüğüyle beslenmesi hasebiyle tüm sözlerinde hikmet vardır ve ilim şehrinin kapısıdır. Hz. Peygamber kendi elleriyle yıkayıp ismini koymuş ve kendi sarığının bir kısmı ile yıkamış olduğu Hz. Ali'yi silerek bir kısmını da başına sarmasından dolayı da Müslümanların baş tacı olma şerefiyle şereflenmiş, insanların efendisi Resûlullah iken Arapların efendisi Aliyyü'l-Mürrtezâ olmuş, Peygamber (s.a.v.)'in hususi terbiyesiyle yetişmiş, henüz üç yaşında iken Peygamber ile namaz kılmasıyla nasiplenmiş, büyük cüsseli olmasına rağmen günlerce aç susuz dururmuş, kapısını müşrik dahi çalsa Allah rızası için isteyen asla geri çevirmemiştir.¹⁵⁹

İlahî söz söylerken gözlerinden yaş damlar ve Rabb Teâla'den bahsederken bunu hem kendisi yaşar hem de karşı tarafa yaşatır derecesinde izah eder ve maksadını ifade ederken latifelerle desteklermiş. Birisine bir şeyi hediye etmeyi hediye almaktan daha çok severmiş, toplumda hikemî sorular genelde kendisine sorulurmuş.¹⁶⁰ Olaylara karşı en büyük kalkanı İsm-i A'zam duası olmuştur.¹⁶¹

Eşrefoğlu dervişlerin silsile nedeniyle Hz. Ali'yi diğer dört halifeden daha çok sevmeleri gerektiğini belirtmiş sebebini de Hz. Ali'nin neslinin Peygamber (s.a.v.)'in neslinin devamı olduğundan ileri geldiğini belirtmiş. İlk yaratılanın Hz. Muhammed (s.a.v.)'in nuru olduğunu ve ondan da Hz. Ali'nin nurunun yaratıldığı vurgulamış ve ehl-i beyti sevmenin vacip olduğunu belirtmiş. Namaz konusunda Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin örnek alınması gerektiğini söylemiş. Çünkü Hz. Ali tam bir huşu ile namazını eda ettiğini hatta ayağına saplanan okun namazda iken çıkartıldığı açıklamıştır.¹⁶²

Bir Arab'a bir avuç hurma karşılığında kuyudan su çekerken kovanın ipi kopar ve kova kuyunun içine düşünce Arap Hz. Ali'ye bir tokat vurur. Hz. Ali hiçbir karşılık vermeden elini kuyuya uzatır ve kovayı kuyudan çıkarınca Arap bu duruma şaşırır ve Hz. Ali'nin boş biri olmadığı hak din İslam'a bağlı olduğunu anlamış ve özür dilemiştir. Cennette asılı olan Zülfikâr adlı kılıcı ile Hayber kalesini feth etmek ona nasip olmuştur.¹⁶³

Peygamber (s.a.v.) Tebuk Savaşına giderken Hz. Ali'yi Medine halkına vekil bırakmış bu durumu içlerine sindiremeyen Münafıklar Hz. Ali'yi kışkırtıcı sözler sarf

¹⁵⁹ Sivâsî - Arslantürkoğlu (Sad.), *Menâkib-i Çehâr Yâr-ı Güzîn/Dört Büyük Halife*.

¹⁶⁰ Şar, *İslâm Tasavvufu*, 445.

¹⁶¹ Fatmagül Aydın, *Gazâvât-ı Hz. Ali (Metin-İnceleme)* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 19.

¹⁶² Tolga Oran Dervişoğlu, *Eşrefoğlu Rûmî'nin Tarikatnâme'sinde Hz. Ali Tasavvuru* (İstanbul: Üsküdar Üniversitesi, 2020).

¹⁶³ Sivâsî - Arslantürkoğlu (Sad.), *Menâkib-i Çehâr Yâr-ı Güzîn/Dört Büyük Halife*.

etmeleri üzerine Hz. Ali kılıcını kuşanarak Resûlullah'a yetişmiş ve gerçekten Münafıkların dediği gibi savaşa katılmamasının Münafıkların dedikleri gibi mi olduğunu sorar. Lakin durumun hiçte öyle olmadığını aksine Harun ile Musa aleyhisselam gibi olduklarını o yüzden onu vekil bıraktığını izah eder. Harplerde daima Resûlullah'ın yanında bulunmuş ve hem bu dünya da hem de ahirette Resûlullah'ın kardeşi olmuştur.¹⁶⁴ Harp meydanın da Müslümanların kendisinden korktuğu ve hiçbir muharebeden yenilgi almayan ve Ad kavminden bile güçlü olan Amr bin Abdûd'u yenerek tüm ibadetlerden en evla bir ibadet¹⁶⁵ yapmıştır.¹⁶⁶

Cihat kavramı¹⁶⁷ iki manaya gelir. İlk anlamı her insanın aklına öncelikle gelen düşman ile savaşmak diğeri ise nefisle savaşmaktır. Hz. Ali cihadın elle, dille ve kalple olmak üzere üç çeşit olduğunu belirtmesi Peygamber'in imânı tarifi ile örtüşmektedir. Aslında nefisle savaşmak cihat değil mücahede olarak ele alınmıştır. Peygamber (s.a.v.)'in Tebuk Savaşı dönüşü "Küçük cihattan büyük cihada dönüyoruz" ibaresi asıl önemli olanın nefisle olan savaş olduğunu belirtmiştir. Nefsiyle savaşıp zafer elde eden ise Allah ile barışır.¹⁶⁸

Katiplik ve vahiy katipliği yapmış, Peygamber'in cenazesini yıkamış, kefenleme ve defin işlemlerinde bulunmuş, Kur'an yorumunun sahibi, "Şâh-ı velâyet", "Şâh-ı cömert" ve "Şâh-ı merdân"¹⁶⁹ olarak nitelenmiş, sahabe arasında hakikat ilmi ve marifet imamı olarak ile ön plana çıkmış¹⁷⁰, Hz. Ali insanlara benliği terk etmeyi öğütlemiş, gönlünü mal mülkten uzak tutmuş, insanlara da bu konuda tavsiye de bulunmuş ve maddi varlıklardan sıyrılarak Hakk'a ulaşmayı yeğlemiş, tüm hayatında takva ve istikameti kendine rehber edinmiştir.¹⁷¹

Ashap içerisinde yalnızca Hz. Ali ile ilgili zümreler¹⁷² oluşmuş. Kur'an, hadis, fıkıh alanında ön plana çıkan Hz. Ali Tasavvufta da silsileler de diğer dört haifeye nazaran ön plana çıkmış, hakikat ve marifet ilimlerinde ashap içerisinde gözdedir. Kur'an'da ise Hz. Ali ilgili hususlar şu şekilde zikredilmiş; Allah rızası için canını feda

¹⁶⁴ Sivâsî - Arslantürkoglu (Sad.), *Menâkib-i Çehâr Yâr-ı Güzîn/Dört Büyük Halife*, 311-312; Şar, *İslâm Tasavvufu*, 447.

¹⁶⁵ Hz. Peygamber(s.a.v.) " Hz. Ali'nin Amr bin Abdûd'un karşısına bir defa çıkması, ümmetimin kıyamete kadar yapacakları ibadetlerden daha hayırlıdır." demiştir.

¹⁶⁶ Sivâsî - Arslantürkoglu(sad.), *Menâkib-i Çehâr Yâr-ı Güzîn/Dört Büyük Halife*, 338.

¹⁶⁷ İmân; dil ile ıkrar, kalp ile tasdik ve uzuvlarla hayata geçirilmesidir.

¹⁶⁸ William Chittick - Ömer Saruhanlıoglu (çev.), *Aşığın Aynası* (İstanbul: Okyanus Yayınları, 2018), 241-243.

¹⁶⁹ Cesaretli, gözü pek ve mert olan.

¹⁷⁰ Yasemin Demirci, *Hz. Ali'nin Dinî Şahsiyeti* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 42.

¹⁷¹ Orhan Özkan, *Alevî-Bektâşî Klasiklerinde Sahabe Algısı* (Yozgat: Bozok Üniversitesi, 2015), 53-79.

¹⁷² Bunlar Şîî ve Ehl-i Sünnet olmak üzere ikii kısımdır. Tasavvuf genelde Ehl-i Sünnet zümrelerin görüşleri etrafında oluşmuş lakin Mutasavvıflar Şîîlerin konularında onlardan farklı yaklaşımlar konulara.

etmekten geri kalmayan¹⁷³, Allah yolunda savaşı¹⁷⁴, Allah'a tam bir iman ile iman eden¹⁷⁵, namaz ve zekat konularında hassas olan, bir işittiğini bir daha asla unutmayan, Peygamber tarafından mübâhale için seçilmiş, Allah'ın kendilerini tahir yapmak istediği, ehl-i beytten olan, ehl-i cennete selam vereceklerden biri olduğu zikredilmiştir.¹⁷⁶ Allah'ın övgüsüne erişmiş ve Bedir'in önde gelen Müslümanlarından ve mücahitlerindendir.¹⁷⁷

Tarikat silsileleri¹⁷⁸ Hz. Peygamber ile başlar ve Rasûlullah, dört haifeye de zikir öğretmiş bununla birlikte dört tarikat oluşmuş. Fakat bunlardan en fazla yaygın olanlar Hz. Ebû Bekir (r.a.) ve Hz. Ali (r.a.) ile devam eden silsileler olmuştur. Hz. Ali'nin silsilesi Aleviyye, Hz. Ebû Bekir'den gelen silsile Sıddıkiyye (Bekriyye) olarak müsemma edilmiştir.¹⁷⁹

Rivayete göre bir gün Hz. Ali'nin ağladığı görülür ve sebebi sorulduğunda evine uzun zamandır misafir gelmediği ve acaba bundan dolayı Allah Teala katında derecesinin düştüğünü düşünerek üzüldüğü bildirmesi kendisinin ne kadar da misafirperverlik ve cömertlik/cûd konusunda hassas olduğunu gösterir.¹⁸⁰ Öyle cömert bir şahıs düşünün hanımı olan Hz. Fatıma (a.s.) ona verdiği parayla evine erzak alacakken pazarda kavga eden iki şahıstan borçlu olan kişiyi borcundan kurtarır ve evine erzak almadan geri döner. Fakat Allah katından Hz. Ali'ye verdiği paranın katbekat fazlası ikram edilir.¹⁸¹ Peygamber (s.a.v.), bir sahabeye kalbin yumuşaması isterseniz yoksula yemek yedirin ve yetimin başını okşayın demiştir. Hz. Ali(r.a.)'da kardeşlik hakkını gözeterek insanlara yedirip içirmeyi köle azat etmekten daha evla görmüş ve buna göre davranmıştır.¹⁸²

Allah'ı görüyormuş gibi ibadet etmek bizi Tasavvufun göz bebeği kavramlarından olan ihsân kavramına çeker. İhsan ise keşf ile mümkündür. Sufiler İhsânın en üst

¹⁷³ “İnsanlardan öylesi de vardır ki, kendisini Allah'ın hoşnutluğunu kazanmaya adanmış. Allah kullarına çok şevkatlidir.” (Bakara 2/207)

¹⁷⁴ “Hacılara su verme ve Mescid-i Harâm'ın imar ve bakım işin(üstlenen kimseye), Allah'a ve ahiret gününe inanıp Allah yolunda cihad eden kimseyle bir mi tutuyorsunuz? Bunlar Allah katında bir değildir. Allah zalimler topluluğunu hidayete erdirmez.” (Tevbe 9/19)

¹⁷⁵ “İman etmiş kimse günaha batmış kimse gibi olur mu? Bunlar elbette eşit değildir.” (Secde 32/18)

¹⁷⁶ Veysel Akkaya, “Tasavvuf Klasiklerinde Hz. Ali'nin Şahsiyeti”, (2019), 70-75.

¹⁷⁷ Nurettin Turgay, “Hz. Ali Hakkında Nazil Olduğu Rivayet Edilen Bazı Ayetlerin Yorumu”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* VIII/2 (2006), 54-55.

“Şu iki grup, Rableri hakkında çekişen iki taraftır. Bunlardan inkarcı olanların ateşten giysilerbiçilmiştir, başlarının üstünden de kaynar su dökülecektir. (Hac 22/19)

¹⁷⁸ Silsile, birbirine icazet veren tarikat mensubu şeyhlerin isimlerinin yazılı olduğu belge.

¹⁷⁹ Yıldız(, *Sultânü'l-Evliyâ Ebû Saîd-i Ebû'l-Hayr*, 174.

¹⁸⁰ Kuşeyrî - Uludağ (haz.), *Kuşeyrî Risâlesi*, 341.

¹⁸¹ Kıbrısî, *Allah Dostu Sultanları*, 191.

¹⁸² İmam Buhari - Atalay (çev.), *Edebü'l-Müfred*, 2/152; Ebû Abdurrahman Muhammed es-Sülemî - Abdullah Suat Demirtaş(çev.), *Cevâmiu Âdâbi's-Sûfiyye/Sûflerin Ahlâkı* (İstanbul: Semerkand, 2018), 53.

derecesinin “gibi”siz yani Allah’ın dilemesiyle O’nu temaşa ederek ibatleri yerine getirmek olarak tarif etmişler. Bu durumu da Peygamber damadı ve yeğeni olan Hz. Ali’nin şu sözü izah eder “Görmediğim Allah’a ibadet etmem.”¹⁸³ Bu kelam aslında iki anlama gelen kelimedir, kim ne taraftan bakarsa o şekilde görür. Sufiler bunu keşf olarak görmüşlerdir.

Hiz. Peygamber (s.a.v.)’in şereflî nesebinin devam etmesine vesile olan Hz. Ali (r.a.), “Şâh-ı Evliyâ” olarak bilinir, gazaların çoğunda Peygamber’in bayrağını taşımış, ayetlerin nerede ve ne zaman indiğini bildiğini belirtmiş, hüküm vermede diğler halifelerden öndedir, ferasetinden dolayı Hz. Ömer’in övgüsüne¹⁸⁴ mazhar olmuş, Hz. Peygamber Hz. Ali ve ehl-i beyti için ayrı bir muhabbet besleyerek ehl-i beyti seveceklere kendisi için sevmelerini¹⁸⁵ söylemiş, Hz. Ali ümmetin efendisi ve en hayırlısı olduğunu belirtilmiştir. Rivayete göre bir kişinin yüzünün bir tarafı simsiyah olmuş ve mendille kapatarak gezermiş ve sebebi sorulduğunda Hz. Ali’ye buğz ettiğini beyan etmiş eğer bu dünya da böyle bir cezaya çarptırılmış ise ahirette ki hesabı nasıl olur Allah-u a’lem. Aliyyü’l Mürtaza sabah namazını edâ için giderken hürmetten dolayı yolda beyaz sakallı bir zatın önüne geçmemek için yavaştan alır bu davranışına mukabil olarak Allah (c.c.) Peygamber (s.a.v.)’ini namazın rükûnda bir müddet bekletir Hz. Ali’nin namaza yetişebilmesi için. Hırsızlık yapan birinin elini kestiren Hz. Ali o kişinin bu cezaya rağmen onu övmesine nazaran Allah’ın inayetiyle kesilen kolunu tekrar eski haline döndürmüştür. Peygamber (s.a.v.), Hz. Ali’nin kendisinden daha saygıdeğer olduğunu belirtmiş.¹⁸⁶

Yüksek ahlâkî ve insânî vasıflarda diğler insanlardan farklı olduğunu bütün Sünnî ve Şîiler ittifak etmiştir. Resûlullahtan ilim ve hikmet almak Hz. Ali’ye özel bir durumdur. Diğler halifeler Hz. Ali vasıtasıyla alırlar. Zira Peygamber (s.a.v.) kendisinin hikmet evi, Hz. Ali de bu evin kapısı olduğunu belirtmiştir. Muhatabına her daim iyilik yapmasına rağmen kendisine kötülük gelse bile yine iyilikle karşılık vererek ashap içinde Peygamber (s.a.v.)’in en sevdiği kişi olmuş. İman ile ilgili Hz. Ali kalpte beyaz bir zerre olduğunu kişi de iman artıkça bu zerrenin büyüdüğünü belirtmiştir. İman ile takvâ birbiri ile ilintili kavramlardır. Çünkü İman, kalpte zuhur edip davranışlara yansıyan ve takvâ ile gelişip kemâle erer.¹⁸⁷ Onun imanı ihsân boyutuna yükselmiştir.

¹⁸³ Çittick - Saruhanlıoğlu (çev.), *Aşığın Aynası*, 27.

¹⁸⁴ “Ali olmasaydı, Ömer helâk olurdu.”

¹⁸⁵ Hz. Peygamber “Nimetleriyse sizi beslediği için Allah’ı sevin, beni de Allah sevgisi için sevin, ehl-i beytimi de benim için sevin.”

¹⁸⁶ İsmail Yıldırım, “Hz. Ali’nin Manevî Vasıflarını Açıklayan Bir Risalenin Tahlil ve Neşri”, *Kalemname* 7/14 (31 Aralık 2022), 385-411.

¹⁸⁷ “Takva | Hasan Kamil Yılmaz” (Erişim 13 Aralık 2023).

Müslümanın sadece iman konusunda değil günlük hayatla ilgili tüm işlerinde samimi olması gerektiğini belirtmiş, ibadetlerde azlık çokluk önemli olmayıp ihlası vurgulamış ve riyâzete sürekli devam etmiş, hiç yalan söylediği duyulmamıştır.¹⁸⁸

H. Ali der ki: “Mal ve soy ile şeref olmaz, şeref ancak bilgi ve edep ile dir”.¹⁸⁹ H. Ali’nin bu sözü aslında nasıl güzel bir kişiliğe sahip olduğunu ve her zaman olmaya çalıştığını gösterir. Çünkü nice zengin ve soylu insanlar bu dünyadan gelip geçmiş. Kimileri de kendilerine verilen bu nimetlerle gururlanmadan, insanları hakir görmeden, bilgi ve edep ile kendilerini yetiştirerek şeref sahibi olmuştur.

Rivayete göre H. Ali bir gün hastalanmış ve yakın dostları olan diğer üç halife de kendilerini ziyarete gelmiştir. H. Ali de misafirlerine ikram için ak tas içinde kızıl bal getirmiş ve bu balın üzerinde de ince siyah bir kıl mevcutmuş. Her halife bu ikramı kendine göre ifade etmiş:

H. Ebû Bekir; İslâm dini tasta parlak baldan tatlı ve kıldan ince olduğunu izah etmiş. H. Ömer; cennetin görünen tasta daha parlak, nimetleri ise baldan tatlı ve sırat köprüsünün de bu kıldan daha ince olduğunu belirtmiş. H. Osman; Kur’an’ın nuru ikram tasından parlak olduğunu, Kur’an okumanın baldan tatlı olduğunu ve Kur’an’ın tefsirinin kıldan ince olduğunu beyan etmiştir. Son olarak H. Ali ise misafirin, tasta daha nurlu olduğunu, sözünün baldan tatlı olduğunu ve gönlünün de kıldan daha ince olduğunu belirtmiştir.¹⁹⁰ Özetle bu olay mübarek zatların kişiliklerini ve neye en çok değer verdiklerini bir ikramlık üzerinden göstermişler. H. Ebû Bekir İslâm için canın dahi bu yolda feda edilebileceğini, H. Ömer (r.a.) ahiret hayatının ne kadar önemli olduğunu, H. Osman Müslümanlar için ilk rehberin Kur’an olduğunu ve H. Ali ise insanlarla ilişkilerin nasıl olması gerektiği ve İslam dininin misafire verdiği değeri göstererek her zaman olduğu gibi birbirlerini tamamlamışlardır.

H. Ali (r.a.)’a Allah Teâlâ çok sayıda ilim ve hikmet vermiş.¹⁹¹ Ayriyeten Tasavvuf ilminin inceliklerine vâkıf olan kendisine ilm-i ledün¹⁹² verilen, mânâ, îşâret, marifet ve îmân¹⁹³ gibi hususlarda önemli bir yeri olmuştur. Peygamber (s.a.v.) “Ben ilmin şehriyim Ali kapısıdır” demiştir. Peygamber (s.a.v.)’in bu kelamından da anlaşıldığı üzere ilim şehrinin bir kapısı vardır ve bu kapıya her insan muhtaçtır.¹⁹⁴ H.

¹⁸⁸ Demirci, H. Ali’nin Dinî Şahsiyeti, 42-62.

¹⁸⁹ Coşan (Haz.), Mâkâlât-ı Hacı Bektâş-ı Velî, 114.

¹⁹⁰ Bican - Taha (Sad.), Envârü’l Âşıkîn/Aşıkların Nurları, 314-315.

¹⁹¹ Feridüddîn Attâr - Uludağ (Terc.), Evliya Tezkireleri, 388.

¹⁹² Kur’an’da Hızır (a.s.)’a özel olan bir ilim olarak geçmektedir (Kehf, 18/65)

¹⁹³ H. Ali îmânı şu şekilde tarif etmiştir: “Îmân, kalpte beyaz bir ışıktır. Îmân arttıkça kalbin beyazlığı artar. Îmân kemâle erince kalb bembeyaz olur. Nifak ise kalpte siyah bir ışıktır. Nifak arttıkça kalbin siyahlığı artar. Nifak kemâle erince kalp kapkara olur”.

¹⁹⁴ Atik Altinkaya, Cevâhirü’l İslam (İstanbul, 2013), 253.

Ali bütün ilimleri bilmektedir dedik lakin bu bilmek sadece zihinde kalmamış beyân/ ifade ile birlikte tamamlanmıştır. Çünkü her bilen akıllı, her beyan sahibi de ilim sahibi olmamıştır. Her ikisi birlikte olduğu vakit kul kemâle erişir.

Resûlullah Müslümanlığın ilk demlerin de İslâm dinini anlatma hususunda çok zorluk çektiği, bir şey söylemek istese iman etmeyenler tarafından lafının üstüne laf geldiği, haşa bu hareketleri ile Peygamber'i küçük düşürmek istemeleri ve Kur'an-ı Kerîm'i yalanlamaları ve Allah'ın kelamı okunurken sesli konuşmaları ve Resûlullah'ı dinlemeyerek aşağılamak istemeleri üzerine Allah (c.c.) bu duruma dayanamayıp ayet nazil buyurmuştur. Hz. Ali de Peygamber ile arasında ki ilişkide Allah'ın kelamını baz alarak buna uygun davranmaya özen gösterirmiş. Misal Mücadele suresinde¹⁹⁵ bahsedilen Peygamber ile konuşmadan önce sadaka verme amelini yalnızca Hz. Ali yerine getirdiği rivayet edilir ve Resulullahdan bir şey isteyeceği zaman önce fakirlere hayırda bulunup daha sonra Resûlullah'ın huzuruna çıkar dileyeceğini dilemiş, tam manası ile Allah'a sığınmış.¹⁹⁶

Hz. Ali namaz konusunda çok duyarlı olmuş, namaz vakitleri geldiğinde rengi bembeyaz olur ve titrermiş. Bu durumu kendisine sorulduğunda: Göklere, yere ve dağlara sunulan emânet olan namazı hiçbir korkarak yüklenmemiş ama insanoğlunun bu emâneti yüklenmiş, demiştir. ¹⁹⁷ Bu emaneti yüklenen insan hakkıyla bu emaneti teslim edip edemeyeceğinden tedirgin olmuş ve insanlık için titremiştir Hz. Ali aslında.

Hz. Ali (r.a.) hayrın bütününü; susmak, konuşmak, nazar ve hareket diyerek dört kavramda izah etmiştir. Allah'ı zikretmeksizin yapılan konuşma boş olduğunu, tefekkürsüz susma unutma olduğunu, Allah için atılmayan adımın fetret olduğunu, yaratılanlara ibretsiz bakışın gaflet olduğu açıklamıştır.

Cüneyd Hz. Ali'nin iki kılıcı olduğunu bunlardan birini herkesin bildiği düşmana karşı sallarsa diğerini ise her kulun yapamadığı nefsinin karşı sallamış olduğu belirtilmiştir. ¹⁹⁸ Öfkelenildiği zaman nefsinden dolayı değil Hak için öfkelenirmiş. Bir gün Kâfir ile savaşırken Kafiri atından düşürerek îmâna davet etmiş eğer kabul ederse salacağını kabul etmezse boğazlayıp öldüreceğini belirtmiş. Kâfir ise Hz. Ali'nin yüzüne tükürmüş. Hz. Ali (r.a.) kendisinin Hak için değil nefsi için öfkelenildiğini anlayınca Kâfir'i salmış. Elbette bu durumu algılayamayan Kâfir şaşırmış ve bu davranışının sebebini sormuş: Hz. Ali'de Kâfir'i ilk atından düşürdüğünde Hak için

¹⁹⁵ “Ey iman edenler! Peygamberle özel görüşme yapmak istediğiniz zaman, bu görüşmenizden önce bir sadaka verin. Sizin için en iyi ve en nezih davranış budur. Şayet bulamazsanız, bilin ki Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir. (Mücâdele 58/12)

¹⁹⁶ Sivâsî - Arslantürkoglu (Sad.), *Menâkib-i Çehâr Yâr-ı Güzin/Dört Büyük Halife*, 325.

¹⁹⁷ Ebû Nasr Serrâc - Yılmaz (çev.), *el-Lüma'*, 151.

¹⁹⁸ Feridüddîn Attâr - Uludağ (Terc.), *Evliya Tezkireleri*, 402.

îmâna gelmesini istediğini ama Kâfir'in kendisinin yüzüne tükürdüğü an kendi nefsi için Kâfir'i öldürmek istediğini farketdiği anda da Kâfir'i bıraktığını belirtmesi üzerine Kâfir îmâna gelmiş.¹⁹⁹ Görüldüğü üzere öfkelenildiğinde Hak için öfkelenmek, sevildiğinde de Allah için sevmek gerektiğini bizlere davranışlarıyla göstermiştir Hz. Ali.

Peygamber (s.a.v.), nasıl Harun ile Musa birbirlerine kardeşlerdi Hz. Ali'de benim kardeşimdir ancak nübüvvet dışında olduğuna yer verir İmâm Gazâlî kitabında.²⁰⁰

Hz. Ali, en temiz kazancın kalbin Allah ile zenginleşmesinde olduğunu belirtmiştir. Çünkü gönlünde Rabb'ın zenginliği olan bir kimse elinde dünyalık hiçbir yoksa fakir olmaz ve elinde dünyalık mal olunca da mutlu olmaz. Yine Hz Ali vaktin çoğunu aile ve evlatlara ayrılmaması gerektiğini vurgulamıştır. Eğer onlar Allah'ın sevdiği kimseler ise zaten Allah onları koruyacağını şayet onlar Allah'ın düşmanı iseler kişinin kendisi için değerli olan zamanını böyle kimseler için harcanmaması gerektiğini belirtmiştir. Yani kalbini Allah'tan başkası ile doldurma demek istemiştir.²⁰¹

¹⁹⁹ Eşrefoğlu Rumî, *Müzekk'in-Nüfus/Nefisleri Arındıran* (İstanbul: Ataç Yayınları, 2016), 195-196.

²⁰⁰ el-Gazzali et-Tûsî, *İhyâ'u Ulûm'id-Dîn*, 4/12.

²⁰¹ el-Hücvirî, *Hakikat Bilgisi/ Keşfu'l-Mahcûb*, 136.

3. ŞEYH ABDÜLHAY CELVETÎ'NİN *MENÂKİB-İ CİHÂR-İ GÜZÎN* ADLI ESERİNİN ÇEVİRİYAZILI METNİ

3.1. *Menâkıb-ı Cihâr-i Güzîn*

Bismillâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm.

Elhâmdü lillâhi Rabbi'l-âlemin ve's-selâtü ve's-selâmü alâ Rasûlinâ Muhammedin ve âlihi ve sahbihi ecma'în.

Her kim bu Menâkıb-ı Cihâr-yâr-i Güzîn kıraat etmeden evvel üç kere salavât-ı şerîf getüre sonra günde bir kerre kıraat eyleye Cihâr-Yârı ma'nâsında müşâhade şefâ'atlerine mazhar ola ve çok fâideler müşâhade ider bi-inâyetillâh.

(**vr. 1a**) Çar-yâr-i Güzîn rıdvânullâhi te'âlâ aleyhim ecma'în Hazretinin menâkıb ve fezâilinden efdal nuzûl-i rahmete sebep bir menkıbe bulmadım. Pes rivâyet-i sahîha ile kütüb-i mu'tebereden cem' eyledim. Ve rivâyet-i sahîhada buldum ki bir hânede Çâr-yâr'in medhi buluna ol hâne sâhibine dâimâ rahmet-i Hak vâsıl ola. Ve yağmur misâl ol hâneye Allah'ın rahmeti nâzil ola. Bu abd-i fakîrin hâtırına hutûr eyledi ki ol mecme'-i hisâl-i hamîde ve menbe'î ahvâl-i pesendîde zînet-efzâ-yı serâyı Osmânî cihânın (**vr. 1b**) kârsâz kârhâne-i cihânbanî şehinşâh-ı cihânın hayr-hâhı siyânetkâr-ı ırz pâdişâhı kerem-i mahz ve mahz-ı kerem mü'înü'z-zü'afâ kehfî'l-fükarâ sümmiye Sıhrînî el-Hâc Ali Ağâ Hazretlerinde bu mecmû'amı ihdâ eyledim. Tâ kim cemi'-i belâya ve gazâyâdan mahfûz olalar ve tûl-i ömür ile mu'ammer olalar ve lillâhi'l-mesûl ve aleyhi't-tükelân ve me'müldür ki veliyyü't-ni'am Ağâ-yi mükerrem Hazretleri bu risâle-i şerîfeyi gâh bî-gâh okudup istimâ buyurdukça Hak Subhânehu ve Te'âlâ'nın rahmetine mazhar olalar. (**vr. 2a**) Ve şevketlü mehâbetlü Gâzî ibn Gâzî pâdişâhımız mansûr ve muzaffer olalar. Ve alallâhi e'temidü.

3.1.1. El-Faslu'l-Evvel fî Zikri Ebî Bekir's-Sıddîk Radiyallâhu Anh

Ma'lûm ola ki Hazret-i Ebû Bekir Sıddîk'ın radiyellâhu anh ismi Abdullâh'dır, Ebû Bekir künyesi. Zîrâ babası adı Osmân'dur, Künyesi Ebu Kahâfe'dür. Arapda künyet ma'rûf ve meşhûr olmağın künyetle meşhûr olup Ebû Bekir bin Ebî Kehâfe bin Âmir bin Ka'b Ömer'ubni Ka'b ibn Sa'îd bin Yetim bin Mürre bin Ka'b'dirler. Pes Mürre Rasul-i Ekrem'in sallâllahu aleyhi ve sellem yedinci atâsıdır. (**vr. 2b**) Lâ cerem ol nesebi tâhir/temiz yedinci atâda cem' olmuş olur.

Ve lakâb-ı şerîflerinden biri Atîk'dir. Sebep bu oldu ki bir gün Hazreti sallâhu aleyhi ve sellem mübârek yüzüne nazar idüp “Hazâ atîkullâhi mine'n-nâr” diyu buyurdılar. Ya'ni Allâh'ın nârdan âzatlu kulidür demek olur. Pes lakap ile şöhet buldi ve bir lakablarida Sıddîk'dir. Ziyâde/fazlasıyla inâncı demek olur. Rasûl-i Ekrem sallâhu aleyhi ve sellem Hazreti da'vâ-yı nübüvvet de ve da'vet-i İslâm'da ve emr-i Mi'râc'da ahabâr-i **(vr. 3a)** me'âdde bi-ğayr-i tereddüt tasdik idüp inânduği-çün “Sıddîk” diyu lakap buyurdiler. Ve İmâm Ali kerremellâhu vechehu Ebû Bekir Sıddîk adı gökden inmişdür diyu kasem itmişlerdür, gâlibâ vechî.

﴿ وَالَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهِ ﴾²⁰²

Âyet-i kerîmesinde erbâb-ı tefsîrin “Câe bi's-sıdk”dan murâd Muhammed'dür, “Ve saddeka bihi”den murâd Ebû Bekir'dür, didikleri evlâ ve cümle sahâbeden İslâm'da sâbıkdur. Zîrâ Rasûl-i Ekrem sallâllahu aleyhi ve sellem “Evvelü men âmene bihi Ebû Bekir” diyu buyurdiler.

(vr. 3b) Pes te'vîl ile “Evvelü men âmene bihi” yerindedir. Ve Hazretin sallâllahu aleyhi ve sellem mihrâb-ı şerîflerinde evvel ikâmet iden ve menber-i münîfde evvel hitâbet iden Ebû Bekir Sıddîk iduği müttefekun aleyhdür.

Sahâbeden menkûldür ki:

Hazret-i Ebû Bekir'in İslâm'ı semâdan nâzil olmuş vahye şebîh idi. Zîrâ zamân-ı Câhiliyyet'de Şam'da ticâret iderdi. Bir vâkı'a görüp Bahirâ adlu râhibe vâkı'ai arz itdikde.

Râhib de:

-Kandensin? diyu suâl idicek.

-Mekke kavmiyim, **(vr. 4a)** didi.

-Kangi/hangi kabiledensin? diyüp.

-Kabile-i Kureys'den, idü ve kîn ma'lum idicen. Beşâret idüp kavmünden yakînde bir ölü peygamber zuhur idüp hayâtında vezir ve memâtinde sonra halifesi olsan gerek. ❀ Ve ol âhir zaman peygamberi olsa gerek diyu, ta'yîn itmişdi. ❀ Ve Hazret-i Sıddîk de bu sırrı sadründe temâmı girilmişti. Ol zaman ki Habîb-i Ekrem salla'llahu ve selleme nübüvvet virilüp da'vet-i İslâm **(vr. 4b)** şürû' buyurdular, Hazret-i Ebû Bekir etdi ki:

- Ya Muhammed bu da'va ki idersin buna şahidin varmı,

²⁰² “Doğruyu getiren ve onu tasdik edenler var ya, işte kötülüklerden sakınanlar onlardır. {“Doğru”, kelimesiyle ifade edilmek istenen, tevhid inancı ve Kur'an'dır. Doğruyu getiren Hz. Muhammed(sav) ve diğer peygamberlerdir. Onu tasdik edenler de peygamberin ümmetleridir.}” (Zümer 39-339)

- Ya Ebû Bekir Şam ilinde gördüğün rû'ya şâhid yetmezmi diyü, cevâp viricek. Kata' terazüd itmeyup "Eşhedü en la ilâhe illa'llah ve eşhedü enne Muhammeden rasulü'llah" diyup Hazret-i Yağyemer ile mü'ânika kılup iki mübarek gözlerinin arasın takbîl itdi radiye'llahu anhü.

An Enes bin Mâlik'in radiyellahu anhü kâle:

Kâle Rasulü'llah salla'llahu aleyhi ve sellem, "İnnî le erculi ümmeti **(vr. 5a)** fi cuhhim li Ebû Bekir'in ve Ömer'e radiye'llahu anhümâ mâ ercûlehüm fi kavli lâ ilâhe illa'llah" ya'ni tahkîkâ ben ümmetim içün umarım Ebû Bekir ile Ömer'i sevdikleri hususda anlar içün kelime-i şehâdet de umduğümü.

Ve an Zeyd bin Sâbit radie'llâhu te'âlâ anhü kâle:

Kâle Rasulü'llahi salla'llahu aleyhi ve sellem,

"Evvel men yu'tî kitâbehu bi-yeminihi min hezâ'l-ümmeti Ömeri'bni'l-Hattâb ve lehu şü'â'u keşü'â'i' li's-şemsi fe-kâle fe-eyne Ebû Bekir ya rasule'llah fe-kâle heyhete zekatü el-melâiketi ile'l-cinâni". **(vr. 5b)** Ya'nî kıyâmet gününde bu ümmetden evvel kitâbı sağ eline verilen Ömer olsa gerekdür ki ol kitâbının güneş gibi şü'â'î ola, diyu buyurdularında.

Sahabeden bir kimse, ya Rasule'llah ya kânî Ebû Bekir diyu suâl idicek heyhete Ebû Bekir andan evvel melekler cennede hurî koçmağa aldiler gitdiler diyu, cevap buyurdular.

An Abdullah el-Mehâzînî rahmetullahi buyurmuşlar ki:

Bir kimse ölmelü oldi telkin idüp "La ilâhe illallah" di, didiler. Cevap verdi ki:

- Bu kelimeyi dimeye **(vr. 6a)** kâdir değilim. Didiler ki sebebtedür.

Didiğide, Ebû Bekir ile Ömer'i sevmeyenlerle ve hâşâ anlara şetâm idenler ile bir zaman oturmuşlerum. Şimdi ânın nekbetî dilüme ol kelime-i dimene komaz el-'ibâzü bi'llah.

Enes radiyallâhu anhü Rasul-i Ekrem'den rivâyet ider buyurmuşlar ki:

Tahkîkâ halakin benim üzerime ihsân yüninden oluşı Ebû Bekir'dür ki bana Âişe-i Sıddîka gibi kızın virdi. Ve benim ile ğâr da yâr oldi ve el-ân üzerine binüp ğaza itdüküm deve ânın malındandür. **(vr. 6b)** Ve müezzanim Bilâl dâhî ânın malındandür. Pes Ebû Bekir sevmek ve anâ şükür etmek ümmetim üzerine vâcibdür radiyallahu teâlâ anhü ve irdâhu.

Muâz i'bnil-Cebel radiyellahu teâlâ anhü rivâyet eder ki:

Hazret-i Salla'llâhu Aleyhi ve Sellem buyurmuşlar, kıyâmette Hazret-i Hak celle şânühü emir ide arşın önünde iki menber kurulüp birisinin de Hazret-i İbrâhim ve birinde ben oturam ve bu iki menber arasında bir kürsî konilüb yâr-i ğârim Ebû Bekir

Sıddık oturdukda, bir nidâ gele ki ne gökcekdür. **(vr. 7a)** Şol Sıddık'ın hali ki Halîl ile Habîb arasında ola.

Enes radiya'llâhu anh rivâyet ider:

Hazret-i Resûl sallallâhu aleyhi ve sellem buyurmuşler: Leyletü'l-Mi'râc semâvâtde gördüm ki nihâyetsüz güzel atları mersa' eyerlü ve oyânlü yaşları yâkut-i ahmerdendir. Nakilleri zebercedden nurdan kanatları var dururlar.

Didim ki:

- Ya Cabbâr ile bu nur gelü ve müzeyyen/bezenmiş ve müheyâatları kimindür?

Cevap verdi ki:

- Senin ümmetinden Ebû Bekir ile Ömer'ii sevenler kıyâmetde bunlar binüp ilâhı **(vr. 7b)** ziyâret itseler gerekdür radiyellahu anhüma.

İbn Ömer radiyellahu anhü rivâyet eder ki:

Bir gün Fahr-i Kâinât 'aleyhi's-selâmı ve's-selât Ebû Bekir ile Ömer'in ortalarında bu ikisine dayanmış mescide dâhil oldular ki hakeza “tedhale el-cennete cemi'an”. Ya'ni bu üçümüz cennete böylece girürüz.

Hazret-i Ömer radiya'llâhu anh rivâyet eder ki:

Bir gün Hazret-i Sallallâhu Aleyhi ve Sellem biri Ceyş-i Usret'de sadaka ile emr itdiler sıfâkân benim vüs'atim zemâyindi gönlümden geçdi ki her zaman **(vr. 8a)** Ebû Bekir garındâşım sadaka hususunda cümlemüzden eyde bir nur amma bu def'a ben etden ziyâde ideyim. Pes malımın nısfın getürem. Hazret-i sallallahu aleyhi ve sellem buyurdular ki:

-Ya Ömer Ehl-i Beytine ne ile kodun.

Didim ki:

- Ya Rasulullah bir bu kadarın alı-kodum, bu esnada Ebû Bekir cümle malın getürdi.

Hazret-i sallallahu aleyhi ve sellem:

- Ya Ebû Bekir Ehlüne ne alı-kodun.

Didi kine:

Ya Rasulullah ehlüme Allah'ı ve Rasulünü kodum, dicen “ Ma beynekümâ misl mâ beyne cevâykümâ”**(vr. 8b)** diyüp, buyurdular ki:

- Ya'ni iki gözün arasında fark cevabunuz arasında olan fark gibidür. Pes bu Ebû Bekir'e hiçbir emirde tekâdüm itmek ümidin kestim.

Nakildür ki:

İslâm'a geldikleri gün kırkbin akçeleri var idi, cümlesin şükr-i İslâm'ı için ol gün tasadduk eyledi.

Ve nakildür ki:

Ebû Bekir Rasulü Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem katında oturmuşdi ve bir kıldan abâ giyüp göğsini bir yüğün ile bağlamıştı, Cebrâil Emîn nâzil olup Ebû Bekir **(vr. 9a)** bu hâl üzre gördükde Ebû Bekir bu heyette gördüküm buğidi diyu suâl idicen Haziret-i sallallahu aleyhi ve sellem,

- Ya garındaşım Ebû Bekir cümle malın benim yolumda kable'l-fethi îsâr ve nisâr idüp iş bu 'abadan ğayrı nesnesi kalmamışdır, dicen.

Cebrâil Emin dedi ki:

- Ya Rasulallah ben bu husus için geldim, Allah sana selâm idüp, dir ki:

“Ebû Bekir kuluma benden selâm idüp sorsun ki bu fakirinde benden razımidür yohsa sâhıt/gücenik mi?” **(vr. 9b)** Pes Rasulallah sallallahu aleyhi ve sellem, Ebû Bekir'e dönüp buyurdu ki:

- Benden, bu fakirinde razı mıdır? diyu buyurmuşlar. Pes aġlâyup Ebû Bekir kimdir Rabbine sâhıt ola ben senden razıyım razıyım razıyım, didi. Radiyellehu anh.

Nakildür ki:

Bir gün Ebû Bekir'in yanına bir sâil/ihtiyacı olan geldi şey'en lillahi didi ki:

- Virmeye bir nesne bulunmayup ânındaki kamîsi/gömlek kapu ardından sâile virup kendü bir şalı ânında alup 'ibâdete meşğull oldi. Nâkâh/ansızın Cebrâil-i Emîn bu heyette **(vr. 10a)** bir şalı bürünüp, Haziret-i Rasul geldi. Haziret-i sallallahu aleyhi ve sellem:

- Ya garındaşım, ne haldür seni bu heyette görmiş değildim, diyen Ya Muhammed bu heyete girdüğümü acepleme ki Allah Teâlâ cümle gün meleklerini bu heyete girmeye emr eyledi ki el-ân Ebû Bekir bu heyetdedir didi radiyellahu anh.

Nakildür ki:

Çünkü Fahr-i 'Âlem sallallahu aleyhi ve sellem fermân-ı Hudâ birlemekden hicret diledi benimle bu yola kim hemrâh olur ve can u başa kim gir dicen cümleden Haziret-i Ebû Bekir radiyellahu **(vr. 10b)** anh takaddüm idüp atam ve anam, malım ve canım-ı cümle yoluna fedâ ya Rasulullah bu hizmete ben kulinü kabul eylen, diyü iltica ve tazarru' idicen.

Haziret-i kabul buyurdi, gice mah u keyvân gibi seyr eylediler ve Hazret-i Sallallahu Aleyhi ve Sellem sakınup kâh ardınca ve kâh önüne ve kâh sağına ve kâh solına güçerdi ve kâh Haziret-i omuzunda olup kendü ayağı parmaklarının üzerine basardi e'dâ izlemesün deyü bu esnâda Hazret-i sallallahu aleyhi ve sellem buyurdiler ki:

- Ya Ebû Bekir ne ızdırab **(vr. 11a)** çıkarsın kendü nefsin için mi korkarsın?

Cevap verdi ki:

- Hâşâ ki Ebû Bekir bu yolda kendü canın kayıra velâkin ya Rasulallah ya rasulallah senin mübârek cesedinden bir kıla helal geldi deyü havf iderim ki bin benim gibinin başı düşman pekdür mi'mâr dinin bir şa'rî düşmandan didikde, Hazret-i cevâp verdi ki:

﴿لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا﴾²⁰³

kaçın ğâra geldiler Ebû Bekir radiyellehu anhü didi ki:

- Ya Rasulallah sabr iden ol ğâra ben kulun girsun tâ ki saba' ve hevâmdan eger mûzı var ise **(vr. 11b)** zararın Ebû Bekir görsün dicen, Hazret-i sallallahu aleyhi ve sellem izin verüp girdiler ve gördiler ki bir ğâr-ı genc-i ğamum ve mevâ-i zâtî's-semûmdir, Eğerci hayyât ve 'akârib bi-şümâr idi lâkin Ebû Bekir'i gördükde her biri târumâr olup sikayesine girdiler. Pes Ebû Bekir tedârik idüp mübârek hubbesîn pâre pâre idüp ol delikleri tutdı. Lâkin bir delük bâkî kalup akâbir pâre yetdi. Pes ânı mübârek ayağıyla tutmak murâd idüp Hazret-i getirüp **(vr. 12a)** sabahdan ayağın ol delüğe tutdı, çünkü sabah olup Ebû Bekir'in hubbesin eĝninde görmeyicek.

Hazret-i sallallahu aleyhi ve sellem kânî coban noldi diyü suâl idüp ya Rasulallah yolunda hubbe çâk idüp akârib ve mâr deliklerin tutdüm diyü cevâp viricek.

Hazret-i sallallahu aleyhi ve sellem mübarek ellerini kaldurup, "Allâhummmec'al Ebû Bekir ma'ıye fi derecatı yevme'l-kıyameti" deyü duâ eyledi.

Ve nakildür ki:

Bu esnâda Hazret-i Sallallahu **(vr. 12b)** Aleyhi ve Sellem Ebû Bekir'in veçhinde teğayyür görüp suâl itdikde takrir idüp cümle delikleri tutdüm lâkin cübbe pâresi bir delüğe vefâ itmeyüp ana ayağım takmışdüm birkaç saatdür ki bir ef'i gelüp ayağımı sokar ve korkarım ki ayağımı gidersem gelür çıkar, sen zâtî latife bir zarar yiter dicesin. Hazret-i Sallallahu Aleyhi ve Sellem, "Halli beynehu ve beyni" deyüp ayağın delikten giderdi hemen bir ef'i yürsem ve rü'yetî mücibi hüznî ve ğam zâhir olun. **(vr. 13a)** Hazret-i Sallallahu Aleyhi ve Sellem ya ef'i benim yâr-i ğarımı ve refîk-i isfârımı ve vâkıf-ı esrârımı Hak'dan tükâ ve benden hayâ itmeyüb niçün sitem-i cefâ ile pür belâ itdün deyü hitâb ve 'itâb idicen.

Cevaba mütesaddi olup didi ki, ya Habib-i Rahmân ve beni ins ü can senin aşıkın hemen insan deĝildür, belki zümre-i hayvandan senin tıfılı müştakindür. Ben kulun çok yaşlı ve insandan nice hayatındandür itmiş bir hayye idim. **(vr. 13b)** Lâkin bir ölüden evsâfiki işüdüb 'âşık ve diye ve anın olmışdum ve bu ğârı mihnet abadi yümni kudümünle suffe-i safâ idicen bilmişdüm. Pes tuli zamandur ki ben mâri bî-mâr iş bu

²⁰³ "Tasalanma, Allah bizimle beraberdir." (Tevbe 9/40)

ğârı mihneti me’va idinüp leylü ve nehâr yollarun gözlerdim. Tâki tela’neki tiryakinsem hicrime merhem ve derdime emsem idem. Çünkü es’adi evkatde bu ğârı pürzülâmde sıddık ki subhu sazikı gibi zâhir olup akabince devletim güneşi doğdı. Amma ne hâsıl ki sıddık ki yine subhi kâzib (vr. 14a) gibi hâil oldu. Ana binâen havfû ve hayâ benden zâil olup bu küstahlık ben kulluktan vâki’ oldu diyü özür itdikde, Hazret-i sallallahu aleyhi ve sellem hayanın özrini kabul idüp Ebû Bekir’in cerâhatı semmi yerine’l-âbi rahatın merhem idüp şifâ buldı. Radiyellehu anh.

Ve nakildür ki:

Ğârda nice zaman ki anladılar, Ebû Bekir radiyellahu anh ateş ğalebesiyle harâret arız olup Hazret-i Sallallahu Aleyhi ve Sellem arz ittikte:

- “Ya Ebû Bekir çık ğârın (vr. 14b) ağzında ki nehirden iç”, deyü buyurdular. İmtisâlen lil-emir çıkub gördi ki bir ırmak akar kardan hem suk hem ak ve aselden ahlâ ve miskden râhiyesi etyab, pes içüp giru geldikte.

- Ya Rasulallah bu ne âb-ı hayatdür ki bu ra’si cebelde cârî olmuş ve mislin kimse görmemiş, didik de. Hazret-i sallallahu aleyhi ve sellem buyurdular ki:

- “Neam, ya Ebû Bekir bu ırmak dünya enhârından değildir, belki Hazret-i Rezzâk Celle Şanühü enhârı cennete müvekkel olan meleğe buyurdular (vr. 15a) tâ Cennet-i Firdevsinden nehir icra idüb, iş bu ğârın ağzında aka Ebû Bekir andan içe. “ pes bu Bekir ferahından bana eydüb:

- Ya Rasûlallah atam anam sana fedâ olsun.

Ebû Bekir’in Allah katında bu kadar mertebesi varduki ânın-çün Mekke dağından cennetden ırmak akıdicek. Hazret-i sallallahu aleyhi ve sellem:

- Neam, ya Ebû Bekir Allah katında dahî ziyâde kadrin vardır. Rasulallah hak-çün ki beni hakk-ile halka beni gönderdi sana buğz iden kimse cennete girmez. Eğer yetmiş (vr. 15b) beni kadar ‘ilmî ve amelî dahî olursa diyü buyurdular.

Enesden nakildür ki:

“Fahr-i âlem sallallahu aleyhi ve sellem buyurmuşler, Mi’rac gecesı Cebrâil aleyhi’s-selâma suâl etdim ki:

- Rûz-ı kıyâmette ümmetin cümlesine suâl olur mı?

Cevâp verdiler ki:

-Ya Muhammed ümmetün cümlesine hisâb vardır illâ Ebû Bekir yoktur ki anâ ya Ebû Bekir yûri sen hesâpsız cennete git dinile.

Cevâp vere ki:

- Ben cennete girmem tâ ki beni dünyada sevenler benimle girmeyince, radiyellahu anhü.

İbn Ömer'den **(vr. 16a)** nakildür. Radiyellehu anh:

Rasul-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem buyurmuşlar ki:

“Ebû Bekir radiyellehu anh dünyaya geldik de Haziret-i Hak Celle Şanühü Cennet-i Adn ikbâl idüp buyurmuş ki:

Ya Cennet-i Adn İzzim Celâlim Hakkı-çün sana bu doğan oğlanı senden gayrısın koymam, radiyallahu anh.

Ebu Hureyre'den nakildür, radiyellehu anhü:

“Seyyid-i Veled-i Âdem sallallahu aleyhi ve sellem buyurmuşlar, dünya göğünde seksen bin melek vardür. Kıyamete kadar anların teşbihi Ebû Bekir ile **(vr. 16b)** Ömer'i sevenler için isti'fâr itmekdür, “Allahümme rüzüknâ” ve ikinci gökte seksen bin melek vardır anların virdi Ebû Bekir ile Ömer'e buğz idenlere la'net itmekdür el-ayân'ü billahi.”

Ve nakildür ki:

“Haziret-i Hak Celle Şanühü, kıyamet günü âmm-i halka bir tahbili ide, ve Ebû Bekir'e başka bir tahbil ide, “Eclâlen lehu ve ta'zimen” radiyellehu anhü.”

Ve nakildür ki:

Haziret sallallahu aleyhi ve sellem buyurmuşlar, “Eğer mahlukadın bir kimse ne-i dost tutmalı olsam Ebû Bekir Halîl idi, yendim velâkin **(vr. 17a)** Ebû Bekir sahibimdür ve Halîlim Allah'dür.

Ve nakildür ki:

Âişe radiyellehu anha babası Ebû Bekir Sıddîkin maraz-ı mevtinde hâzır oldukda vasiyet idüp buyurdiler ki:

- Ya Aişe ömür-i Müslimden bi-ğayrı vechi bir dinâr ve bir dirhem almamışdır. İllâ sed cüü' olcak kadar taamdan yedim ve yoğunca libâsların giydim. Bunlardan gayrı kalilü ve kesirden beytü'l-mâl müteallik bende nesne yokdür. İlla şüd Abd-i Habeşi ki hizmet ider ve ol devecik ki **(vr. 17b)** su çakar ve bir kadife pâresi kaçan Ebû Bekir'in cân-ı zaîfî bu cismi nâtü andan müfârikat idüp üç sebebi Emiri'l-Mü'minîn Ömer'e nasilem ile beytü'l-mâldür yerine sarf ide. Haziret-i Aişe âydür radiyellahu anha kaçan âlim âhirete rihlet itdiler. Vasiyyetlerin tudub ol gulamı ve nâka-i vatikayı Hazret-i Ömer'e radiyellahu anh irsâl eyledim. Hizmetlerine ahvâl ma'lum oldunda bükâyı şedidi ile bükâ idüb, Allah sana rahmet ide ya Ebû Bekir senden sonra gelenleri **(vr. 18a)** zahmete koydun, diyü mersiyye idüb gulâmı ve nâkayı ve kadife beytü'l-mâl için zabt olmağa emir etdiklerinden Abdurrahman ibn Avf radiyellahu anhü hazır idi teaccüb idüb âyâ Subhanallah Ebû Bekir ayaline bir Abd-i Habeşi ve bir Sudevesi ve kamiti pesdir hem ölen kadife yarası çok mi gördünüz didi.

Haziret-i Ömer buyurdu ki:

- Ya Abdurrahman ya maslahat nedür?

Abdurrahman dedi ki:

- Giru red eylen varub ıyâlî nef' ilensun. Ömer **(vr. 18b)** didi ki:

Şol Allah hakkı-çün ki Muhammedi hak peygamber göndermişdür ve eli oldukça bu olmaz ki Ebû Bekir garındaşım hîn-i mevtinde 'ukubet-i Hakdan havf idüp hukuki beytû'l-mâlîla huzur-ı Hakka varmayü deyü bana göndere ben mezâlimden hazer etmeyüp ve husumet-i Hakdan havf eylemeyüb girü gönderem. Meğer Ömer olması gerek "el-mevtû akrebü minnî müdte" hilâfetleri iki yıl oldi eğerçi artuk eksik rivâtide vardır sinn-i şerîfleri altmış üçdür **(vr. 19a)** sinn-i rasuldür hicretin on üçünde cemâziye'l-ülânın yigirmi ikisinde 'ışâyıla mağrib mâ beynî civârı Hak'a göcdiler.

Nakildür ki:

Hazret-i Ebû Bekir radiyellahu vefât itdikde Medine-i Münevvere'nin içi bükâyıla doldu ve halka dehşet gelüp Habib-i Ekrem'ün sallallahu aleyhi ve sellem intikâlinde olan halet zuhur itdi.

Ve nakildür ki:

Ebû Bekir Sıddîk radiyellahu anhü vasiyyetüdür, kaçan vefât itsem Ravza-i Mütaveranın sallallahu alâ's-sâkihinâ mübârek **(vr. 19b)** kapusine varub nidâ eylen ki ya rasulallahe yâr-i ğâr'ın Ebû Bekir hücre-i hâsında bilece olmak isterler, icâzet varmı? Eğer hücre-i şerife kapusuna varın kapusını kendünde feth olursa devlet Ebû Bekir'in kurb-i şeriflerinde benim için Kabr-i Müheyye idüb defin idesiz. ❀ Eğer kapu açılmazsa cehâlet ve hasâret Ebû Bekir'e hezâr hasrerle beni Bakî'de defin eylen. Çünkü techir ehvâlî görüldi vasiyyet-i şeriflerin icrâ idüb kibâr-i sahabdan cemmi ğafîr vasiyyetleri **(vr. 20a)** üzre nidâ itdikde hemen mübârek bâb açıldı ve hâtifden bir âvaz geldi ki "Edhilü'l-Habîbi ilâ'l-Habîb" Pes sahabe sevnîşüb hücre-i şerifde Rasul Ekremün sallallahu aleyhi ve sellem kıbleden tarafa haziret-i Ebû Bekir'in başı Hazret'in sallallahu aleyhi ve sellem sadri pür envârı hedâsına gelmişdür. Anda defin olundi sallallahu alâ Rasulihi ve alâ zaca'i vesâyiri ashabihi ve âlihi'l-müslimine ecma'ın. ❀ Ve ma'lum ola ki, Haziret-i Ebû Bekir'in zikr olunan menâkıb **(vr. 20b)** hasenesi bahr-i fezâyillerinden katre değildir. Lâkin bu risâle de bu mikdar imânî olanlara kâfidür. Ziyâde tafsîl murâd edenler veyü nakilleri yerlû yerinde görmekleri murâd idenler büstânı'r-riyâz ve reyhâne'l-ğiyâz edlû kitâbe ve Safütü's-Safve edlû kitâbe nazâr itsün ki kanaat gele. Hemen Haziret-i Hak Celle Şanühü cümlemizü taassub marazından saklaya ve Allahü'l-Hâdî ve aleyhi el-Tüklân "velâ havle velâ kuvvete illâ billahi'l-aliyyi'l-azîmi".

3.1.2. El-Faslü's-Sânî fî Zikri Ömer (vr. 21a) el-Farûk Radiyellahu Anh

Ma'lum ola ki neseb-i şerifleri Ömer bin el-Hattâb bin Nefîl bin Abdü'l-Uzzâ bin Riyâh bin Abdullah bin Rirâh bin Adî bin Levâ. Pes nesebi Rasulihi sallallahu aleyhi ve sellem sekizinci atâda ulaşır ki, Ka'ab'dür. Haziret-i Ebû Bekir Haziret-i Ömer'den bir derece karîb olmuş olur, zirâ Sıddîk radiyellehu anh Mürre de cem'olur. Mürre, Ka'ab oğlidür.

Haziret-i Ömer'in künyeti "Ebu Hafs'dür". Lakab-ı şerifleri "Faruk'dur". İslâm'a geldikleri (vr. 21b) gün "ya Rasulüllah hak din âşikâre olmak gerek ya bâtil din zâhir olub hak din muhtefi olmağın ne veçhi vardur" didik de.

Haziret-i sallallahu aleyhi ve sellem:

"Ente Farûk ya Ömer", buyurdılar. Bu lakab ile meşhur oldi ve bir vechide gelse gerek inşâallahu Teâlâ Faruk siga-i mübâlağadür ziyâde fark edici demekdür. ❀ Ve Haziret-i Ömer imâna geldikde rivâyeti meşhure üzre Mü'minler ricâlden otuz dokuz idi, bunlar ile erbain (vr. 22a) tamam oldi ve on birde nisâden ve eriddi kaçan kim erbain tamam oldi. Ol gün²⁰⁴ ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ ayeti kerimesi nâzil oldi, ya Muhammed sana Allah Celle Şânühü Mü'minlerden sana tâbi' olanlar kifâyet ider dimekdür.

Ve rivâyetdür ki:

"Bir hamîs gicesi Habib-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem Ömer hakkında duâ idüb, "Allahümme e'izze'l-İslâm bâ-habbe'r-rahleyni ileyke immâ bi-Ömer'in Ahtâb'a immâ bâbı Cehli'bni Hişâm". Ya'ni ya Rabbi şol (vr.22b) iki kişiden sana her kafiyyesi sevgilü ise ânınla Din-i İslâmı 'arız eyle, deyü duâ eylemişlerdi. ❀ Ertesi sanâ didi Kureyş haramda cem' olup iş bu Ebû Tâlib yetimi Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem zuhur idüb âbâvü ecdâdimüz dinin iptâl ider ve esnâmımız "lâ yedürrü ve lâ yenfa" diyü şitem ider. Gayr-i temidün ki ya Ömer kudret ve heybetin var iken esnâma Nusret idüb ânı oldurmayasın deyü tahrik itdiklerinde cahiliyyet ırkı müntefih olup hamiiyeti nâdânı (vr. 23a) birle kılıcın takinub Rasul-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem kastına giderken Benî Zühre'den Naîm'e mülâkı oldu ki İslâma gelmişdi ve henüz İslâmın Ömer bilmemişdi pes Ömer'in hareketinden fehm idüb:

-Ya Ömer kande gidersin? didi.

Cevâb virüb:

-Şol ukalâ-yı Kureyşi tesfih ve esnâmını tezyif iden Muhammed'i katl itmeye giderim, didükde.

Naîm radiyellahu anh didi ki:

²⁰⁴ "Ey peygamber! Sana tâbi olan müminlerle beraber Allah sana yeter." (Enfal 8/64)

-Ya Ömer ne aceb hevâya pes koşmuşsun **(vr. 23b)** ve ölmez hevâya düşmüşsin eğer bu işi başarsan Ben-i Haşim ve Ben-i Zühre seni sağ koyamı dursun, yürü var işüne diyücek.

Ömer didi ki:

- Ya Naîm Muhammed'in dinine sende mi girdin eğer bilsem evvel sebi katl iderdim.

Nâim dedi ki:

- Ânın dinine hemen ben mi girdim kız karındaşın da girmişdür.

Pes Ömer'in gazabı ziyâde olup garındaşı evine geldi meğerki "Sure-i Tâha" nâzil olub, Fahr-i Kâinat aleyhi's-Salât Muhâcirinden Habbâb'ı **(vr. 24a)** göndermişdi. Bunlara sure-i kerimeyi ta'lîm ideydi. Pes bunlar ders idüb okumak üzre iken Ömer kapu ardına gelüb işitdi. Bunlarda Ömer'in sesin alub söz-i kestiler. Ve Habbab'ı gizlediler. Ömer içeru girdi:

-Söyleşdiğünüz ne idi, didi.

Didiler ki:

- Hayır.

Didi ki:

- Yohsa sizde mi Muhammed'in dinine mi girdinüz?

Eniştesi didi ki:

- Hak dine girmek acep deildür, acep oldur ki bâtıl din gayretin çıkarsın.

Pes bildi ki imâna gelmişler biraz arbede **(vr. 24b)** itdikden sonra, didi ki:

- Elbette şol okuduğunuz ne idi bana din.

Kız garındaşı didi ki:

- Sen henüz küfür necasetiyle mütecanissin. Ve ol Kelâm-ı Şerife lâayk değilsin.

Eğer murâd idersen gusl eyle, tâki iştmeye ve okumaya lâayk olasın.

Pes Ömer gusül idüb okumak bilürdi sahife-i eline virdiler:

Bismillahi'r-Rahmâni'r-Rahîm.

﴿طه﴾ مَا أَنزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَى ﴿٢٠٥﴾ إِلَّا تَذَكُّرَةً لِّمَن يَخْشَى ﴿٢٠٦﴾

Diyu okudikde nazm-ı şerifin fesâhat ve belâğatında acaba kalub **(vr. 25a)**

﴿إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي﴾

ayeti kerimesine gelince Nur-i Kur'ân kalbine liste virüb küfrü şekâ zulmetidür olmağa başladı.

²⁰⁵ "Tâ-hâ. Biz Kur'an'ı sana mutsuz olasın diye indirmedik. Ancak Allah korkusu taşıyanlar için öğüt olsun diye indirdik." (Tâhâ 20/ 1-2-3)

²⁰⁶ "Kuşkusuz ben, yalnız ben Allahım. Benden başka tanrı yoktur. O halde bana kulluk et, beni hatırında tutmak için namazı kıl." (Tâhâ 20/14)

Pes didi ki:

- Beni Muhammed'e ulaştırın.

Ol dem Habbâb perdeden çıkup didi ki:

- Ya Ömer muştuluk olsun ki, Rasul-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem senin hakkında itdüğü duâlar müstecâb oldu.

Pes Habib-i Ekrem olduğu eve gelüb ashâb gördikde Fahr-i Kâinâta haber **(vr. 25b)** idicek. Kon gelsün, eğer başında devlet varsa imâna gele ve illâ katli sizin için helâl olur didi. Çün Ömer radiyellehu anh huzuru şeriflerine geldi.

Haziret sallallahu aleyhi ve sellem buyurdılar ki:

- Ya Ömer dahi küfür ve şekâdan ferâğat yok mi, kaçan Hazretin mübarek cemâlini gördi ve kelâm-ı şeriflerin istimâ' itdi. Hemen kararı kalmayub:

- Ya Rasulullah bildim ki Hak Nebisin, bana İslâm'ı arz eyle, deyub mübârek ayağına yüz sürdükde **(vr. 26a)** "Eşhedü en lâ ilahe illâ'llah ve eşhedü enne Muhammeden rasulu'llah" diyüb şecere-i imânı kalbinde dindi ve cümle ashâb rızvânü'llahi Teâlâ aleyhim ecma'in tekbir ittikde Haziret-i Ömer ayağa durdi.

- Ya Rasulallah buyurun, Şam'dan giru salât Harem-i Şerif'de edâ olsun. Ve can ve başım yoluna fedâ olsun diyüb andan sonra Salât-ı Haremi Şerif'de âşikâr kılınub Ashâb-ı Güzîn halka halka oturmağa başladılar müşrikun bu hâli görüb gam ve gussaya düştiler lehümü'llah.

(vr.26b)

Haziret-i Enes'den nakildür ki:

"Bir gün Fahr-i Âlem Server-i Kâinat aleyhi efzalü's-salavât ashâba suâl itdiler ki:

- Bu gün sizden kanginüz sâimdür?

Haziret-i Ömer didi ki:

- Ene, ya Rasulallah.

Tekrar buyurdular ki:

- Bu gün sizden kanginüz sadaka virdi?

Yine Haziret-i Ömer didi ki:

- Ene, ya Rasulallah.

Yine buyurdılar ki:

- Bu gün kanginüz hasta hatırını sordı?

Yine didi:

- Ene, ya Rasulallah.

Yine buyurdılar ki:

- Bu gün kim cenaze namazı kıldı?

Yine didi ki:

- Ene, **(vr. 27a)** ya Rasulallah.

Pes Habib-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem didiler ki:

- Ve cebet leke ve kübitte ya Ömer. Ya'ni cennet sana vâcib oldu ya Ömer.“

An ibn Ömer radiyellehu anhüma kâle, kâle rasulullahi sallallahu aleyhi ve sellem:

“İnne'llahe feraza aleyküm hûbbe Ebû Bekir'in ve Ömer ve Osman ve Ali kemâ feraza aleykümü's-Sıyâm ve's-Salâte ve'l-Hacce ve'z-Zekâte fe-men ebğaze vâhiden minhüm felâ salâte lehu velâ sıyâme lehu velâ hacce lehu velâ zekâte lehu ve yuhşeru min-kabri Yevme'l-Kıyâmeti ilâ'n-Nâr”

Ya'ni sizin üzerinize **(vr. 27b)** tahkîka Ebû Bekirle Ömer'i ve Osman'ı ve Ali'yi radiyellehu anhüm sevmeyi farz eyledi. Savmi, salâtı ve haccı ve zekâtı farz eylediği gibi bir kimesne bu dörtten her kangisine buğz iderse ânun salâtı yokdur ve savmı yokdur, haccı yokdur, zekâtı yokdur. Ya'ni bu cümle ol kimesne din kabul değildir. El-'ayâzü bil'llahi.

Ve yine Rasulü Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem buyurmuşlardır ki:

- Lev lem üb'as fiküm lebî'use fiküm ❀ Ömer radiyellahu anhü vefî rivâyetin lev kâne ba'dî bebi le-kâne Ömeri'bnii'l-Hattâb.” **(vr. 28a)** Ya'ni eğer ben göndürülmesem Ömer göndürüleydi. Ve bir rivâyette:

Eğer ben hâtemü'l-Enbiyâ olmayub benden sonra peygamber gelmek câiz olsa ol Ömer olaydı. Ve lâkin ben hâtemü'l-Enbiyayım benden sonra peygamber gelmez.

Buyurmüşlar ki:

“Mâ fi's-Semâi melekü illâ ve hüve yükkiru Ömer'e velâ fi'l-arzi şeytân illâ hüve yefriku min Ömer”. Ya'ni göklerde hiç bir melek bu kudre illâ Ömer'i ta'zîm ider. Ve bir de hiçbir şeytân bu kudre illâ cümlesi Ömer'den korkar ve sevmez.

Nakildür ki:

Hazret-i **(vr. 28b)** Ömer imâna geldikde Hazret-i sallallahu aleyhi ve sellem mübârek elin Ömer'in sadrına urub “Allahümme ahric mâ fi's-Sadri min gîllin ve dâin ve eydilhü imânen ve hikmeten” deyü üç kere buyurdiler. Ya'ni ya Rabbi bunun sadrında olan gerekmez sıfatları giderub ânın bedeli imân ve hikmet vir.

İbn Ömer'den nakildür:

Buyurdular, bir gün Hazret-i Ömer radiyellahu anhü Rasulü Ekrem'den sallallahu aleyhi ve sellem haccu ve umre itmeye istizân itdiler.

Hazret-i sallallahu aleyhi ve sellem buyurdiler ki:

“Ya Ahî **(vr. 29a)** eşriknâ fi sâlih duâ’ine velâ tensenâ” ya’ni icâzet virdikden sonra,

- Ya garındaşım Ömer hin duânda bizi de ortak it unutma,” didiler.

İbn Ömer’den nakildür ki,

Bir gün şafi’i yevme el-Irsâs aleyhi’s-selâm ve’s-salât buyurdılar:

“Ömer bin el-Hattâb sirâc ehli el-cennetin enneti”. Ya’ni Ömer ehli sirâcidür, ya’ni cerâğidür.

Aişe anadan nakildür ki,

Habib-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem buyurmuşlar:

“Kad kâne fi’l-ümemi Muhammedi süne fe-in yekü fi ümmetefe-Ömeru enne’l-Hakka alâ lisâni Ömer’e ve kalbihi” ya’ni geçen ümmetler içinde **(vr. 29b)** Muhaddisler vardı. Cenâbı hakdan kalbine bi’l-lizât ye bi’l-vâsita söz söylenün kimesneler var. Düñki tilkâyı nefsinden söylemezdi, belki ilhâm ile söylerlerdi. Eğer benim ümmetimde eyle kimesneler var ise ol Ömer’dür. Zîra hak Ömer’in kalbi vadeli hakdan hatâ itmez.

İbn Ömer’den radiyellahu anh menkuldür ki:

Bir gün Haziret-i Ömer radiyellahu anhü Medine-i Münevvere de minber-i Şerifleri üzre hitâbet iderken münâsebetsüz:

- “Ya Sâriye el-cebel **(vr. 30a)** men ister’â el-zinbe fakat zaleme” diyü, buyurdılar. Ma’nası dimekdür ki, ya Sâriye dağdan ğâfil olma ki adü Şebhun itmek kastındadır. Meğerki Hazret-i Ömer radiyellahu anhü sahâbeden Sâriye-i bâş diküb Irâk cenbine gazaya göndermişlerdi. Anlarda/onlarda varub Nihâvend dağının dibinde emin konmuşlardı fe-emmâ bu tarafda kâfir leşkeri Şebhun itmek kasdına fursât gözedirlerdi. Nâkâh Hazret-i Ömer radiyellahu anh menber üzre hitâbet iderken,

(vr. 30 b) Haziret-i Hak Celle Şânühü bu ahvâli enâ keşf idüb ihtibârsız, “Ya Sâriyete’el-Cebel” dedi.

Sahâbeden ba’zısı İmâm Ali’ye kerrema’llahu vechehu didiler ki:

- Ya Ali Hazret-i Ömer’in hutbe arasında münasebetsüz, “Ya Sâriyete’l-Cebel” didü ki:

- Ne idi cevâb?

Buyurlar ki:

- Garındaşım Ömer her ne iş itse elbetde ana vardır. Nihayet tarihi gök görelim ne zuhur ider. Pes tarih kovdular, bir aydan sonra Sâre’ye gelüp ahvâli sordular didi ki:

(vr. 31a) Hayli gaza idüb bir dağ dibine kıymet mâli birle konmuşdik. Nâkâh Hazret-i Ömer’in radiyellahu anh fülân günde öyle zamanında “Ya Sâriyete’l-Cebel” deyü üç kere kulağıma sedayı şerifleri dokandı. Pes mütennebine olub dağdan tecessüs

olunub a'dayı def'i idüb bi-hamdî'llahi halâz olduk. Ve bu haber tarihi tatbik idüb aynıyla ol zamana müvâfık geldi. Pes Hazret-i Ömer'in radiyellehu anh velâyet ve kerâmetleri **(vr. 31b)** zâhir oldu ki bu ahvâli bir aylık yoldan keşif idüb çağırdı. Ve Hazret-i Sâri'yeninde velâyeti zâhir oldu ki bir aylık yoldan işitdi radiyellahu anhüma.

Ve nakildür ki:

Medine-i Münevvere'de Hazret-i Ömer hilâfetinde azîm zelzele vâki' oldu. Hazret-i Ömer radiyallahü anh mübarek taresin yere çalub "üsküni ya arzi bi-iznillah" didi hemen yer sekiz oldu ol zamandan beru Medine-i Münevvere de zelzele vâki' olmadı, bi-iznillahi Teâlâ.

(vr. 32a)

Ve nakildür ki:

İslâm'dan evvel vilâyet-i Mısır da yılda bir kerre Nil ırmağı akmazdı. Tâ ki bir hasna cariye-i donadüb anâ birâğırlardı, andan akardı. İslâm zamanı gelüb Ömer ibn el-Âs anda halife idi. Bu kazine-i Ömer raz arz eyledi anlarda bir kağıt yazub "Eyyühe'l-Nil in künte tecri bi-emri'llah fe-ecri ve enkünte tecri bi-emrin felâ hâcete binâ ileyke" deyüb bu kağıdı Nil durduğu vaktin ol câriyeyi bıraktıkları yere birâğun deyü **(vr. 32b)** buyurdılar vaktâ ki ol zaman geldi kağıdı ol mahalden tarh itdiler hemen bi-izni'llahi Teâlâ câri oldu. Ol zamandan berü munkatı' olmaz akmakdadür.

Hazret-i Ömer'in vilâtiyle bir gün Medine-i Münevverenün kenarına kâfile konmuşdi.

Hazret-i Emir el-Mü'mîn radiyellahu anhü Abdurrahman bin Avfâ buyurdiler ki:

- Gel bu gice iş bu kâfile-i bekleyelüm tâ ki sârik zarar ir-görmesün ve kendüler rahat olsun ki eyyam-ı hilâfetimiz de eğer bunlara zarar ola. **(vr. 33a)** Kıyamet günü bizden sorarlar. Pes ol gice kâfileyi bekledikde bir oğlancık mahalle kenârında muttasılir evde ağlardı. Hazret-i Ömer radiyellahu anh varub anasına nidâ edüb şol oğlancığı ağlatma, deyü tenbih edüb yine geldi ve 'ibâdete meşğul oldu. Oğlan dinmeyüb nice defa varub geldi âhir seher vaktinde varub anasına ğılzat idüb,

- Ne yaramaz anasın ki bu tıflı rahat itmedün didükde ol hatun cevâp virüb:

- Ya Abdullah **(vr. 33b)** nice bir gelur gidersin ve benim hâlimden haber bilmezsin ki bu tıflı sütün kestim yedürecek nesne yoktur ki anunla odam rahat ola, didi.

Ömer didi ki:

- Bu tıflın kaç yaşındadır?

Hatun didi ki:

- Henüz yaşına irmişdür.

Ömer didi ki:

- Ya niçün mahalli gelmeden süttten kesmişsin?

Hatun cevâb virdi ki:

- Halife-i Rasul-i Ömer'e infâk virsün ki oğlan süttten kesilmeyince nafaka ta'yin ve takdir itmez ana binâen uyudum diyecek, Hazret-i Ömer radyellahu **(vr. 34a)** anh ağlayarak dönüp mescide geldi ve tak namazın ağlamakdan gücle kılup selâm virdikde veyl li-Ömer'i küm didi. Pes hemen münâdi gönderüp bir müslimanın oğlu veyâ kızı doğsa Beytü'l-Maldan ana nafaka takdir olsun şimden giru kimise nafaka tamaina uşağın süttten kestmesun vaktinde ol diyu nidâ itdürdi ve hem etrâf âlemde cümle etfâl müslimîne nafaka takdir itdürdi radiyellahu anhü.

Ve nakildür ki:

Bir kaht-ı zamanda bir deve boğazlanup **(vr. 34b)** Medine-i Münevvere fukarasına ulaşırdı. Meğer hâdim ol devenin hub yerlerinden alub halife için bir hoş pişürmüşdi iftâr zamanında huzurlarına getürdikde bu kandandür deyü suâl itti. Hâdim cevâb virüb ya Emira'l-Mü'minîn dün ki boğazlanan cezzenin etindendür, dıcek. Müteğayyır olub ağlayarak didi ki:

- Vay benim gibi valiye ki fukaraya etin kemin ulaşıdurub kendü için güzîdesin eli-korlar imdi ya hâdim biz dahî böyle itme kaldur. **(vr. 35a)** Bu taâmı fukaradan bir ehli ve ayali olan kimsenin evine elet yesünler ve bana yine evvel ki taâmı getür ki halife eyde bir kerre et yemmek kifâyet ider. Pes hâdim kasasıyla eti bir Ehl-i Beyte ulaşıdürüb halifeye adet üzre kuribe etmek eyle bir mikdârca zeytün yağı getürdi Hazret-i Emirü'l-Mü'minin ol yağı itmeğine idâm idüb hamd eyledi radiyellahu anh.

Ve nakildür ki:

Bir gün hilâfeti eyyamında menberde hitâbet iderken saydılar mübarek habibesinin **(vr. 35b)** üstinde on iki rükûa ya'ni yaması vardı radiyellahu anh.

Ve nakildür ki:

Hazret-i Ömer radiyellahu anh Medine-i Münevver'den hac ide. Hisab ittiler vârub gelince seksen dirhem hariç olmuş mübarek elin birbirine urup vay Ömer'e kim Beytü'l-Maldan müslimeyni seksen dirhem isrâf olmuş diyü teessüf eyledi.

Ve nakildür ki:

Yolda bir biraħmaya komayub bir bürde gölgelik edinüb varub gelince anun altında oldu radiyellahu anhü.

Ve nakildür ki:

Kaçan halkı bir nesneden **(vr. 36a)** men'i eylese ehîlin ve tevâbiîn cem'i idüb dirlerdi ki: Âkâh olun halka'llah buyurdi' üzre fülân nesneden men' itdim imdi ol

şeydin terk itmekde ğayrılardan sizin ihtimâmınız artuk gerek eğer şöyle ki sizden biriniz ol işi ide ğayrılara olan ukubatın za'fın iderim dirlerdi. Anâ binaen tevâbiî ğayrılardan artuk korkudub perhiz iderlerdi radiyellahu anhü ve anhüm bir gün cuma libâsın giyüb cuma'ya giderken infâk Hazret-i Abbâs'ın **(vr. 36b)** yolu üzre bir oluğu var idi ol mahallede geldikdemeğer güğercin yavrusı boğazlayub hâdim yüyüb kanlı sövinmeyin âbe dökmiş idi nâkâh Emîr'ui-Mü'minin Hazretlerinin ol su üzerine dökülüb bu Müslümanlara zarardür deyub mizâbı koyardı idi ve ğayr-ı libâs geyüb Cuma namazın kıldıktan sonra Hazret-i Abbâs radiyellahu anh gelüb bu hususa hayâ izhâr idüb özür itdikden sonra lâkin Halife-i Rasulü'llah evvel mizâbı evvel Rasulallah **(vr. 37a)** sallallahu aleyhi ve sellem kendü mübârek eliyle vaz'i itmişdür didik de Hazret-i Ömer'in vechine teğayyür gelüb didi ki:

- İmdi ya Hazret-i ammi Rasulillahi Ömer'e nezr olsun ki sen benim çeketime basub ol mizâbı giru yerine koyasın ve hem ile indiler radiyellahu anhüma.

Ve nakildür ki:

“Bir gün Medine-i Münevvere etrâfında bir deve palânın çikinine alub isi günde derleyürek giderdi. İsifâk imâm Ali Kerrema'llahu veçhe mülâkî olub **(vr. 37b)** suâl itdi ki ya Emîru'l-Mü'minin bu ne hâldür cevâb virdiler:

- Ya Ali Beytü'l-Mâl'ı Müsliminden bir deve palânın düşürüb kaçmış anı bulub yine arkasına urmak isterim tâ ki Beytü'l-Mâla hasar itmiş olayım İmâm Ali radiyellahu anh didi ki ya halife fâni arz hilâfer bir âhir kimise göndersen olmazmıydı.

Cevâb virdi ki:

Ya ibn ammi Rasuli'llah bu iş benim uhdeme lâzımdur. Kıyâmet günü bu işin kusurın benden sorarlar sevâb budur ki yine ben görem tâ ki anda hecâlet **(vr. 38a)** çakmayım. İmâm Ali radiyellahü bu sözi işidüb ağladı. Ya Ömer senden sonra gelenlere rahatlık komadın didi, radiyellahu anhü.”

Ve nakildür ki:

“Bir gün Hazret-i Ömer radiyellahu anh cemiyetde ağladı, sebebi bükâden suan olundukda. Cevab verüb nice ağlamayam ki eğer Fırat kenarında bir oğlak zâyi' olsa korkudur ki ol Ömer'den sorıla radiyellahu anh.”

Ve nakildür ki:

“Hazret-i Ömer'in radiyellahu anh iki mübarek gözleri altında aşağı iki siyah **(vr. 38b)** had var idi dâima ağladuğundan göz yaşı eser itmişdi radiyellahu anhü.”

Ve nakildür ki:

“Bir Münafiğin bir kimse ile husumeti olub Rasulüllahi Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem fâziye durub Hazret-i sallallahu aleyhi ve sellem münafıkun hasmına hüküm

itdi zîra Hak anın idi Münâfık ol hükme razı olmayub Hazret-i Ebû Bekir'e vardı ahvâline arz itdi. Buyurdular Allah Rasuline vardı, kimi didi ki:

Vardım lâkin muradımca hüküm itmedi.

(vr. 39a) Pes Hazret-i Sıddîk kakub yûri aybı söyleme hüküm Allah'ın ve Rasulullahın'dır razı ol didi. Münâfık razı olmayub Hazret-i Ömere geldi, kadıyye-i arz ittikde Rasul-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem vardı, kimi didi Münâfık Hazret-i Ebû Bekir'e vardı ki, cevâb verdi. Pes Ömer gazaba gelüb sabır eyle ta içre girub gelem ve murâd gice hüküm eyleyem. Hemen içeru girub bir bacağı eteği altına alub gizleyub süratle gelüb Allah **(vr. 39b)** Rasuline biat itdi kimi didi Münâfık neam didikde Rasul-i Ekremün mübarek eline kangı eliyle yapıştın didi. Sağ elini uzadub:

- İş bu elimle yapışdum, deyince hemen eline muhkem yapışub Münâfığın ol elin kesüb Fahr-i Âlemün mübarek eline yapuşub biat itdikden sonra yine hükmüne razı olmayanun cezasıdır bu didi. Pes Münâfık kesilen elini eline alub ağlayarak Fahr-i Kâinâta gelüb,

- Ömer benim elimi bağıyırı curum kesdi diyü, **(vr. 40a)** şikayet itdikde Hazret-i Ömer ihzâr olunub mâcerayı tahrir idicek Habib-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem:

- “Ente Farûk ya Ömer” didiler razıyellahu anhü.”

Ve nakildür ki:

“ Kayser Rum'dan Hazret-i Ömer'e radiyellahu anh elç gelüb rucu' itdikde hatunları radiyellahu anhâ bir dinâr istikrâz idüb anunla kokacsk kokulu nesneler satun alub ve bir şişe içine koyub Kayser'in hatunına hediye göndermişti. **(vr. 40b)** Vâsıl oldukda tamam haz eyleyub yerine cevâhir doldurub ol dahî irsâl itmişti. Vâsıl olıcak ol dahi şişeyi bir tabak içine bulaşdurub seyri derdi nâkâh Emiru'l-Mü'minîn içeru girub ahvâle vâkıf olıcak bu kanderdür diyü suâl itdiler. Hatun atamuz bir dinâr istikrâz idüb ve tıb satun alub ve anun mukâbelesinde Kayser hatunı cevâhir gönderdüğün cevâb **(vr. 41a)** viricek.

Hazret-i Ömer radiyellahu anh:

- Ya hatun eğer halife hatunı olmasan sana bu cevâhirin birinide göndermezdi. Pes sana gelende ve halifeye gelende Beytü'l-Mâla Müsliminindir senin hakkın ancak şol bir kulurudur ki karz almışsındır oldur deyüb cevâhir bey' idüb ipinden bir fularısın, hatuna verüb bâkisin Beytü'l-Mâl için zabt itdürdi radiyellahu anh ve ol hatunu da inkiyâdına afarin ki kat'ı cezâ' itmeyüb **(vr. 41b)** hükmüne rızâ virdi radiyellahu anhâ.

Ve nakildür ki:

“Hazret-i Ömer radiyellahu anh Irâk vilâtine ashâb Rasulden asker göndermişti. Az zamanda bi-gayeti'llah Allah külliyetler fetih olunub kiliseler câmi' subhâneler

ma'bedi hak olub ashâb-ı Rasuliilahi sallallahu aleyhi ve sellem sâlimîn ğânimîn girü ve meziye-i münavereye geldiklerinde evvel halîfe Rasule buluşdılar. Lâkin Hazret-i Ömer radiyellahu anh bunlara itifât ittiler ve ne itdünüz ve ne işledünüz diyü suâl itdi. Pes **(vr. 42a)** ashâb Rasule bu gayet cefâ gelub, oğlı Abdullah mescidde bulub şikâyet itdiler. Anlarda buyurdılar Emiru'l-Mü'minîn Hazretine, bu libaslarla mı buluşdunuz? Meğer bunlara acem vilâyetinin rakîk libâsların kimselerdi. Pes bunlar Abdullah'ın ğamrinden ve remzinden fehm idüb varub yine evvel ki libâsların geyub giru Emiru'l-Mü'minîn huzurlarına geldiklerinde bunlara külli ikrâm ve iğzâzı tam idüb her birine başka başka sürüb merhaba ya ashâb **(vr. 42b)** Rasulillah merhâba bi-meaşiri'l-Ensâr ve el-Muhâcirîn diyü fevka'l-had diyü bunlara telzîf itdikde. Bir kimse cüret idüb suâl itdi ki:

Ya Emira'l-Mü'minîn hikmet ne oldı ki evvel mülâkâtta ashâb Rasule iltifât itmeyub suret-i cefâ izhâr olundı. Ve hâlâ inşirâhla semti vefâ işâr kılındı cevâb buyurdılar ki, kaçan kim ta'bîr itdiklerin gördüm her biri aynıma hâri-belâ olub didim ki yâ subhânallah eyyâm-ı hilâfetimde ashâb-ı Rasuli libasların **(vr. 43a)** teabbür itdiler bir kac günden kalıbları teğayyür bulunub zehârif-i dünyaya meyl iderler.

Rasul-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellme mülakı olucak, ya Ömer senin hilâfetinde benim ashâbım evvel libâsların teğayyür itdiler sâniye kalıbları müteğayyir oldı mâkam-ı hilâfetde bu ne hilâfetdür deyü hitâb ve itâb itmeleri vartasına düşüb anlara iltifâta mecâlim olmadı. Fe-emmâ hâlâ bi-hamdillahi evvelki libâslarında yine görüb ol vartadan halâs olub resim mülâkâtı yerine **(vr. 43b)** getürdüm, radiyellahu anh ve anhüm ecmaîn.

Ve nakildür ki:

“İş bu kazayide de ganimet malın arz itdiklerinde ashâb mâ beyinde ala's-sivâ taksîm itdikde sonra ba'zı seleler ile acem taâmılarından getürmüşler idi huzur-i şeriflerine koduklarında mübarek bir mâğile tâdub lezzetin ve râyihâsın bakub bu şol taâmdür ki bundan Mü'minlerden oğul babasın ve garındaş garındaşın katl itse gerekdür deyüb kaldırın bu taâmı şol gazalarda şehid **(vr. 44a)** olan Mü'minlerin îtâmına virün iftirâk-ı âbâ ile telh olmuş dehenleri şirin ola deyü buyurdılar.”

Ve nakildür ki:

“ Bir gün Hazret-i Ömer radiyellahu anh sahâbe öninden geçüb ardınca nazar itdiler gördiler ki mübârek hırkasının on iki yerde yaması var zühdü ve takvasına her biri infâk idüb kendü nefislerine lavm idüb kemâline senâ itdikten sonra didiler ki, bi-hamdillahi eyyamı hilâfetinde Irâk ve Şam e'rabü e'cem diyârları fetih olub **(vr. 44b)** şark ve garbda olan küffar padişahlarının külübine heybeti düşüb her taraftan elçiler

gelmek üzedür. Fe-emmâ anların nazarları zâhir müteallikdür acaba Hazret-i Emirü'l-Mü'minîn mehbâbetlü libâsları giyse, Kâfirlerin gözine heybetli görünseler takvalarına ne helal gelürdi. Ve elçi gelince nefis taâmlar pişüb münâsib eve anı içre konsa, gıdât ve Aîşe de Muhacirin ve Ensarıyla yense, deyü müşâveret idüb. Lâkin bu hususa kim cüret idüb arz ider, dinildikde. İmâm kerreme'llahu (vr. 45a) veçhe revâ görilüb hizmetlerine arz olucak:

Bu cüreti ben idemem. Lâkin ezvâc-ı Nebî ki ümmehâti'l-mü'minîndür anlara arz eylen bu cüreti anlar aşitalar olur dicesin. Âişe ana ile Hafsa anayı bir yerde bulub bu merâmı sahâbe arz itdiklerinde, bu iki hayru'n-nisâ Hazret-i Ömer'in halvetine varub bunlara külli ta'zîm ve ikrâm itdikden sonra ümmü'l-mü'minîn Âişe ana radiyellahu anhâ feth-i kelâm idüb ya emirü'l-mü'minîn hizmetinüze bir sözüm var, (vr. 45b) destur olur mı? diyü istizân itdikde.

Ya Ümmü'l-Mü'minîn buyurun, dicesin. Maksuda basid mukaddime kılub didiler ki Allah Rasuli sallallahu aleyhi ve sellem âlime inâyeye gelüb dünya tarafına iltifât itmeyub din binâsın tamam ma'mum itdikden sonra cevâri rahmân rihlet itdiler. Ba'de babam Ebû Bekir halife olub kezâlike anlarda dünya dimeyub ihyâ-i sünnet Rasul de ihtimâm ve katâlü kezâ beynide kıyâm gösterub adâlet halkda ceddü tâm izhâr idüb anlarda (vr. 46a) Rasul-i Ekrem'e ulaşıdılar. Sâniyâ bu arzaya size gelüb emr-i hilâfete tâze revnak virub i'lâm-ı adâleti zirve-i a'lâyâ dikedük ve ezrâf-ı âleme asâkir-i İslâm gönderüb bi-hamdillâh senin eyyâmında Kisra ve Kaysar münhezim ve büyüti esnâm münhedim olmağın selâtin-i aktâr cümlesi ser-fürü idüb hazîneleri kapuya geldi. Hazret-i Hak sana tayin ve din-i İslâma tâbî müyesser ide.

Fe-emmâ etrâf-ı âlemde elçiler gelmekdedür. Senün üzerinde (vr. 46b) bu on iki ruk'alı hırka anlara hor u mehîz görinüb ba'dehu eyâ emire'l-mü'minîn heybetlü libâsları geyüb taked ve akşamda nefis taâmlar pişüb ana göre âvânı birle Muhâcirin ve Ensârla yeseler dicen. Hazret-i Ömer radiyellahu anhâ istimâ' idüb buna şedîd ile ağlayub didi ki:

- Ya Ümmü'l-Mü'minîn size suâl idermi ki hiç Fahr-i Kâinât aleyhi's-Salât mübârek karnı doya arpa imeyi yedimi ve hiçbir gün de iki (vr. 47a) öğün taâm yedi mi?

Didiler ki:

- Lâ

Ve yine didi ki:

- Fahr-i Âlem sallallahu aleyhi ve sellem yerden yukarı bir karış kabdan taâm yedi mi?

Didilerler ki:

- Lâ

Ve yine didi ki:

- Sizlerden her biriniz Rasul-i Ekrem'ün hatunlarsız ve Ümmühâtü'l-Mü'mininsiz cümlemizün üzerinde hakkınız vardır. Ve lâkin siz gelüb dünyâyı bana terğîb idersiz. Buni bilmez ki Fahr-i Kâinâtın bir yokdan abâsı var idi. Ve ekerse anı geyetdi kâh olub ol abâ huşunetden **(vr. 47b)** mübârek cismini sürüb kızardırdı, didiler ki:

- Neam, öyledir.

Ve yine didiler ki:

- Ya Aîşe bilmez misin ki hücrende Fahr-i Âlem için bir abâ var idi, bir kaçta gönderin bisât ve gice firâş iderdinüz ol cism-i mübarek anın üzerinde yatırdı. Taresine ulaşınca Hazret-i Aîşe ağlayub,

- Neam, ya Emiru'l-Mü'minin eyledür, didi. Dönüp kızına didi ki:

- Ya haksu bu hadisi şerifi bana sen nakil itmedinmi ki?

Bir gün Server-i Kâinât **(vr. 48a)** için bir yumşak döşek dürüb alîşe firâş itdimdi. Ol gice teheccüde kalkamayub Bilâl-ı ezanından oyanub ya haksu bana neyledün ve beni müştak düşen birle aldadin ve Rabbim ibadetinden alı kodun dünyayla benim bazarımmı var bir dahi bana böyle firâş itme. Tâki bedenim bir katılığından elem çeküb hâlık ibâdeti lezzetinden girü kalmam. Hafsa enâ ağlayub, neam öyledür ya ebî didi. Ve yine didi ki bilmez misin ki Rasulallah sallallahu aleyhi ve sellem Hazretlerinin **(vr. 48b)** geçmiş ve gelecek günâhı mağfur iken ecle giceleyüb secde de uyurlardı gice bile gündüzi rukû' ile sucud da geçerdı ve buna yıla tezarru'dan hâli olmazdı târebisi cenâb-ı kudsine da'vet idince.

Ve yine ahvâli ma'lum olmayan Ömer'e düşen budur ki nefis libâs giymeye ve nefis taâm yemeye ve kâlin düşek üstünde yatmaya ve bir sofrada iki dürlü taâmı cem'i itmeye ve bir aydan eksükde et yemeye tâ bu hâlile Rasul-i Ekrem Hazretlerine **(vr. 49a)** ulaşınca ezvâc-ı Nebî bu kelimâtı işidüb ağlaştılar ve sebetekellah ya Ömer didiler. Ve mâcerayı zümre-i ashâba haber virdiler radiyellahu anh ve anhüm ve anhünne ecmaîn.

Ve nakildür ki:

Hazret-i Ömer'e radiyellahu anh şehid olduğu gün Tihâme dağlarında olan ciniler bu şi'ri mersiye idüb neyâhe itdiler, “Şi'ri leyebki ale'l-İslâm men kâne bâkiyen fekad ev şekvâ ehlini vemâ kadem el-ahdi fekad veles ol-dünya ve edber hayrı hâve kad melehâ men kâne yokın ba-liva'di Hazret-i **(vr. 49b)** sallallahu aleyhi ve sellem buyurmuşlar ki bir kimse ne hâşâ bana kezib iftira itse katl olına andan tevbe

dilemeyecek kimse ne bana seb itse katil olına tevbe dilemeye eğer bir kimse ne Ebû Bekir ile Ömer sen itse katil olına tevbe dilemeye ve tevbesi kabul olamaya ve bir kimise ne Osmanla Ali'ye seb itse cildine had oralar dididiler ki, ya Rasulellah Ebû Bekir ile Ömer'in ve Osman ile Ali'nin araların niçün fark itdinüz buyurdılar ki, Allah Teâlâ Ebû Bekir **(vr. 50a)** ve Ömer'e bir topraktan halk eyledi ve yine bir toprak içine defin olursa zikrin sadaka Rasulullah ve sadaka Habibu'llah hem ile vâkı' oldu.

Nakildür ki:

Hazret-i Ömer radiyellahu anh şehâdetle muhtasar oldukda Âişe anaya radiyellahu anhüma gönderdi ki Habib-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem Ebû Bekirle bir hücre de olmak murad iderim. Ekrem'ü el-Mü'minîn radiyellahu anha rıza virirse devlet ve saadet Ömer'e ve illâ hasret ve nedâmet ile Baki'ye defin idin **(vr.50b)** demişdi. Hazret-i Âişe anaya ahvâli arzidicek ağlayub ol makâmı kendüme ve nefsim için murâd iderdim, çünkü halife-i Rasul murâd idinmişlere anlara îsâr itdim diyü buyurmışlar. Pes ravza-i Mutahhara da Hazret-i Ebû Bekir'in kibeli tarafından mübarek başı Hazret-i Ebû Bekir'in sadrına mahâzi defin olmuştur.

On yıl altı ay hilafeti sürüb hicreti tarihinin yiğirmi üçünde zi'l-hiccenin aşırı âhirinde altmış üç yaşında iken **(vr. 51a)** eşhar rivâyetde civârı hakka rıhlet itdiler radiyellahu anh.

3.1.3. El-Faslü's-Sâlisü fî Menâkib-i Osman Radiyellahu Anh (Fezâil-i Hazret-i Osmân Radiyellâhu Anh)

Ma'lum ola ki Osman bin Affan bin ebi'l-Âs bin Ümmeyye bin Abd-i şems bin Abdi Menâf. Pes neseb-i Rasule sallallahu aleyhi ve sellem dördüncü atada cem'i olur ki abd-i Menâfdür neseb cihetinden Hazret-i Osman Ebû Bekir ile Ömer'den akrab olmuş olur.

Künyetleri ba'de el-İslâm Ebu Abdullah'dür. Lakab-ı şerifleri zü'n-Nureyn'dür. İki nur sahibi demek olur. Rasul-i **(vr. 51b)** Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemün iki kerimelerin aldüğü-çün ki biri Rukiyye ve biri Ümmi Gülsüm'dür radiyellahu anhüma, evvelü Rukiyye'yi tezvîc itdiler anlar vefât itdikden sonra ümmi Gülsüm'i tezvîc itdiler. Anlarda vefât itdikden sonra buyurdular ki:

Ya Osman eğer bir kızım dahî olsa sana anı dahi virirdim.

Zehî fazl ü şeref radiyellahu anh Hazret-i Âişe radiyellahu anha rivâyet ider:

Bir gün Fahr-i Kâinât aleyhi's-Selâmü ve's-Selât ile olurduk **(vr. 52a)** mübarek sâk-ı şerîfleri mekşûf oturmuşlardı. Nâkâh kapudan girmeğe babam Ebû Bekir izin taleb eyledi. İzin verüb girdiler Hazret-i sallallahu aleyhi ve sellem hâlin teğayyür itmedi. Ve

sâniyen Ömer'den izin taleb eylediler izin virün, girdiler sâk şeriflerin setr itmediler, üçüncü Osman gelüb izin taleb idüb girdikde mübarek sâk şeriflerin setr eyleyub gizlediler. Ba'de'l-Müfâka suâl itdim. Ya Rasulallah Ebû Bekir geldi heyetinüz teğayyür itmedinüz, Ömer geldi (vr. 52b) teğayyür itmedinüz, ammâ Osman geldikde mübarek sâkinüz setr itdünüz. Cevâb buyurdılar:

- Vallahi ya Âişe tahkîka melekler Osman'dan hayâ iderler ben niçün haya itmem. Nakildür ki:

Ebu Musa rivâyet ide, bir gün Medine-i Münevvere de Rasul-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem ile bir hâid de oturmuşdüm. Nâkâh kapu kakıldı, Hazret-i sallallahu aleyhi ve sellem buyurdılar ki:

- Ya Musa kapuyı aç ve ol gelene cennet ile muştuluk vir.

Vardım kapuyı açdım ve gördüm Ebû Bekir'dür. Beşâret (vr. 53a) itdüm ikinci kapu dak oldu yine buyurdılar ki: Kapuyı aç ve cennet ile beşâret kîle kapuyı açdım gördüm Ömer'dür cennet birle beşâret itdüm. Üçüncü kapu çalındı Hazret-i sallallahu aleyhi ve sellem su yıkanub oturmuşdı. Doğru durub buyurdılar ki:

- Kapuyı aç ve cennet birle beşâret eyle.

Şol elemeler mukabelesinde ki erişecektir kapuyı açdım gördüm ki Osman'dur, cennet ile beşâret itdüm hamd itdi ve olbuyurdıkları sözi didüm (vr. 53b) Allahu'l-Müsteân didi.

Hazret-i Âişe'den nakildür ki:

Bir gün Rasul-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem ile oturmuşdum. Buyurdılar ki: Bize söyleyecek kimse olsa didimki Ebû Bekir sukut eylediler, didim ki Ömer'ine sukut eylediler. Nâkâh bir cariye'nin kulağına bir söz didiler cârîye gidüb Osman geldi ve kulağına gizlüce çok söz söyledi. Cümleden bunu işitdimi ki buyurdılar ya Osman "İnne'llahe yukamissuke kamisen fein eradeke (vr. 54a) el-Münâfıkun alâ en tehleahu felâ tehaleahum felâ kerâme" ya'ni ya Osman Allah Teâlâ seni mübârek gamîsile gamîsalin dirse gerekdür ya'ni hilâfet hilatiyle ekber anı senden Münâfıklar çıkarmak isterlerse sakın ol gömleğe anlar söziyle çıkarma, ve canını fedâ eyle hem öyle vâkı' oldu ve Habib-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem bu hadisi şerifinde Hazret-i Osman'ın hilafetine ve şehadetine işâret buyurmuşlar olur.

Nakildür ki:

Ebi Sehil'dir ki (vr. 54b) Rasul-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem buyurmuşlar "Ya Osman setübli ba'di felâ tükâtülen" ya'ni ya Osman benden sonra bir belâye mübtelâ olsan gerekdür sakın kıtâl itme şehâdet hilatiyle bana ulaş ana binâen idi ki Münâfıklar katline kasıd itdikde cümle kulların cem' idüb malından azâd eyledi ve didi

ki her kankinüz anları men’i idüb kîtâl iderse kıyâmetde ana hasım olurum. Pes şehâdet mâni’ olmayub parekende olun **(vr. 55a)** Fahr-i Âlem ile bu gün va’demüz vardır ki sâimle katlü libâsımla huzurına varub iftâr bile itsem gerek hem eyle vakı’ oldu radiyellahu anh.

Kaab bin Acize radiyellahu anh rivâyet ider ki:

Bir gün Rasul-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem sahâbeden kendülerden sonra vâkı’ olacak fitne-i beyân iderdi. Nâkâh bir kimse başın bürümüş mahallesine yakın geldi.

Buyurdılar ki:

Bu kimse ol gün hak üzre olsa gerek pes yerimden **(vr. 55b)** durub ol kimsenin burkain giderub gördüm ki Osman’dür. Didim ki:

Ya Rasule’llah ol fitne güninde hak üzre olan bunlar midür? Didiler:

Neam bunlardür, radiyellahu anh.

Cabir Ensâriden radiyellahu anh rivâyet ider ki:

Bir gün bir habeze gelüb Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem namazın kalmayub ibâ itdi, suâl itdiler ki:

Ya Rasulallah şimdiye dek hiçbir habezeden ibâ itmeyub namazın kılurdiniz hikmet oldu ki bu kimsenin **(vr. 56a)** namazın kalmadınız.

Cevab buyurılar ki:

Bu kimse Osman’a buğz iderdi. Osman’a buğz idene Allah Teâlâ buğz ider bir kimseye Haziret-i Hak buğz ide ben anun namazın kılmak revâ değildir.

İbn Abbas radiyellahu anh rivâyet ider ki:

Zehr-i kâinât aleyhi’s-Salâtü vuyurdılar ki “le-yedhulenne’lcennete başkaammi Osman seb’un elfân küllühüm istevcebü’n-Nâr” ya’ni Osman şefâ’atiyle elbette cennete yetmiş bin kişi girse gerek ki cümlesi nâra müstehaklardı.

(vr. 56b)

İbn Ömer radiyellahu anh rivâyet ider Rasul-i Ekrem sallallahu Teâlâ aleyhi ve sellem buyurmuşlar ki:

-Mi’rac gicesi dördüncü göğe irdikdeönüme bir tuffâh düşdi olub iki şak itdim nâkâh içinden bir huri kızı çıkdı gülerdi didim ki. sen kiminçün yâradıldın? Didi ki,
-“li’l-maktûl zulmen ve şehiden Osman bin Affan”

Rivâyetdür ki:

Muhâcir’in Medine-i Münevvereye geldiklerinde suyu imtizâc itmediler, Ensâr’dan bir kimsenin bir ayı kuyusu vardı ki suyu **(vr.57a)** gayette sağ idi. Ol kimse ne

bir kırba suyu bir demde satardı. Rasul-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem, ol kimseyi getirüb ol kuyuyu cennetde bir ayna satar mısın? didi. Cevab virüb didi ki:

- Ya Rasulallah ehl-i ‘ayâlimün nafakasıdur ol kuyudan gayrı nesneye kâdir değilim bu haberi Hazret-i Osman radiyellahu anh duyub ve varub ol kimseye didüğince mal virüb ol kuyuyu satun alub Rasul-i Ekrem Hazretine geldi didi ki:

(vr. 57b)

Ya Rasulallah ol kapuyu eğer satun alsam ol kimsene ile itdiğin bâzâr gibi cennet de bir ayna olur mısın? Buyurdılar ki:

- Neam, yâ Osmân didi ki imdi ol kuyuyu satun aldım Müslümanlar için olsun ya Rasulallah.

Abdurrahmandan rivâyetdür ki:

Bir gün Fahr-i Kâinât aleyhi’s-selâm ve’s-salât minbere su’ud idüb çeyşü asretde azâya muâvenet hususunda rağib eylediler.

Hazret-i Osman radiyellahu anh buyurdılar ki:

Rasulallah yüz deveye **(vr. 58a)** pâlânıyla vesâyir levazımıyla ben zâminim Rasul-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şâd olub bir kademe aşağı inüb yine riğayb itdiler yine Hazret-i Osman didi ki, bu uslûb üzre mükemmel yüz dahî virin. Pes Rasul-i Ekrem sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem mübârek elleriyle işâret idüb didiler ki:

- “Ma alâ Osman ma ‘amele ba’de hâ” Ya’ni bundan sonra Osman’a dahî amel lâzım değil radiyellahu anh.

Hudife radiyellahu anh rivâyet ider ki:

Bir gün ceşş asretde **(vr. 58b)** Rasul-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem Hazret-i Osman’a adam gönderdi. Gazaya muâvenet itsün, deyü. Hazret-i Osman on yıl dinâr gönderdi, huzuruna döndiler. Rasulullah mübarek eliyle karışdırub “Ğaferallahu leke Osmân ma emrartü ve mâ a’lenet ve mâ hüve kâin ilâ kıyâmı es- Sa’ate ve mâ yübayî Osman mâ feale ba’de hâ” didi.

Hazret-i Osman rivâyet ider ki:

Bir gün İslâm’dan evvel sana didi Kureyş ile oturmışdüm. Bir kimse haber gönderdi ki Muhammed sallallahu **(vr. 59a)** aleyhi ve sellem kızı Rukiye’yi ‘Atebe virmiş. Bu haberden bana hayli malâl gelüb ben niçün istemedim, diyü perişan olub bu hâl üzre eve geldim gördüm ki hâletim ve enâm ve akrabadan birinci hâtunlar bir kimseyi medh eylediler didim ki:

-Ya Hâle kimdür didikde, didi ki:

“Leke’l-cemâl ve leke’l-lisân hâzâ nebiyyün maahu burhânun erselehu bi-kakkîhi’d-deyyânu ve câehu el-tenzîlü ve’l-Furkân fâ sebi’hu velâ tu’ni leke’l-evsân” bu

garib kelimâtı istima' idüb didim ki hâle **(vr. 59b)** kimdür bana beyân eyle didi. Muhammed bin Abdullah Rasulü min indillahi câehü tenzîlü'llâh yed'u bihi ilâ'llah vechihi misbâh ve dinihi felâh ve karnihi netâh zeltü lehü'l-betâh mâ yenfeu's-sabah lev vaka'a'd-denâh ve selete's-safâh ve müddeti'z-zemah. İş bu medâyihden kalbim müteessir olub nenhaca Ebû Bekir'i buldum hâlime bakun nedür fikrün, didi. Zîra ehl-i ferâset idi vâkı' olân kazıyeyi beyân itdikde. Didi ki:

Yazuk sana ya Osman ki Hak rûşen **(vr. 60a)** iken kavmün elleriyle düzdükleri ahcâre ma'bud dimekden âr itmezsin ve görmeyub işitmeyub zarra ve nefa kâdir olmayın ile olur mı? Didim ki:

Olmaz.

Didi ki:

İmdi hâlenin sana hak söz söylemiş. İşte Rasul-i Müctebâ Muhammed'i Mustafa gel varelüm imân getür, didik de nâkâh Habib-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem ya nice imam Ali Kerremallahu vecheh ol araya geldiler. Ebû Bekir durub karşı vardı, mübarek sima'na bir söz didi. Pes **(vr. 60b)** Hazret-i yanıma oturub didi ki:

“Ya Osman ahababa ilâ'llahi ve ilâ cenneti fe-inni Rasulü'llahi ileyke ve ilâ halkıhi” kaçan mübarek kelimâtın işitdim kalbim nur-i imânla doldı ve bi ihtibâr olub eşhedü en lâ ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden Rasulüllah, didüm. Ve çok zaman geçmedi ki Rukiyye'yi bana nikâhlandırdı. Ve haletem İslâma geldüğüm istima' idüb şâdân ve hatdân bu şi'iri okurak geldi:

Beyt heda'llahu Osman'en bi-kavli ila'l-Hüdâ **(vr. 61a)** ve erşedehu ve'llahu yehdî ilâ'l-Hak fe-tâba'a bi'r-ra'yi's-şedîd mücmelen ve kâne yerâni lâ yesdi ani's-sıdkı ve'nkehahu'l-meb'ûs bi'l-Hakkı bintihi fe-kâne keyder mârec's-şems bi'l-ufuk ❀

Enes bin Malik radiyellahu anh rivâyet ider ki:

Bir gün Medîne-i Münevvere de seyri derken nâkâh gözüm bir hatuna düş oldu. Bu esnâda Hazret-i Osman'a vardım hemen beni gördükde didi ki:

Acebdür ki gözü gözde âsâr-ı zinâ zâhir iken yine üzerüme dâhil olurasın. **(vr. 61b)** Teaccübe idüb didim ki:

Ya Emir'ül-Mü'minîn Rasulüllah'dan sonra hud ve hay nâzil olmazından bildünüz buyurdiler ki Mü'min Allah nurıyla nazar ider Allah nur-ı hidâ itmez ve takyir kabirden yine nakildür ki, katline kast itdiklerinde Kur'ân tilâvet iderlerdi. Diyârı yarub girdiler, Mushaf-ı Şerîfi açub okurken hançer ile ordular evvel katre ki mübarek deminden sıçradı fesyekfikehumullah ve hüve es-Semiu'l-Alîm ayet-i Kerimesinin üzerine düşdi.

(vr. 62a)

Ve kendüler şehadetime mani' olmasun diyü tağyir evzâ' itmeyüb Habib-i Ekreme ulaşdılar.

Ve nakildür ki:

Çehçâh dirler bir münafık vardı Osman Hazretlerinin mübarek a'zasın alub dizine urub kesir itdi fî'l-hâl dizinde anıla zahmeti zuhur idüb ol merzaden oldu.

Hasan radiyellahu anh rivâyet ider ki:

Tahkika gördüm Hazret-i Osman katl idenler pişman olub mescidde taşlaşırırken semâ yüzünden **(vr. 62b)** insan şeklinde bir şahıs zuhur idüb elini sunub Rasulullah hücrelerinden bir Mushaf çıkarub bu nidâyı itdiği “Elem te'lemu enne Muhammeden kad biri mimmen ferraka dinehu ve kânu şiyean ❀

Rivâyetdür ki:

On iki yıl hilâfet döşeginde oturub hicretten otuz beş zi'l-hiccesinin aşrı evasıtında Cuma gün sâimle şehid oldu ve sinni şerifleri şehir rivâyetde seksen iki de idi. Bakî'de defn olunub civâr Rahman'a ulaşdılar radiyellahu **(vr. 63a)** anhü ve irzâhu ve haşerna yevme likâhu.

3.1.4. El-Faslu'r-Rabi'u Emîri'l-Mü'minîn Ali bin Ebî Tâlib radiyellahu anh (Matlab Fezâil-i Hazret-i Ali Radiyellâhu Anh)

Ma'lum ola ki neseb-i şerifleri Ali bin Ebî Tâlib bin Abdü'l-Muttalib. Pes Rasul-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemün nesebi zâhirlerine ikinci ebâde mültikâ olmuş olur. Abdü'l-Muttalib, Hazret-i Rasulullah'nın sallallahu aleyhi ve sellem ceddîdür Fahr-i Kâinâta neseb cihetinden bundan akrab yokdur. Amma fazilet hususunda tertîb-i hilâfet üzredür. **(vr. 63b)**

Amma fazâile Zeyd bin Erkâm radiyellahu anh Rasul-i Ekrem'den rivâyet ider ki, Kâle sallallahu aleyhi ve sellem:

“li-Ali ve Fatıma ve'l-Hasan ve'l-Hüseyin” rızvânullahi teâlâ aleyhim ecmaîn. “Enâ ahzaba li-men hârabehüm ve eslemi li-men sâlimehum”. Ya'ni her kim bu dörtle cidaldedir, ben anınla cidaldeyim ve her kim bunlarla suluhdadür, ben anınla suluhdeyim. Pes havâric taifesinin fırka-i İslâm'dan huruçlarına işâret buyurmışlar olur.

İbn Abbas'dan radiyellahu **(vr. 64a)** mervidür ki:

Kaçan Fahr-i Kâinât aleyhi's-selât, Fâtıma-i Zehra İmâm Ali'ye nikâhlandırıldı.

Hazret-i Fâtıma didi ki:

- Yâ Ebî! Ali'nin dünya hususunda hiç nesnesi yok, dirler.

Cevap buyurdılar ki:

- Ya Fâtıma “İmma terzayne inna’llah te‘âlâ ihtârleke min ehli’l-arzı raculeyni ahadühüma ebuke ve’s-sânî zevceke”. Ya’ni razı olmaz mısın ki Allah teâlâ seninçün iki kimesne ihtiyar itdi, yeryüzünde birisi baban Muhammed ve birisi zevcen.

Ali Murtazâ Câbir-i Ensâr’dan (vr. 64b) rivâyetdür ki,

Rasul-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem buyurmuşlar:

- Mektubun alâ bâb el-cenne lâ ilahe illâllah Ali ehu Rasulullah. Ya’ni cennetin kapısı üzerinde kelime-i şehâdet yazıldıktan sonra Ali Rasulullahın garındaşıdır, diyu yazılmışdır.

Câbir Ensâriden radiyellahu anh mervidür ki,

Bir gün Habib-i Ekrem sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem imâm Ali’nin eline yapışur. Men künte Mevlâhu fe-Ali Mevlâhu Allahum vâli men vâlâhu ve Ensâr men nasara ve ahzele (vr. 65a) men hazelehu. Ya’ni her kimisinin ki ben velîsiyim Ali dahi anun velîsidür. Ya Rabbi Ali’yi vâlî tutanlara sen vâlî ol anı/onu hor tutanları hor eyle.

Âişe anadan radiyellahu anhadan rivâyetdür ki:

Bir gün Rasul-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem ile oturmuşdüm. Nâgâh Hazret-i Ali radiyellahu anh geldi. Rasulullah didi ki:

- Merhaba bak ya seyyidi’l-Arab.

Ben didim ki:

- Ya Rasulallah seyyidi’l-Arab sen değil misin?

Buyurdular ki:

- Ben Seyyid veledi Âdem’im, Ali Seyyidi’l-Arab ‘dür.

Selmân-ı (vr. 65b) Farisî’den radiyellahu anh rivâyetdir ki:

Bir gün mescide bir yağmurlı günde Rasul-i Ekrem huzurunda cem’i sahâbe birle otumışdık. Nâgâh bir heybetlü avaz: es-Selâmü aleyküm, didi. Amma din görünmez Resul-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem selâmın alub bize buyurdılar ki:

- Cîn taifesinden garındaşınız selâmın alın. Pes cümlemüz ve aleykümü’s-selâm didik. Fahr-i Âlem didi ki:

- Sen kimsin?

Didi ki:

- Ya Rasulallah! Ben cinni taifesinden (vr. 66a) Şemrâh oğlu Arfata’yım.

Rasulallah aleyhi ve sellem buyurdılar ki:

- Merhaba, bak yâ Arfata Allah sana rahmet ide, bize kendü suretinle zâhir ol. Pes bir kıllı kimesne zâhir oldu ki saçı yüzünü bürümüş ve iki gözleri iki tarafına yarılmış, göğsünde ağzı var ve fil dişleri gibi dişi var. Ve tırnakları yerine kaynakları mı var bunu

gördük de cümlemiz varub Rasul-i Ekremün yanına yaklaştık. Pes Rasul-i Ekrem'e senâ idüb, **(vr. 66b)** didi ki:

- Ya Rasulallah! Kavmi imâna da'vet itmeye bir kimse koşun yine selâmınla inşâallah sana teslim idem.

Fahr-i Kâinât aleyhi's-salât buyurdılar ki:

Bu hizmete Arfad ile kim gider ki ana/ona cennet ola. Bunun heyetinden kimesne ceraet/cesaret itmeyub, Hazret-i sallallahu aleyhi ve sellem üç kez buyurdukda, imâm Ali Keremallahu vechehu ayağı üzerine durub bu hizmete;

Ya Rasulallah! Ben varayım, didikde, dönüb:

Ya Rasulallah! ya Arfad'a bu gice harre edlü **(vr. 67a)** mevzi'de hazır ol. Sana bir kimse koşmaya, benim hükmümle hüküm ide ve benim dilimle söyleye ve benden cinni taifesine haberi kemâ hüve hakkuhu irişdüra. Pes Hazret-i Selmân eyder/der ki:

Bu kimse gaib oldı, akşam irişdi/başladı. Kaçan kim yatsu namazını Rasul-i Ekrem ile edâ itdik sahâbe dağıldılar, sonra buyurdılar ki:

- Ya Selman ve ya Ali benimle gelin hizmetince gidin, evvel harre edelü mevzi'a geldik. Gördük ki Arfad bir koyun kametlü/uzun deveye **(vr. 67b)** binmiş ve bir at kametlü deve elinde tutmuş. Hazret-i buyurdı:

-Ali ol deveye binüb beni dâhi ardına bindirdi ve Fahr-i Kâinât Ali'nin belini benim belüme bağlayub gözlerimi ammâme/sarık ucuyla bağlayub didi ki:

-Ya Selman! Sakın Ali gözün ac dimeyince açmayasın ve ism-ü Allah'a meşgul olub işitdüğünden korkmayasın ve deveden in dimeyince inmeyesin ve dönüb İmam Ali'ye her ne dimelü ise vasiyyet idüb sır ola kuvvete illâ bi'llahi, didi.

Pes Arfad önümüzce **(vr. 68a)** süratle ravane/giden olduk da subuh/şafak olunca vakit ki subuh oldı. İmam Ali in deyub, indim ve gözüm açub gördüm ki bir otsız ve susuz taş ve ağaçsuz hali yerdür. Ali imâmet idüb Arfad ile iktida itdik, salât-ı subhi/sabah namazı edâ itdik gördük etrafımız leşker/asker cin ihâle eylemiş. Her birinin gözleri meşale gibi ber/taş kâvurur ve mehib/korkunç suratları ile her biri durur. Pes Hazret-i imâm Ali radiyellahu anh bunlara iltifat itmeyub, **(vr. 68b)** âdeti kerimleri üzre avradına meşgul olub, gün doğdukda ayağı üzre durub, Hazret-i Hakka Celle Şanühü hamd ve senâ itdikden sonra bu taifeyi İslâma da'vet itdikde. Cin taifesinden bir merîd/asi ve kendi başına büyümüş. İfrit/cinlerin en güçlüsü i'tiraz idüb:

-Ya Ali! Âbâ vü ecdâdımız/babalar/dedeler binti bâtılamı idersin. Bu olmaz, diyü inâd itdikde imam Ali radiyellahu anh ebe'l-hak tekünnebûne ve an el-Kur'an tusaddikûne ve bi-ayeti'llahi yehbidûn, **(vr. 69a)** diyu mübarek yüzün göğe tutub İsm-i A'zam ve Esmâ-i Hüsnâ ve 'Azayım Kübra okuyub ervâh-ı Mutahhara'ya Kef He Ayn

Sad, Tâ Sîn ve Yâ Sîn ve Nûn ve'l-Kalemi ile kasem virüb, Allah izniyle bu merdeyi semâdan ateş yakdırın. Bunları tâ ki helâk ide, deyü duâ ve tazarru' itdikde. Hazret-i Selman eydürler/söyler/der zelzele vâkı' olub her taraftan ra'd/gök gürültüsü ve sevâik/yıldırım vâkı' olub gökden ateş yağmaya başladı. Cinler görüb cümlesi yüzleri üzre **(vr. 69b)** düşüb ve ben dahî gâşşe/bayılma oldum düşdüm. Aklım başıma geldikde, gördüm merdecenni ateşi semâvı ihrâk/yakmak idüb duhân/duman üzerlerin kaplamış. Duhân gitdikde İmam Ali kerremallahu vechehu sağ olanlarına nida idüb:

-Başınız kaldırın, tahkikâ Allah Teâlâ zâlim ve mütegayyir/değişen olanları helâk itdi, deyü giru da'vete şuru' idüb buyurdılar:

-“Ya meşiri'l-cinni ve's-şeyâtin ve benî şemrâh ve'n-necâh ve sekâne'l-berâri ve'l-âcâm”. Bilun/bilin ve âgâh/öngörülü olun ki şimdi **(vr. 70a)** devr-i Muhammed Mustafa ve hâtemi'l-enbiyâdür. Yiryüzi/yeryüzü cevri ü zulimle dolmuş iken, adl imânla dolsa gerekdür, deyü.

Habib-i Ekremi sallallahu aleyhi ve sellem medh idüb, mu'cizât bâhiresinden beyân ve ayet-i câmiâtından ayân itdikden sonra tâife-i cinni imâm Ali'nin ilmi ve kemâline itba' idüb:

-Âmennâ billahi ve bi-rasûli rasulihî lâ nukezzibu ve ente es-saduku el-müsaddik deyü, imânların **(vr. 70b)** muhkem eylediler.

Hazret-i Selman'dan mervidür:

Bu esnâda gice olub yine ol deveye süvâr olub, Arfat'a önümüzce subh-ı sâdik zuhur itmeden yine Harreye bizi ulaştırdı. Pes deveden inüb salavât fecr-i kâinât ile eda etdik sonra bizi görüb Hazret-i hakka hamdü ve senâ itidkden sonra buyurdılar ki:

-Ya Ali kavm-i cinni nice bulduk ve nice itdik. İmam Ali radiyellahu anh cevâb verdiler ki:

-Ya Rasulallah bi-hamdillah **(vr. 71a)** Hakka inkiyâd ve Rasuline itiba' idüb nur-ı imanla münevver oldılar, deyüb hakkı kabul itmeyen merdeyi/ölüm ve afârîti/şeytanlar semâdan ateş nâzil olub helâk itdiğin, beyân itdükde. Fahr-i Kâinât sallallahu aleyhi ve sellem buyurdılar ki:

-Bi-hamdillah imden giru bunlar havfdan hâlî olmaz ila yevmi'l-kıyameti.

Ammar radiyellahu anh rivâyet ider ki:

Bir gün imam Ali radiyellahu anh Hazret-i Ömer'in hilafeti eyyâmında meclis gelüb, Hazret-i Ömer radiyellahu **(vr. 71b)** anh külli ta'zîm idüb, yine gittiklerinde suâl itdiler ki:

-Ya halife-i Rasulillah, Hazret-i Ali'ye ne-aceb sâir sahâbeden ziyâde ta'zim idersin. Cevâb virüb buyurdılar ki:

-Ben şol kimseye nice ta'zim itmem ki ânun/onun hakkında server-i kâinât “Men kûnte mevâhu fe-Ali mevlâhu” diyu buyurdılar.

Osman bin Muğire'den mervîdür:

Âhir hilâfetinde Ramazan-ı Şerîfe'de ehil olub, Hüseyin ve Hasan ve İbn Abbas iftâr iderlerdi. **(vr. 72a)** Üç ülkameden ziyâde taâm yemediler.

Niçün yimezsın, ya Emîru'l-Mü'minin? diyüb suâl itdiklerinde. Sevrin ki bana mevt gele karnım taâmdan hâlî olduğu halde deyü cevâb buyurdiler, râvi âydürler ki hem eyle oldı bu uslûb üzre bir giceden sonra ikinci gice sonra şehid oldılar radiyellahu anh.

Ebu Saîd Hudrî'den radiyellahu anh mervîdür ki:

Bir gün Hazret-i Ömer radiyellahu anh Hazret-i Ali'den Kerremallahu **(vr. 72b)** veçhehu bu mesele müşkilini suâl idüb imam Ali el-fevri cevâb virüb Hazret-i Ömer radiyeallahu anhu buyurdılar ki:

- Allah'a sığınurum şol kavmün içinde olmakdan ki anlarun içinde Ali bin Ebi Talib olmaya radiyellahu anhu.

İbn Abbas radiyellahu anh rivâyet ider ki:

Rasul-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem buyurmuşlar kıyâmet günü cennet nâkalarından bir nâkaya Ali suvâr olub gele şol hâlet üzre ki ehli mevgifden **(vr. 73a)** her gören bu nebi mürsele mi yahud melik mukarreb mi ya hamele-i arşdan mı ola deyu tereddüde olalar “Lâ ilahe illâllah Muhammedün Rasulullah” diye, pes bu esnada gıbeli arşdan bir nidâ gele ki bu kimsene ne nebi mürseldür ve ne meleki mukarrebdür velâkin esedullahi el-Ğâlib Ali bin Ebi Tâlib'dür ve vasi Rasuli Rabbi'l-Âlemîndür.

Ebu Hureyre'den radiyellahu anh mervîdür ki:

Bir gün fahr-i Âlem huzurına vardım önlerinde bir tabak içre hurma varmış **(vr. 73b)** mübarek keffesiyle bir avuç bana virdiler saydım yetmiş üç hurmageldi ba'dehu eyyâm Ali meclisine vardım bi-aynihi anlarun önünde de bir tabak hurma yüzime bakub tebessüm idüb bir avuç hurmada onlar virdiler. Pes bun dahî saydım yetmiş üç hurma geldi Habib-i Ekrem'e geldim ve bu teaccübi söyledim buyurdılar ki:

- Ya Eba Hureyre bilmez misin ki Ali'nin yediyle benim yedim beraberdür adaletde.

Medine'den rivâyetdür ki:

Bir gün imam Ali Kerremallahu veçhehu bâb **(vr. 74a)** saadetlerinde bir cemaat grub ya Kamber bu cemâat kimlerdür didi Kanber cevab virdi ki:

- Yâ Emîre'l-Mü'minîn bunlar seni sevenlerdür imam Ali radiyallahu anh buyurdılar ki:

- Ya ne-aceb bunlar bizim ahabımız, siması görünmez. Kanber didi ki:

- Ya Emîre'l-Mü'minin sizin sizin ahabınız siması nedir.? Buyurdular ki:

“Humsu'l-butûn meni't-tavi bîzü's-şefâ meni'z-zamâ ğumşu'l-'uyûn mine'l-yükâ” ya'ni bunların simâsı karınların hâlî olmakdur lahmiden ve şahmiden ve ta'âmdan **(vr. 74b)** ve dudakları ağarmakdur susuzluktan ve gözleri zayıf olmakdur ağlamakdan.

Ebu Ca'ferden menkuldür ki:

Gazayı Bedir'de İmam Ali Kerremallahu vechehu Zü'lfükârı alub meydana girdikde semâdan bir nidâ işidildi ki: “ Lâ seyfe illâ Ali” meğer ol Rasul-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem Zü'lfükara mübarek ağzı yarın sürüb İmam Ali'ye bağışlamışdı.

İmam Ali'den mervîdür ki:

Bir gün Fahr-i Kâinât oturmuşdum, buyurdılar ki:

- Ya Ali sana **(vr. 75a)** iki şeyden birin bağlamak isterin, lakin sen kankısın ihtiyâr idersen sana ânı vireyin, ya Ali sana çopanıyla beşyüz kuyumı vereyim yohsa dinine menfaatlı beş kelimâtımı ta'lîm ideyin.

Pes ben didim ki:

- Ya Rasulallah bana dünya yaranmaz dinime mmüteallik ol beş kelimâtı ta'lîm eylen.

Buyurdılar ki:

- Kul ya Ali “Allâhümme'ğfirlî zenbî ve tayyib ila kesbi ve vassi'lî hulkî kını'nî bimâ kasekte lî velâ tezheb nefsi ila şey'en kad sarraftehu annî” ❀

Enes bin Malik'den **(vr. 75b)** mervîdür, radiyallahu anh:

Bir gün Rasul-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem mescidde cemî' sahâbe ihâta idüb oturmuşdır. Nâkâh İmam Ali Kerremallahu vechehu içeru girdi Rasulullallah sahabe yüzine bakdı ki kim yer ider Ebu Bekir, Rasul-i Ekremen sağ yanında oturmuşdı yerinden ayrılıub Fahr-i Kâinât ile kendü mâ yanında yer idüb İmam Ali oturdukda nazar itdim gördüm ki şefi'i yevme'l-Arsanın mübarek veçhinde surur hâleti müşahede **(vr. 76a)** olunub Ebu Bekre teveccüh idüb buyurdılar ki:

- Ya Ebâ Bekir “lâ ya'rifü ze'l-fazli illâ zevûhu” ya'ni fazıl sahibinin kadrin bilmez illâ yine fazıl sahibi bilir.

İmam Ali kerremallâhu vechehu rivâyet ider ki: Bir gün Habib-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem bana buyurdılar ki:

- Ya Ali benimle gel çünkü revane olduk. Ka'be-i şerîfe girdiler ve otur diyu buyurdiler, çünkü oturdum iki mübarek ayakların çekinime (omuz demek) kodılar ki Ka'be'nin damına çıkalar meğer anda müşrikler bakırdan **(vr. 76b)** ve saru pirincden

sanemler komuşlardı çünkü çıktılar nübüvvet ağırlığına tâkatim yetmedüğüne vâkıf olub yine indiler. Bu defa kendüler oturub ya Ali çıkma sen çık ve ol esnâmı perakende it diyu buyurdiler edeb idüb ben didim ki:

- Ya Rasulallah kimin haddi var olaki senün çekinine ayak koya, buyurdılar ki:

- Ya Ali hizmet-i Hakda olan ayak enbiyâ çekinine bassa aceb olmaz. Pes imtisâlen li-emrihu mübarek çekinine basdım beni kaldırdı **(vr. 77a)** şöyle zan eyledim ki ufku semâya irişdim murâd itsem irerdim. Pes ol esnâmı yüzleri üzre bırağub pâre pâre itdim ve giru inub sûratle gitdin kimse bizi görmedi.

Sehl bin Said radiyallahu anh rivâyet ider ki:

Rasul-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem Hayber günü buyurdılar ki irte sancağı bir kimseye virsem gerek ki Allah'ı ve Rasul'ini sever Allah ve Rasul'ide ânı severler ve Hayber ânun yedin de feth olur. Pes ol gice acaba kim ola deyu **(vr. 77b)** yatub ale's-Sabah bu ricâ ile huzur-i Rasûl'e geldik. Buyurdular ki:

'Kânî Ali bin Ebî Tâlib diydiler?' Ya Rasulallah gözleri ağrır taşra çıkmağa mecâli yokdur. Buyurdılar ki:

Gelsün pes İmam Ali gözlerin şedde idüb geldiler Hazret-i Sallallahu Aleyhi ve Sellem mübarek ağzı yarın gözlerine sürdüğü gibi fi'l-hâl şifâ bulub sancağı eline virdiler ve buyurdılar ki:

“ Ya Ali! Heybetin üzre varub meydanda dura anları İslâm'a da'vet **(vr. 78a)** eyle ki “fevallahu le-en yehdi Allahu raculen vâhiden hayrun leke min en yaküne leke humura en-ni'me.” Ya'ni Ya Ali! Senin sebebinle Allah Teâlâ bir kimseye hidâyet itmek hayırludur. Cümle yeryüzinde olan eyu develer senin olub Allah yolına tesadduk itmeden.

Amr bin Kays radiyellâhu anh rivâyet ider ki:

Bir gün İmam Ali'nin libâsında bir hibe yerde rek'a gördüm ve didiler.

- Ya halife-i Rasulillahi bu kadar hazâyın elinde iken yamalu libâs geymek **(vr. 78b)** size revâ değıdür. Cevâb virub didiler ki:

- Mü'minler bize iktida itmeye ve kalbe huşu' hâsıl olmağa bize rikalu giymek sizedur.

Bir gün Fahr-i Kâinât aleyhi's-selât İmam Ali'nin üzengüsün çekene mahfice didi ki şir-Hudâ Ali Murtaza senin elinde şehid olsa gerekdür ol kimesne işdüb gayet melül oldim ve ağlayurak İmam Ali'ye geldi tazarru' idüb didi ki:

- Ya Ali! Kanım sana helal olsun niye bu dem depele İmam Ali didi ki:

(vr. 79a)

- Sebeb nedür ki bu sözi dersin. Envâ'i hacaletle didi ki, Rasul-i Ekrem bana didi ki:

- Ali'nin şehâdeti senin elinde olsa gerek. Pes buyur karalığı benden vâkı' olmadan dilerin ki ben senin elinde ölem tâ dünya da ve ukbâda rusiyyah olmayam. İmam Ali didi ki:

- Şol nesne ki Hazret-i Sâni'-i Âlem celle şânühü âzâl-ı âzâlda takdir itmiş ola kul tebdile kâdir olur mı ve Hazret-i Müdebbiru'l-Umûr bana mertebe-i şehâdet (vr. 79b) müyesser itmiş ola bu hılkı geymemek düşer mi ve bu kadıyye-i Server-i Kâinât senden evvel haber vermişdür. Bu işe benim gönlüm hoşdur. Sen dahî hoş dut ve kimse bu sırdan âkâh olmasun. Ve ben sana yine evvel kinazar ile olam bu söze kanâat itmeyub tekrâr tazarru' idecek. Cevâb buyurdılar ki:

- Ya fulân eğer kıyâmet husumetinden havf idersen ğam yime ki ruzifreda bu hususda ben sana şefâat idem yine (vr. 80a) benimle olasın.

Menkuldür ki:

Bir gün İmam Ali kerremallahu vechehu sahrada tenhâ gezerken bir Kâfir pehlevânı düş olub İmam Ali durub kâfir hamle itdi. Hamlesin men' idüb kendüler hamle itdikde bi-avnillah galebe idüb göğsi üzerine çıkub başını kesmek murâd idicek. Kâfir tazarru' idüb er olan basduğun boğazlar mı ya Ali didikde. Âzad eyledi bu hâlde ğâfil iken kâfir tekrar hamle eyledi. İmam (vr. 80b) hamlesin def' idüb yine altına alub yine kâfir tazarru' kılub. Ya Ali seni mürüvvet sa'deni dirler bana emân virdiyecek. Kâfir âzad eyledi bu defa yine Kâfir fırsat gözedüb İmam Ali'ye tekrar hamle itdi, hamlesin def' idüb başını kesmek mahalinde iken kâfir gördi ki dahî emân dilemek veçhi yok bâri bu halde bir ihânet itmiş olam, diyu mübarek mahasınına tükürdi. Hazret-i İmam Ali kerremallahu vechehu kâfiri kuyuvirdi, yûri âzadsın didi. (vr. 81a) Kâfir ora durub suâl itdi ki:

- Ya Ali! Ben üç defa sana hıyânet itdüm âhır bunun gibi ihânetde itdim eğer senin yerinde ben olsam gazabımdan seni pâre pâre iderdim. Sebeb ne ola ki sen beni âzâd itdin. İmam Ali Kerremallahu vechehu cevâb buyurdiler ki:

- Gazamuz iki dürlüdür biri sebün gibi Kâfirle gaza itmekdür ki, Allah rızası-çün olur ve biri de nefsimüzle gazadür ki muhalefetle olur. Pes seninle mukâbele itmem (vr. 81b) Allah rızası-çün idi kaçayım ol ihaneti itdin eğer ol hâlde öldürsem nefsim razâsı-çün öldürmüş olurdum. Nefsim bana yol bulub ğalebe itmiş olurdu çün seni âzâd itdim. Nefsimi basdım ve gazayı ekber itmiş oldum ki senin gibi kâfirin zararından mü'mine nefsin zararı artukdur. Pes bu sözleri Kâfir işidüb ve kalbinde hidâyet güneşi doğub.

- Ya Ali! İslâm arz eyle yakın bildim ki dininiz hak **(vr. 82a)** din imiş, didi. İmam Ali kerremallahu vechehu imân arz eyledi ve min ba'de İmam Ali'den müfârefet itmedi her ğazalarda bile hünler itdi tâ civâr-ı Hakka rihlet idince radiyallahu anhuma.

Haziret-i İbn Abbas'dan menkuldür ki buyurmışlar:

Rasul-i Ekrem'den sonra kimesnenin sözünden nef'ilenmedim, imâm sözünden nef'ilendüğüm gibi ki bana mektub-ı şeriflerinde buyurmışlar ki:

- Ya Abdullah! Bu halk kendüye vâsıl olmayacak. **(vr. 82b)** nesnenin fevtinden külli elem çakarlar ve ellerinden çıkan nesne dahi vâsıl olduklarına mesrur olur senin sürurun emr-i ahiretde en vâsıl olduğun nesneye olub gammı ve hüznün emr-i ahiretten fevt olan nesneye olsun zinhar dünya husuline ferahlanma fevtine ğam çekenlerden olma ğam ve sürurun âhirete müteallık olsun radiyallahu anhü.

Ebu'l Hamra'dan menkuldür ki:

Fahr-i Kâinât aleyhi's-salât buyurmışlar: İlimde Âdem peygamber görün, **(vr. 83a)** din-i aliyyeye baksun ve fehmede Nuh'ı görün, din-i hilmde İbrahim peygamberi görün, din-i zühdde Yahya-i görün, din-i şiddetde Musa peygamberi görün, din-i Ali'ye baksun ki sıfatlar hep Ali'de anlarda ki gibi mevcuddur ve İmam Ali'nin kerremallâhu veche cümle kerametindendür ki İmam Fahr-i Râzi Hazretleri "Em hasebte enne ashâb'l-kehf" ilahi ayetin münasebetiyle tefsir-i kebirde yazmışdır ki bir kul var **(vr. 83b)** idi, İmam Ali'ye muhabbet iderdi. Nâgâh bir gün hevâ-yı nefisle ve ıġvâ-yı şeytânla seraka itdi. İmam Ali'nin hilâfeti zamanıydı. Huzurına getürdiler. İmam Ali radiyallahu anh suâl itdi, inkâr etmeyub serakaya ikrâr itdikde İmam Ali şer'ile elin kesmek fermân eyledi. Kestiler ve ol Arabda kesilen elini sağ eline alub giderken yolda Selman-ı Fârisi ve İbn Küvâya uğradı suâl itdiler ki elüni kim kesdi Arab cevâb virdi ki,

(vr. 84a)

- Emiru'l-mü'minîn yes'ubu'l-müslimîn hatnu'r-Rasûl ve zevcul-Betül Ali el-Murtaza kesti didiler ki:

- Elüni keseni ne hoş medh idersin cevâb virdi ki nice medh itmeyem ol kimse-i ki elumi emr-i Hakla kesdi ve beni nâr-ı cehennemden halâs itdi. Pes Haziret-i Selman'dan radiyallahu anh kulun cevâbını tahsîn idüb İmam Ali'ye haber virdikde Arabı huzurına da'vet idüb ol kesilen elin yerine koyub bir mendiîl ile üzerine örtüb İmâm Ali duâ ve tazarru'a **(vr. 84b)** meşgul oldu bu esnâda semâdan bir savt işitdik: "irfa'u'l-mendiîl". Pes mendili kaldırdık ve gördük eli kemâ kân bi-iznillahi te'âlâ bitmiş radiyallahu ve ırzâh.

Ebu't-Tifil'dan mervîdür ki:

Bir gün İmam Ali kerremallahu vechehu Kufe’de minbere su‘ûd idüb buyurdılar ki: “Eyyüha’n-nâs” beni yitürmedin benden suâl idin ki vallahi Mushaf-ı Kerîm içinde bir âyet yokdur ki sebeb-i nüzulile ve vucûh-i ma‘ânisiyle (**vr. 85a**) hatırımda olmaya fevâllahi benden sonra Rasul-i Ekrem Hazretine ulaşınca dek bu hususı tamamıyla bilivere ulaşmasanız gerekdür. Pes bir kimesne ayağın üzre durub âyet-i Kur’ân’da olan müşkillerin birin birin arz idüb bağır tereddüt vucûhile cevâblar virüb cümle halk nihâyetsüz fevâid ve mevâid hâsıl oldu. Ulamayı sırdan mervidür ki:

İmam Ali kerremallahu veçhe Kufe’de cum’a sabahı Ramazan ayında Mülcem oğlu (**vr. 85b**) yediyle şehîd olmuşdür. Ve Eşher rivâyetde altmış üç yaşında civar-ı Hakk’a göçmişlerdür, müddet-i hilâfetleri altı yıl olmuşdur.

Li-müellifihi el-Fakir eş-Şeyh Abdülhay
Ricâmız Hak Te‘âlâ’dan budur kim
Şefâ‘at eyleye Hatm-i Risâlet
Kitâb itmâmına pes ola târîh
Dinildi yâ Nebiyyallâh şefâ‘at (1098/1686)

3.2. Menâkıb-ı Cehâr-i Güzîn’in Tahlili

Çalışmamızın bu bölümünde eserde bulunan rivayetlerden yola çıkarak halifelerin zühdi/tasavvufî yönlerini ve onların üzerinde durduğu ortak tasavvuf kavramları ele alınmıştır. Kavramları ele alırken de öncelikle o kavramın sözlük anlamı daha sonra terim anlamına değinilerek son olarak da metinde o kavramla ilgili kısma temas olunacaktır.

Abdülhay Efendi eserinin giriş kısmında eserinin önemine ve faidelerine değinmiş ardından güzide halifeleri dört fasılda ele almıştır.

3.2.1. Hz. Ebû Bekir (r.a.)’in Zühdi/Tasavvufî Yönüyle İlgili Hususlar

Yazma eserin ilk faslı giriş kısmını oluşturur. Giriş kısmında Hz. Ebû Bekir’in asıl ismine, künyesine, lakabına ve Peygamber (s.a.v.) ile nesep cihetinde derecesine değinilmiştir. Akabinde ise 24 adet rivayete yer verilmiş, Hz. Ebû Bekir’in sıddıkiyyet yönüne ve müşâhede erbabı oluşuna dikkat çekilmiştir.

3.2.1.1. Sıddıkiyyet Sahibi Olması

Sıdk kavramının sözlük anlamı “vakıaya uygun hüküm ifade eden söz, yalanın karşısı” terim olarak ise “hakikatı ifade eden gerçeğe uygun olan söz, doğruluk, dürüstlük ve güvenilirlik” vb. anlamlara gelir.²⁰⁷

Sıddık kavramı ise sıdk kavramının en mübalağalı anlatımını içerir ve çok yönlüdür. Şöyle ki “asla yalan söylemeyen, tastik edip onaylayan” anlamındadır. Hak, herkes tarafından gerçekliği bilinen şey iken sıdk, bu bilinen hak olan şeyin aslına uygun bir şekilde ifade edilmesidir. Râgıb el- isfahânî sıdkı sadece nesnel doğruluğunu değil bu doğruluğu zihniyle ve kalbiyle söyleyen kişinin de samimi/ihlaslı olması gerektiğini vurgulamış değilse tam anlamıyla sıdk olmaz demiştir. Misal bir Münafık nasıl ki “Muhammed Allah’ın resulüdür” demesi haktır lakin münafık bunu samimi bir şekilde inanarak söylemediği için kizbtir. Yani söyleyen kişinin ihlaslı olması o şeyin doğru olması kadar önemlidir ve ikisi birlikte olursa tam anlamıyla sıdk olur.²⁰⁸

Sâlih insan olmak için belli aşamaları kişinin kendisinde toplaması icap eder. Bunlar iman, ilim, amel ve ihlastır.²⁰⁹ Nasıl ki ilimsiz iman, amelsiz iman bir eksiklik ifade ediyorsa ihlas belki de bu tüm kavramların en olmazsa olmazıdır. Yukarıda ki paragrafta zikrettiğimiz üzere kişi ne bilirse bilsin, karşı tarafa bildiklerini ne kadar ifade ederse etsin eğer söylediklerinde samimi değilse söylediği söz doğru bile olsa o kişi buna gönülden inanarak söylemediği için kizbtir.

Hiz. Ebû Bekir Peygamber (s.a.v.)’i sadece diliyle tastik etmemiş gönlünde ki samimiyetle Mirâç’ta, davet-i İslâm’da, davay-ı nübüvvet’te tereddütsüz bir şekilde inandığı için sıddıkiyyet kavramına layık olmuştur. Değilse inanır gibi gözüken ama kalbiyle kabul etmeyen insanlardan farkı ne olabilirdi. Başka bir menkıbede belirtildiği üzere Hiz. Ebû Bekir bir vakıa görüp Bahirâ’ya gider ve Bahirâ’da ona yakında bir peygamber zuhur edeceğini ve kendisinin onun hayatta iken veziri ölümünden sonra halifesi olacağını bildirmiştir. Akabinde Habib-i Ekrem’e nübüvvet verilmiş ve Peygamberde Hiz. Ebû Bekir’i İslâm’a davet etmesi üzere Hiz. Ebû Bekir bu davaya şahidi olup olmadığını sorar. Peygamber de Şam ilinde gördüğü rüyayı söylemesi üzerine hiç tereddütsüz ihlâslı bir şekilde kelime-i şehâdet getirir ve İslâm’a girer.

²⁰⁷ “SIDK - TDV İslâm Ansiklopedisi” (Erişim 19 Aralık 2023).

²⁰⁸ “Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi » Makale » KUR’AN’DA S-D-K KÖKÜNÜN SEMANTİK DÜNYASI*” (Erişim 19 Aralık 2023).

²⁰⁹ “Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi » Makale » KUR’AN’DA İNSANIN SALİH OLMA SÜRECİ” (Erişim 19 Aralık 2023).

3.2.1.2. Müşâhede Sahibi Olması

Sözlükte “görmek, şahitlik etmek, gözlemlemek; bir nesnenin hakikatine vakıf olmak” vb. anlamlara gelir. Perdelerin açılması konusu muhâdara, mükâşefe ve müşâhede olmak üzere üç şekilde ele alınmıştır.²¹⁰ Kuşeyrî bu yolculuğu ilme’l yakîn, ayne’l yakîn ve hakka’l yakîn olarak ele almış ve muhâdara akla, mükâşefe ilme, müşâhede ise mârifete dayanır. Yani hakka’l yakîn sahibi olan müşâhede ehli kişidir. Müşâhede; Allah’ın insanda tecelli etmesi ve esmasıyla da insanı kuşatması olarak tanımlanmıştır.²¹¹ Çok bilenen hadisde de geçtiği gibi kul farz ibadetleri ile Alllah’a yaklaştıktan sonra nafile ibadetlerle de yakşalmaya devam edince artık Allah onun gören gözü, işiten kulağı tutan eli ve yürüyen ayağı olur. Bu hadis tam anlamıyla müşâdeyi işaret eder. Müşâhede çoğu mutasavvıf tarafından kalbe ait bir algılama olarak tarif edilmiştir. Herkesin kıymeti, sahip olduğu marifet iledir.

Zirâ Peygamber (s.a.v.), Hz. Ebû Bekir (r.a.)’a Kur’an’ı Kerim okurken neden alçak sesle okuduğunu sorduğunda “Kendine münacata bulunduğum benden uzak değil” cevabını vermesi müşâhede makamını yaşadığını gösterir.

Yazma eserde de geçtiği üzere aslında Hz. Ebû Bekir ne bütün malını İslam’a hibe etmesinden ne çok ibadet etmesinden dolayı gözde olmamış onu gözde yapan kalbinde ki sırdan ileri gelmiştir.

3.2.2. Hz. Ömer (r.a.)’in Zühdi/Tasavvufî Yönüyle İlgili Hususlar

Yine giriş kısmında Hz. Ömer’in doğumu, ismi, künyesi, lakabı ele alınmıştır. Ardından 24 menkıbeye değinilmiş, Hz. Ömer’in gazap, adalet, haşyet, kerâmet ve emânet sahibi oluşuna dikkat çekilmiştir.

3.2.2.1. Gazap, Adâlet ve Haşyet Sâhibi Olması

Gazap kavramının sözlük anlamı kızgınlığı ifade eder. Hilm kavramının zıttıdır. Gazabın tanımı yapılırken özellikle birinden intikam alma ve karşı tarafı cezalandırmak için fevri bir çıkış yapma isteğidir.²¹²

Adâlet kavramı Kur’an’da “takvaya yönelme, dürüstlük, gerçeğe uygun hükmetme” vb. manalara gelmektedir. Adâlet, başkalarının istek ve düşüncelerinden etkilenmeden kararlı bir doğruluk ile gerçekleşen ruhî denge ve ahlâkî kemâl olarak tanımlanır. “Vasat ümmet” kavramı adâlet kavramı çevresinde anlaşılmış. Vasat tabiri aşırılıklardan uzak olmayı ve dengeli bir yaşamı ön plana alır. Ayrıca adâlet kavramı

²¹⁰ “MÜŞÂHEDE - TDV İslâm Ansiklopedisi” (Erişim 22 Aralık 2023).

²¹¹ “Muhâdara/Mükâşefe/Müşâhede | İnsaniyet” (Erişim 22 Aralık 2023).

²¹² “GAZAP - TDV İslâm Ansiklopedisi” (Erişim 14 Aralık 2023).

takvâ, eşitlik/müsâvat ve hak vb. kavramlar ile ilintili olduğu açıklanmış. Kişi Allah katında en üst mertebelerden olan takvâ mertebesine erişmek için âdil olması icab eder. Denilir ki hakim öfkeli iken taraflar arasında kesinlikle hüküm vermemelidir çünkü öfke/gazab adâletli bir kararı engeller.²¹³

Haşyet kelimesi ise sözlüklerde karşılığı havf yani korkmak ve kalben endişelenmektir. Lakin haşyet havften daha üstündür ve havfin en şiddetli halidir. Genel olarak denilir ki her haşyet havftır ama her havf haşyet değildir, haşyet daha hususî iken havf daha geneldir. Şöyle ki havf herkeste görülebilecek kalbin tedirgin olup korkması iken haşyet korkudan daha özel olup Allah’a saygı duymaktır ve âlimlere mahsus bir kavram olarak görülmüştür. Havf sahibi korktuğu için kaçmayı yeğlerken haşyet sahibi çareyi ilmine sarılmakta bulur denilmiştir.²¹⁴

Hiz. Ömer İslâm’a girmeden önce müşrikler tarafından kışkırtılarak büyük bir gazab ile Hiz. Peygamber üzerine salmışlar ve onu öldürmesini istemişlerdir. Lakin işler onların istediği gibi olmayıp Hiz. Ömer kız kardeşinin ve eniştesinin de Müslüman olduğu haberini alınca Hiz. Peygamber’e olan öfkesi kız kardeşine yönelmiştir. Kardeşine ve eniştesine hesap sormak için gittiği evde kalbi İslâm’a ısınmış ve İslâm’a girmiş. Kalbi gazaptan arınarak Allah’a karşı haşyetle dolan bir kul olmuştur. Her fiilinin hesabını kıyamet gününde Allah’a nasıl vereceğini düşünmüştür. Hesabını nasıl vereceğini düşündüğü fiilerden biri de bir mahallede gece bir kafikeyi beklerken sürekli ağlayan çocuğun ağlama sebebinin henüz yaşına girmeden sütten annesinin kesmesi ve kadına bunun sebebini sorduğunda ise halife Hiz. Ömer’in sütten kesilmeyenlere nafaka verilmeyeceğini taktir ettiğini söyleyince kendi ahvaline veyl ederek eseflendi ve tüm doğan kız ve erkek çocuklarına Beytü’l-Mal’dan nafaka bağlatmıştır.

3.2.2.2. Kerâmet Sahibi Olması

Sözlükte; cömert olmak, iyi ahlaklı ve değerli olmak gibi manalara gelirken terim anlamı “peygamberlik iddiası taşımaksızın ve açık bir meydan okuma(tahaddi) şartı olmadan şeriâtın zâhirine sıkı sıkıya bağlı, istikamet üzere bulunan üstün ahlak, takvâ ve sâlih amel sahibi Mü’min kulun velî elinde zuhur eden olağanüstü hadise” şeklinde tarif edilmiştir. Kerâmet olsun Peygamberler’e has olan mucize olsun tabiat kanunlarıyla açıklanamaz. İnanmayanlara kaşı mucizede bir meydan okuma mevcutken keramette böyle bir durum olmadığı gibi kişi kendini de gizler. Nasıl ki mucizenin

²¹³ “ADÂLET - TDV İslâm Ansiklopedisi” (Erişim 14 Aralık 2023).

²¹⁴ Ahmet Nair, “Havf ve Haşyet Kavramlarının Kur’ân’daki Semantik Anlamı”, (2018), 44.

yaratıcısı Allah ise aynı şekilde kerâmetinde halıkı yüce Allah'tır.²¹⁵ Allah'a kulluğu güçlü olanlar, keramet hususunda da güçlü olmuşlar. Şöyle ki kırk gün boyunca samimi bir şekilde kalbini dünyadan uzak tutan kimseye Allah tarafından bir takım kerametler bahşedilir. Keramet coşku ve aşk yani vecd halinde zuhur eder. Keramet sahibi olabilmek için günahsız olmak şart değildir lakin küfür ve şirk gibi büyük günahlardan kendini muhafaza önemlidir.²¹⁶

Nesefi Akidesinde geçtiği üzere, kerâmetler evliyâlar için haktır ve olağanüstü şekilde ortaya çıkar. Veli kendisinde ortaya çıkan kerameti bazen fark eder bazen farketmeyebilir. Keramet, çoğunlukla istenmeden meydana gelir. Velinin kerameti peygamberinden ona gelen bereketleri ile zuhur eder. Veli de bu durum ortaya çıktığında korkuya kapılmasının sebebi bu halin imtihan olmasından endişelenmesine bağlıdır. Peygamberler için mucize olarak meydana gelen olağanüstü hadiseler veliler için keramet şeklinde meydana gelebilir. Aynı şekilde bir veli de keramet olarak sadır olan olağanüstü hadiselerde tâbi olduğu peyamberi için de mucize olarak belirtilir. Velinin veliliği bununla belirgin olur. Kerametlere örnek verilecek olursa; uzak mesafeyi kısa zamanda aşmak, yemek, içecek ve elbisenin ihtiyaç anında ortaya gelmesi, su üstünde yürümek, havada uçmak, cansız şeylerin ve hayvanların konuşması vb. şelere değinilir.²¹⁷

Hak Ömer'in kalbine zuhur etmiştir. Her daim istikamet üzere olmuş doğruluğu adaleti elden koymamış ve her daim kalbinde O'ndan başkası olmamıştır.(ittisâl). Birgün minberden halka hitab ederken birden savaşta olan Sâriye'ye seslenmesi ve oradakilerin bu duruma anlam veremezken savaşta olan Sâriye'nin Hz. Ömer'in sesini işitmesi. Bir başka rivayette İslamdan evvel Mısır da bulunan Nil ırmağının akmazken Hz. Ömer'in arz eylemesiyle ırmağın akmaya başlaması bu mübarek zatın kalbine Hakk'ın zuhur etiği ve çok önemli bir hal olan kerametın Allah tarafından Hz. Ömer'e ihsan edildiği izah etmiştir.

²¹⁵ “KERAMET - TDV İslâm Ansiklopedisi” (Erişim 16 Aralık 2023); Doç. Dr. İsmail Şık - Mehmet Arıcı, “Abdülkâhir Bağdâdî'nin Mucize ve Keramet Anlayışı”, (2026); “Milel ve Nihal » Makale » İslâmî Öğretide Kerâmet” (Erişim 16 Aralık 2023).

²¹⁶ “Balıkesir İlahiyat Dergisi » Makale » Tasavvufi Kavramlarla Anlamsal Bağları Açısından Kerâmet Kavramı” (Erişim 16 Aralık 2023).

²¹⁷ Ömer en-Nesefi - Mustafa Kasadar (çev.), *Ehli Sünnet Akaidi/ Nesefi Akidesi Şerhi* (İstanbul: Ravza Yayınları, 2015), 186-188.

3.2.2.3. Emânet Sahibi Olması

Emanet, “güvenmek, korku ve endişeden emin olmak” manasına gelen emn kökünden gelip başka bir ifadeyle “güvenilir bir kimseye koruması için geçici olarak kendisine bahşedilen şey” anlamında da kullanılmıştır.²¹⁸

Hiz. Ömer elinde olan yönetimini bir amaç olarak kullanmamış hedeflerine ulaşmak için araç olarak kullanmıştır. Bu amaçlarına ulaşabilmek için de emanet anlayışında çok hassas davranmış ve üzerinde ki her şeyin bir emanet olduğunu aynı şekilde hilafetinin de bir emanet olduğunu idrak etmiş ve bunu uygun yaşamıştır. Yönettiği insanlara karşı sorumlu olmaktan ziyade asıl sorumlu olduğu Allah (c.c.)’ı merkeze almıştır. Bunun göstergesi olarak da her adımının hesabını nasıl vereceğini her daim kendisine sual etmiş kendisini her daim ölmeden evvel hesaba çekmiştir. Bunun için hatta mührüne “Sana vâiz olarak ölüm yeter ey Ömer” ifadesini yazdırmış.²¹⁹

Menâkıb da geçtiği üzere Beytü’l-Mâl’a ait bir deve palanını düşürür Hiz. Ömer bunu kendisi aramaya çıkar ve yolda Hiz. Ali bu ahvalinin sebebini sorar ve Hiz. Ömer durumu anlatır. Hiz. Ali ise kendisinin bir halife olduğunu ve bu arama işini yanında çalışan kimselerin yapmasının daha uygun olacağını belirtir. Hiz. Ömer ise bunu kabul etmeyip hilafetinde bir emanet olduğunu ve bunun hesabını nasıl vereceğini belirterek kendisi devam eder. Yine başka bir menkıbe de geçtiği üzere bir gün Hiz. Ömer’in ağladığı görülür ve sebebi sorulur. Fırat kenarında bir oğlak dahi kayboldu bu durum hilafeti üzerine sorumluluk getirdiğini belirtir. Hilafet ise emanet olduğunu ve hakkıyla yerine getirememekten çekindiği için ağladığını belirtir.

3.2.3. Hiz. Osman (r.a.)’ın Zühdi/Tasavvufî Yönüyle İlgili Hususlar

Eserin giriş kısmında Hiz. Osman’ın tam ismine, neseb cihetinden Hiz. Ebû Bekir ve Hiz. Ömer’e nazaran Hiz. Peygamber’e yakınlığına, lakablarına değinilmiş, akabinde 11 rivayete yer verilmiştir. Onun da hayâ sahibi oluşuna dikkat çekilmiştir.

3.2.3.1. Hayâ Sahibi Olması

Sözlükte “utanma, çekinme; tövbe, vazgeçiş” vb. anlamlara gelir. Ahlaki terim olarak ise “nefsin çirkin davranışlardan rahatsız olup onları terketmesi anlamında tanımlanır. Her dinin bir ahlâkı olduğu, İslâm dininin ahlâkı ise hayâ olduğu vurgulanır. Ebû Süleyman ed-Dârânî, insanlar havf, recâ, tâzim ve hayâ gibi güzel hasletlerden dolayı güzel ameller yaptığını belirtmiş ve bu hasletler arasında en üstün amelin hayâ

²¹⁸ “EMANET - TDV İslâm Ansiklopedisi” (Erişim 18 Aralık 2023).

²¹⁹ “Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi » Makale » Hiz. Ömer’in Yönetim Anlayışında Emânet İlkesinin Önemi” (Erişim 18 Aralık 2023).

neticesinde yapılan amel olduğunu belirtmiştir. Hayânın biri insanlardan diğeri de Allah'tan utanma olarak iki şekli olduğu belirtilmiştir. Birincisi psikolojik baskı şeklinde iken ikincisi ihlaslı bir şekilde imânın güçlülüğünden ve Allah'ı sevmeye derecesinden kaynaklanır.²²⁰ Hadiste de belirtildiği üzere eğer insan utanma duygusunu yitirmişse nefsinin her istediğini yapar ve insan olma özelliğini yitirir ve diğer yaratılmışlardan farkı kalmaz. Kişi hayâsı olması hasebiyle günahlardan uzak durur ve hayâ da imânının bir parçası olur. Fâsık olan kimse ise dilediğini yapar çünkü ona engel olacak ne hâyası ne de imânı vardır.²²¹ Hz. Osman öyle hayâlî bir kişiymiş ki evinde banyo sırasında bile elbiselerini üzerinden çıkarmazmış. Hayâsı vesilesiyle Peygamber övgüsüne mazhar olmuştur.²²²

Yazma eserin Hz. Osman faslında giriş kısmından sonra ilk rivayette de hayâ ile ilgili Hz. Peygamber'in diğer halifeler yanına girerken kendine çok çeki düzen vermezken Hz. Osman gireceği zaman kendisine ayrıca bir çeki düzen vermiştir. Bu davranışının sebebi sorulduğunda ise Hz. Osman'ın meleklerin bile kendisinden haya ettiği bir zat olduğunu vurgulamış ve kendisinin dahi Hz. Osman'dan hayâ etmesinin daha uygun olacağını vurgulamıştır. Çünkü Hz. Osman birilerinin baskısından dolayı hayâ etmemiş sadece imânı kuvvetinde hayâ etmiş ve Peygamber (s.a.v.) de bunu bildiği için bu konuda çok hassas davranmıştır.

3.2.4. Hz. Ali (r.a.)'nin Zühdi/Tasavvufî Yönüyle İlgili Hususlar

Bu bölümün giriş kısmında Hz. Ali'nin diğer üç halifeye göre nesep cihetinden Hz. Peygamber'e daha yakın olduğuna değinilmiş ve fazilet bakımından sıralamanın hilafet tertibi üzere olduğu hususu vurgulanmıştır. Ardından 22 rivayete yer verilmiş ve onun ilim ve hikmet, uhuvvet ve velâyet sâhibi oluşu üzerinde durulmuştur.

3.2.4.1. İlim ve Hikmet Sahibi Olması

Tasavvufta “ilahi sırların ve gerçeklerin bilgisi, varlıkların varoluş amaçlarının kavranması, sebeplerle bunların sonuçları arasında ki ilişkilerde ilahi iradenin rolünün keşfedilmesi olarak tanımlanmıştır. Hakîm et-Tirmizî “kalbin ilahi sırlara vâkıf olması” olarak tanımlamıştır. Hikmet sahibi olmak için sukût etmek ve ihtiyaçtan fazla konuşmamak gerektiği vurgulanmıştır. Hikmeti ilk defa bir Tasavvuf terimi olarak ele alan Herevî hikmetin üç derecesi olduğunu vurgulamıştır. Bunların ilki bir işi bilip

²²⁰ “HAYÂ - TDV İslâm Ansiklopedisi” (Erişim 19 Aralık 2023).

²²¹ Mustafa Işık, “Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an Çerçevesinde Hayânın Evrenselliği: Utanmadıktan Sonra İsteddiğini Yap”, (2013), 9-14.

²²² Bedriye Reis, *Tasavvuf Düşüncesinde Dört Halife Algısı* (Bursa: Emin Yayınları, ts.), 126.

tanımak, ikinci ise o işi ifade etmek sonuncusu ise onu tatbik etmek yani uygulamak olduğunu vurgulamıştır.²²³

Hız. Ali'yi ilim konusunda çekemeyenler Hız. Ali'nin bilgisini denemek için on kez aynı soruyu soracaklarını eğer hepsinde farklı ve tatmin edici cevap verirse gerçekten ilim konusunda Hız. Ali'nin üstün olduğuna inanacaklarını belirtmişler. On kez Hız. Ali'ye:

“İlim mi yoksa mal mı değerli olduğu sorulmuş”

Hız. Ali:

- 1) İlimin peygamberlerden miras kalırken malın Karun, Şeddad ve Firavun gibi kimselerden miras kaldığını,
- 2) İlim, kendi sahibini korurken; mal, sahibi tarafından korunduğunu,
- 3) Mal sahibinin düşmanı çokken, ilim sahibinin dostu çok olduğunu,
- 4) Mal harcandıkça azaldığı lakin ilim harçaktıkça arttığını,
- 5) Mal sahibi cimri, paragöz, kapitalist vb. lakablar alırken gerçek ilim sahibi kişiler her daim saygı gördüğü ve güzel anıldığı,
- 6) Malın hırsız olduğu ve her daim korumak gerektiği ama ilim de böyle bir sıkıntının olmadığını,
- 7) Mal sahibine ahiret günü malı nereden kazanıp ve nerede harcadığı sorulurken, ilim sahibi yakınlarının affı için şefaatçi olduğunu,
- 8) Malın zamanla eskiyip, çürüyüp, kokması vb. durumları mevcutken ilimde böyle bir durum meydana gelmediğini,
- 9) Mal insanın kalbini katılaştırırken ilmin insanı mütevazı ve yumuşak huylu vb. huyları kazandırdığı,
- 10) Mal sahibi aşırı şımarır ve bazen ilahlık iddasında bulunma durumu varken ilim sahibi ise tam tersine insanları Allah'a kulluğa davet eder, şeklinde on kez cevap vermiş ve orada ki kişileri hayrete düşürerek ilminde âlim olduğunu kabul etmişlerdir. Hız. Ali eğer bana ölünceye kadar mal mı ilim mi değerli sorusu sorulsa hepsine ilmin hayırlı ve iyi olduğunu belirtecek cevaplar verirdim, demiştir.²²⁴

Hız. Ali'nin faslının on beşinci menkıbesinde bahsettiği üzere Hız. Ali, yediği içtiği ayrı olmayan Peygamberden İslam uğruna ilim taleb etmiştir. Zekasının güçlülüğünü, son menkıbede de geçtiği üzere Hız. Ali bizzat kendisinin deyimiyle Kur'an'da ki tüm ayetlerin sebab-i nüzullerine vakıf olduğunu belirtmesiyle anlıyoruz.

²²³ “HİKMET”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 23 Aralık 2023).

²²⁴ “Hazreti Ali ve İlim - Nurettin Turgay - Akademik Akıl” (Erişim 23 Aralık 2023).

3.2.4.2. Uhuvvet Sahibi Olması

Kardeşlik anlamına gelen uhuvvet Tasavvufta genel anlamda din kardeşliğini, arkadaşlığını ifade ederken özelde ayn tarikata mensup müridlerin arasında ki kardeşliği ifade eder. Bu kardeşlik de bir menfaat yoktur ve arada ki sevgi sadece Allah içindir. Ve bu öyle bir dostluktur ki kişilerden biri vefat etse diğeri o ölen dostunun geride kalan aile bireylerini korur ve aynı ilişkiyi onlarla devam ettirir.²²⁵

Yazma eserin üçüncü rivayetinde cennetin kapısının üzerinde kelime-i şehâdetin yanın da Hz. Ali'nin Peygamber'in karındaşı yazılı olduğuna değinilmiştir. Peygamber terbiyesinde yetişen bir zata da bu yakışırdı. Allah-u 'alem.

3.2.4.3. Velâyet Sahibi Olması

Çoğulu evliyâ olan velî kavramının sözlük anlamı “yardım eden, koruyan; yardım edilen, korunan anlamlarına gelirken velâyet “sevmek; yönelmek, yardım etmek; bir işin sorumluluğu kendi üstünde olmak” anlamlarına gelir.²²⁶

Velî ve velâyet kavramı fıkıhta da ön planda olan bir kavramdır. Velî Allah'ın isimlerinden biridir ve mümin kullarını koruyan yardım eden anlamına gelir. Tasavvufta velîliğin iki anlamının olduğu ilkinin genel anlamda her Müminin Allah'ın dostu olduğu özel anlamdaki velilikten maksat kararlı ve istikrarlı bir şekilde ibadet eden kişilere mahsus olduğu vurgulanır. Müminlerin velâyette ki dereceleri ibadetlerine ve ihlâslarına göre farklılık arz eder. Tasavvufun merkezi olan kavramlardan “Allah'ı görüyormuş gibi O'na ibadete eden” anlamına gelen ihsan kavramını Hz. Peygamber (s.a.v.) yaşantısıyla bütün evliyâyâ örnek olmuştur. Bahsedildiğine göre veliler âbid ve ârif olmak üzere iki kısma ayrılır. Bu ikisinden ârif olanın derecesi daha yüksektir.²²⁷

Eserde geçen rivayete görede Peygaber (s.a.v.) “Ben kimin velîsi isem Ali de onun velîsidir. Ya Rabbi Ali'yi velî tutanlara sen vâlî ol onu hor görenleri de sen hor gör” şeklinde dua etmiştir.

3.2.5. Dört Halife İle İlgili Ortak Tasavvufî Kavramlar

3.2.5.1. Zühhd, Îsâr ve Cömert kavramları

Zühhd, sözlükte “bir şeye rağbet etmemek, ona karşı ilgisiz davranmak, ondan yüz çevirmek” vb. anlamlara gelir. Ruhbanlık ile zühhd yaşamını birbirine karıştırmamak gerekir. Ruhbanlık dünyadan tamamıyla elini çekmekken zühhd dünyadan tamamen elini

²²⁵ “İHVAN - TDV İslâm Ansiklopedisi” (Erişim 28 Aralık 2023).

²²⁶ “VELÂYET - TDV İslâm Ansiklopedisi” (Erişim 23 Aralık 2023).

²²⁷ “VELÎ - TDV İslâm Ansiklopedisi” (Erişim 31 Aralık 2023).

çekmek değil gönle dünyayı yerleştirmemektir. Yani kalbin dünyaya gereğinden fazla meyletmemesidir. Hatta Peygamber (s.a.v.)’de zenginliği men etmemiş dürüst ve güvenilir yollardan zengin olan kişinin nebîler, siddîklar ve şehidlerle birlikte olacağını vurgulamıştır.²²⁸ Önemli olanda bu zaten kişi elindeki geçici olan dünyalık ve anlık zevklerin kölesi değil geçici şeyleri gönlüne almayarak onların hükmedeni olabilmektir zühd.

Kalbine dünyayı almayan insanda ittisâl hali meydana gelir. İttisâl hali kulun Allah’tan kalbini, ruhunu ve zihnini ayıramamsıdır. İttisâl sahibi kimse görünenlerin arkasında her daim bir tek olanın olduğunu bilir yani kesrete vahdeti her daim tezekkür eder. Dünyaya rağbet kalbi hastalandırırken zühd kalbi şifa verir. Zühd ‘terki’ teketmektir.²²⁹

Îsâr kelimesi, sözlükte bir şeyi diğerine üstün tutma, tercih etme manasına gelirken terim olarak ise “bir kimsenin ihtiyaç içinde olduğu halde imkanlarını başkalarının ihtiyacını karşılamak için kullanması” demektir. Türkçe’de diğerkâmlık ve özgecilik, Arapça’da gayriyye batıda alturizm olarak ifade edilmiş.²³⁰

Cömert kavramı, genellikle İslâm ahlâkında sehâ, sehâvet ve cûd kavramlarıyla ifade edilen cömertlik kavramını İslâm dinî Allah rızâsı ve insan sevgisinden oluşan ahlâki bir muhtevada değerlendirmişlerdir. Yani gösteriştan uzak olmaktır cömertlik. Hz. Peygamber kaynaklarda insanların en cömerti olarak geçer. Cömertlik israf ve cimriliğin ortası sayılmıştır. Cimrilik gerekli olan yerlerde harcama yapılmaması iken israf da tam tersi gereksiz olan yerlerde bol keseden harcamaktır. Cömertlik sadece birilerine yardım etmekle kazanılmaz yardımı seve seve ve içten istenilerek yapılır ve karşidan br karşılık beklemeden yapıldığında cömert sahibi olunulacağı vurgulanmıştır.²³¹

Cömertlik kavramını karşılayan cûd, kerem, sehâ, ihsân vb. birçok kavram vardır. Cömertliğin ilk derecesi sehâ(sehavet), sonra cûd gelir. Îsâr kavramı ise cömertlik mertebesinde zirve noktadır ve bu mertebeye ulaşabilmek için illa ikram eden kişinin ikram ettiği şeye muhtaç olması şart değildir. Burada ki hassas nokta muhtaç olsa dahi başkasını kendisine yeğleyebilmektir. Tasavvufta îsâr yoluna giren sûfî için

²²⁸ “ZÜHD - TDV İslâm Ansiklopedisi” (Erişim 21 Aralık 2023).,

²²⁹ “Balıkesir İlahiyat Dergisi » Makale » Tasavvuf Kültüründeki Zühd Anlayışının Tasavvufî ve Psikolojik Etkileri” (Erişim 21 Aralık 2023), 123-129.

²³⁰ “ÎSÂR - TDV İslâm Ansiklopedisi” (Erişim 16 Aralık 2023).

²³¹ “CÖMERTLİK - TDV İslâm Ansiklopedisi” (Erişim 23 Aralık 2023).

bulamadığında sekinetini koruyan, bulduğunda ise başkalarını kendisine tercih edendir şeklinde tarif edilmiştir.²³²

Kurân paylaşmayı imanın vazgeçilmez şartlarından saymıştır. Kaldı ki aslında paylaşılan hiçbir şey gerçek mana da o insana ait olmayıp gerçek sahibi Allah'tır.

Menkıbede geçtiği üzere Hz. Ebû Bekir'in yanına bir dilenci gelir ve ondan kendisine vermesi için bir şey ister. Yanında bir şeyi olmamasına rağmen üzerinde ki gömleği çıkarıp bu dilenciye verir ve kendisi de bir şal alıp ibadetine koyulur. Cebrâil de aynı şekilde o mekanda bulunur. Peygamber (s.a.v.) de bu duruma şahit olmuş ve Cebrâil (a.s.)'e uzun zamandır kendilerini bu mecliste görmezken şuan o mecliste bulunma sebebini sorar. Cebrâil de mecliste Hz. Ebû Bekir'in olduğunu ve onun için geldiğini belirtir.

Rivayette geçtiği üzere Hz. Ebû Bekir'in gözünde ve gönlünde dünyaya yer yoktur. Giyecek sadece bir gömleği olmasına rağmen hem dilenciye geri çevirmemiş üzerinde ki gömleği ona vermiş hem de o ânda takılı kalmayarak direk ibadetine geçmesi zühd, îsâr ve cömert kavramlarını kelimelerle değil amel ederek üzerinde taşımıştır.

Menkıbede de geçtiği üzere Hz. Ömer kendisi için kesilen devenin en güzel yerinden ikram edilmesine üzerine o buna eseflenerek etin fakirlere dağıtılmasını istemiştir ve önceki yediği yemeğine devam etmiştir. Görüldüğü üzere kardeşini kendine tercih etmek olan îsâr kavramı kendisinde yer edinmiştir. Başka bir rivâyette geçtiği üzere halife olmasına rağmen gösteriştan uzak durmuş bu dünyayı kendisinin önüne geçirmeyip arkasına almış. Bu durumu kanıtlayan durumda kıyafetinin bırakın gösterişli olmasını on iki tane yama bulunmaktaymış.

Hz. Osman malını muhtaçlara verirken hiçbir menfaat beklemeden vermiş ama kendisi için harcarken her daim ayarını bilmiştir.

Hz. Ali de aynı şekilde eserde belirtildiği üzere Peygamber (s.a.v.) kerimesi Hz. Fatıma ile nişanlandığında hiçbir malı yokmuş ve ayrıca başka bir rivayette de yamalı elbise giydiği zikredilir. Bu güzel insanlar her daim bu dünyanın geçici olduğunu bilmiş, önemli olan şeyin kalpte huşu olması gerektiğini vurgulamış ve dünyaya değer vermemişlerdir.

²³² “İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi » Makale » Kur'an'da İsar Kavramı” (Erişim 18 Aralık 2023).

3.2.5.2. Takvâ ve Verâ

Takvâ, sözlükte “sakınmak, korunmak, saygı göstermek, itaat etmek ve korkmak” vb. anlamlara gelir. Takvâ sevap-günah, helâl-haram konusunda derin bir hassasiyeti gerektirdiği kesindir. Ayrıca takvâ şüpheli olan şeylerden uzak kalmaktır. Hadiste de belirtildiği üzere şüpheli şeylerden kaçınmak her daim tavsiye edilmiştir. Sûfiler keşf ve keramete ulaşmanın ancak hassas bir şekilde takvâyı yaşamakla mümkün olacağını vurgulamışlardır.²³³

Sûfiler takva kavramının Allah’tan korkmak anlamının yerine sakınmak ve sorumluluk bilincinde olma anlamalarının daha uygun olacağını vurgulamışlardır. Takvâ Allah’a yakınlığı cürüm ise uzaklığı ifade eder. Verâ(ileri derecede sakınma), huşû, ihsân, ihlâs, itaat, iman ve rahmet gibi kavramların takvâ kavramı ile ilişkili olduğu vurgulanmıştır. Takvâ kavramını içselleştirerek bir yaşam tarzı haline getiren kimselere Kur’an’da muttaki kavramı kullanılmıştır. Muttakîlerin en önemli özelliklerinden biri de tevbe de acele etmeleri olmuştur. İnanç konusunda gitgelleri olan kimsenin takvâ ehli olması zor olduğundan bahsedilmiş yani takvâ için ilk şart tevhidin o kimsede tam olması gerektiğine vurgu yapılmıştır.²³⁴

Verâ ise “sakınmak, kaçınmak, çekinmek” vb. anlamlarına gelirken terim olarak ise “haram ve günah olup olmadığı şüpheli hususlardan sakınmak, bazı helal ve mubahlardan kendi isteğiyle vazgeçmek”tir. Verâ takvanın bir ileri şekli kabul edilmiştir. Verâ kavramı Fıkıhta şüpheli konular da hataya düşmemek için en güvenli yolu seçmeyi ifade eden ihtiyat kavramı ile aynı anlama gelmektedir. Tasavvufta ise verâ bir makam olarak kabul edilmiştir.

Hiz. Ebû Bekir’in İslam’a girmeden önce ki hayatında hiç puta tapmamış olması, Hiz. Ömer’in devlet işlerinde farklı kendi şahsi işinde farklı kandil yağı kullanması başka bir misalde Hiz. Ali sahrada gezerken bir kâfire denk gelmesi ve kâfirle savaşırken üç defa kâfirin göğsünün üzerine çıkmasına rağmen gazanın Allah rızası için olması gerektiğini bildiğinden o kâfiri öldürmekten vazgeçmesidir. Kâfir, kendisini öldürme fırsatı varken neden öldürmediğini sorduğunda ise nefsi istediği için nefsine yenik düşmemek adına bir işi sadece ve sadece Allah için yapılması gerektiğini belirtmiştir. Bu izah üzerine kâfirin de Müslüman olması izah edilen kavramlarla ilgili rivayetlerde bahsedilen önemli noktalardır.

²³³ “TAKVÂ - TDV İslâm Ansiklopedisi” (Erişim 23 Aralık 2023).

²³⁴ “Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi » Makale » İlk Dönem Sûfilerinde Takvâ Anlayışı (Kelâbâzî ve Kuşeyrî Örneği)” (Erişim 23 Aralık 2023).

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Dört halife sadece tasavvufta değil hadis, tefsir, fıkıh, İslam tarihi ve kelim vb. alanlarda da Hz. Peygamber (s.a.v.)’den sonra mihenk taşı konumundadırlar. Bilgiden çok yaşayış tarzına önem veren tasavvuf alanında yaptığımız çalışmamızda Hz. Peygamber (s.a.v.)’i yakından görerek davranışlarına şahit olmaları ve nesep cihetinden de yakın olmaları hasebiyle bu yazını elimizden geldiğince kaleme almaya çalıştık.

İlk olarak dört halifeyi ilk dönem tasavvuf kaynaklarından, tabakat kitaplarından, İslam Tarihi kaynaklarından, bu konu üzerine çalışılmış çalışmalardan yararlanarak tamamladık. Bu bölümden biraz bahsetmek gerekirse;

İslamiyetten önce adı Abdulkabe olan daha sonrasında yollarının Hz. Peygamber (s.a.v.) ile kesişmesiyle adı Abdullah olan zat Hz. Ebû Bekir’dir. Hz. Ebû Bekir’in sadece kendisi değil validesi, babası, çocukları, torunları da sahâbîdir ve bu mübarek halife İslamiyetle tanışmadan önceki hayatında da asla içki içmemiş, putlara tapmamış ve temiz bir yaşam sürmüştür. Peygamber’e güveninin sonsuz olmasından dolayı kendisine “Siddîk” ünvanı verilmiş, çocukluktan beri Peygamber (s.a.v.)’in en yakın dostu, mağara ahabî, kayınpederi, ilk halifesi ve Peygamber’e ilk iman edenlerden olmuştur, bütün varlığını Allah yolunda harcamış, Kur’an’ı Kerîm’ı toplamış, köleleri sahiplerinden ücret karşılığında alarak âzat etmiş ve her daim İslam uğrunda canla başla mücadele etmiştir.

Cahiliye döneminde en şerefli, cesur, güçlü ve sert mizaçlı kişiliğe sahip olan ikinci halife Hz. Ömer’dir. Peygamber’i öldürmek için çıktığı yolda Müslüman olmuş ve onun Müslüman olmasıyla Müslümanlar için büyük tehlike iken bu durum tam tersine dönerek Müşrikler’e karşı büyük bir tehlike olmuş ve İslam’a davet açıktan başlamıştır. Hakk olanı yerine getirme konusunda çok hassas ve şiddet sahibi olmuş, adaleti savunurken mevkisi ne olursa olsun suçlu olan kişiye her daim hakkettiği cezayı vermiş, sert mizaçlı olmasının yanında bir o kadar da tevâzu sahibi olmuştur.

Hayânın timsali, Peygamber (s.a.v.)’in kerimleri Rukiyye ve Ümmü Gülsüm ile evli olması sebebiyle Zü’n-Nüreyn (İki Nur) sahibi lakabıyla müşerreflen, Peygamber’in cennette refiki, akrabalarına ilgi bakımından diğer sahabilerden önde olan, temiz huylu, son derece takva sahibi, zengin olmasına rağmen kendisinin değil önce halkının müreffeh bir yaşam sürmesini isteyen, ilk iki halife nazaran Peygamber’e neseb cihetinde daha yakın olan, Kur’an’ın toplanmasında ve bu

nüşhaların çoğaltılarak dağıtılmasında hizmeti olan, yaptığı iyilikleri asla başa kakmayan üçüncü halife ise Hz. Osman'dır.

Son halife Peygamber'in amcası Ebû Talib'in oğlu Hz. Ali (r.a.) Peygamber'in himayesinde yetişmiş, Peygamber (s.a.v.)'in göz bebeği olan kızı Hz. Fâtıma ile evlenmiş, ilim ve hikmette ön plana çıkmıştır. İlahî kelimeler ederken gözlerinden yaşlar damlayan Hz. Ali şecaat ve kahramanlıklarıyla da bilinmiş, emanet ehli, neseb cihetinden Hz. Peygamber'e ilk üç halife göre daha yakın olmuş fakat fazilette ise bu sıralama halifelik sırasına göredir.

Kısaca ilk bölümde kaleme aldığımız hususlar bizim çalışmamızı diğer çalışmalardan fazla ayırmazken ikinci bölüm olan Abdülhay Celvetî'nin kaleme almış olduğu ve kaynaklarda belirtilmeyen eseri olan dört halife üzerine kaleme aldığı *Menâkıb-ı Çehâr Güzîn* adlı yazma Osmanlı Türkçesi eseridir.

Şöyle ki XVII. yüzyılda yaşamış Abdülhay Celvetî hazretleri'nin kaleme almış olduğu bu eseri Şemseddin Sivâsî'nin kaleme almış olduğu Dört Büyük Halife adlı eseri ile çok benzerlik göstermektedir. Lakin Abdülhay Celvetî'nin eserinde menkıbe sayısı daha sınırlıdır. İki eserin çoğu bilgisi birbiriyle tutarlı olması literatür açısından önemlidir fakat bu iki eserin birbirinden ayrıldığı farklı bilgiler verdiği noktalarda vardır ve bu da yine aynı şekilde önemli bir hususdur.

Misal verecek olursak Sivâsî Hz. Ömer faslında Hz. Ömer'in, Hz. Ebû Bekir'e nazaran Peygamber'e neseb cihetinden daha yakın olduğunu vurgularken Abdülhay Celvetî ise Hz. Ebû Bekir'in Peygamber'e Hz. Ömer'den neseb cihetinden bir derece yakın olduğunu vurgulamıştır.

Netice itibarıyla çalışmamıza özgünlük katan durum Şeyh Abdülhay Celvetî'nin dört halife üzerine kaleme almış olduğu *Menâkıb-ı Çehâr Güzîn* adlı yazma eserin latin harflerle çevirisinin yapılarak ilim dünyasına sunulması ve bu bağlamda eserin tahlil edilerek görüşlerinin ortaya konulması olmuştur.

KAYNAKÇA

- Ahmet Cevdet Paşa. (2016). *Kıyas-ı Enbiya*. (M. Albayrak, Çev.). İstanbul: Yasin Yayınları.
- Akarçeşme, S. (2023). *Tasavvuf kültüründe Hz. Ömer (PDF.)* 11 Aralık 2023 tarihinde, <https://www.scribd.com/document/662340819/Tasavvuf-kulturunde-Hz-Omer> adresinden erişildi.
- Akarsu, M. (1993). *Hilafetine kadar Hz. Osman*. 23 Ağustos 2023 tarihinde, <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/79449> adresinden erişildi.
- Akkaya, V. (2019). *Tasavvuf Klasiklerinde Hz. Ali'nin Şahsiyeti*. 69-90.
- Altinkaya, A. (2013). *Cevâhirü'l İslâm* (1. Baskı). İstanbul: Nadir Yayınları.
- Altuntaş, A. (2018). *KUR'AN'DA İNSANIN SALİH OLMA SÜRECİ*. 19 Aralık 2023 tarihinde, https://dergipark.org.tr/tr/pub/gifad/issue/34455/380715#article_cite adresinden erişildi.
- Apaydın, H. Y. (2013). *VELÂYET - TDV İslâm Ansiklopedisi*. 23 Aralık 2023 tarihinde, <https://islamansiklopedisi.org.tr/velayet--fikih> adresinden erişildi.
- Attar, F. (2021). *Pendnâme/Öğütler Kitabı* (4. Baskı). (C. Aydın, Çev.). İstanbul: Sufi Yayınları.
- Aydın, F. (2022). *Gazâvât-ı Hz. Ali (Metin-İnceleme)* (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi).
- Bican, Y. A. (2018). *Envârü'l Âşıkîn/Aşıkların Nurları*. (M. Taha, Sad.). İstanbul: Muallim Neşriyat Yayınları.
- Ceyhan, S. (2013). *ZÜHD - TDV İslâm Ansiklopedisi*. 21 Aralık 2023 tarihinde, gönderen <https://islamansiklopedisi.org.tr/zuhd> adresinden erişildi.
- Çıttıck, W. (2018). *Aşığın Aynası*. (Ö. Saruhanlıoğlu, Çev.). İstanbul: Okyanus Yayınları.
- Coşan (Haz.), M. E. (2019). *Mâkâlât-ı Hacı Bektâş-ı Velî*. İstanbul: Server Yayınları.
- Çağrııcı, M. (1988). *ADÂLET - TDV İslâm Ansiklopedisi*. 14 Aralık 2023 tarihinde, <https://islamansiklopedisi.org.tr/adalet> adresinden erişildi.
- Çağrııcı, M. (1993). *CÖMERTLİK - TDV İslâm Ansiklopedisi*. 23 Aralık 2023 tarihinde, <https://islamansiklopedisi.org.tr/comertlik> adresinden erişildi.
- Çağrııcı, M. (1997). *HAYÂ - TDV İslâm Ansiklopedisi*. 19 Aralık 2023 tarihinde, <https://islamansiklopedisi.org.tr/haya> adresinden erişildi.

- Çağrı, M. (2000). *İSÂR - TDV İslâm Ansiklopedisi*.16 Aralık 2023 tarihinde, <https://islamansiklopedisi.org.tr/isar--digerkamlik> adresinden erişildi.
- Çağrı, M. (2009). *SIDK - TDV İslâm Ansiklopedisi*. 19 Aralık 2023 tarihinde, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sidk> adresinden erişildi.
- Çalışkan, M. (2011). *Ashabı Suffe'den Günümüz Suffe Adaylarına Mesajlar*. İstanbul: Suffe Yayınları.
- Çıtak, Ö. (2023). *H. Osman ve Fıkıh İlmindeki Yeri* (Doktora Tezi, Amasya Üniversitesi).
- Çubukçu, H. (2018). *İslam Tasavvufunda Hz. Ebubekir'in Yeri*. 03 Aralık 2023 tarihinde, <http://ktp2.isam.org.tr/detayilhmkltz.php?navdil=tr&midno=113926875&Dergivalkod=0024> adresinden erişildi.
- Demirci, Y. (2019). *H. Ali'nin Dinî Şahsiyeti*. Yayın. (Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi).
- Ebû Abdurrahman Muhammed es-Sülemî (2018). *Cevâmiu Âdâbi's-Sûfiyye/Sûfîlerin Ahlâkı*. (A. S. Demirtaş, Çev.). İstanbul: Semerkand Yayınları.
- Ebu Hasan Ali b.Osman b. Ebu Ali Cüllâbi el-Hucvîrî. (2018). *Keşfu'l-Mahcûb li Erbâbi'l-Kulûb* (6. Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ebû Nasr Serrâc, T. (2016). *İslâm Tasavvufu/El-Lüma'*. (K. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Erkam Yayınları.
- El- Celveti, Ş. A. (2018). *Kasîde-i Bürde*. (S. Şimşek, Çev.). İstanbul: Buhara Yayınları.
- el-Askalânî, İ. H. ve Erdoğan, N. (2018). *Sahâbe-i Kirâm Ansiklopedisi* (Cilt 3). İstanbul: İz Yayınları.
- el-Gazzali et-Tûsî. (2016). *İhyâ'u Ulûm'id-Dîn* (Cilt 4). İstanbul: Huzur Yayınevi.
- el-Hücvirî, A. B. O. B A. C. (2020). *Hakikat Bilgisi/ Keşfu'l-Mahcûb*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- el-Kuşeyrî, A. (2018). *Muhtasar Kuşeyrî Risalesi/ Tasavvuf Dersleri*. İstanbul: Semerkand Yayınları.
- el-Mekkî, E. T. (2018a). *Kûtü'l-Kulûb/Kalplerin Azığı* (Cilt 4). (M. Tan, Çev.). İstanbul: İz Yayınları.
- el-Mekkî, E. T. (2018b). *Kûtü'l-Kulûb/Kalplerin Azığı* (3. Baskı, Cilt. 1). (M. Tan, Çev.). İstanbul: İz Yayınları.
- El-Mu'âfâ b. İmrân el-Mevsîlî (2018). *Kitâbu'z-Zühhd*. (A. Yıldırım ve H. İ. Doğan. Çev.). İstanbul: Ensar Yayınları.
- Erzurumlu İbrahim Hakkı. (2019). *İlmi Aşkın Mahiyeti*. İstanbul: Ehil Yayınları.
- Eşrefoğlu Rumî (2016). *Müzekk'in-Nüfus/Nefisleri Arındıran*. İstanbul: Ataç Yayınları.

- Fayda, M. (1994). *EBÛ BEKİR*. TDV İslâm Ansiklopedisi. 23 Ağustos 2023 tarihinde, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ebu-bekir> adresinden erişildi.
- Fayda, M. (2007). *ÖMER*. TDV İslâm Ansiklopedisi. 23 Ağustos 2023 tarihinde, <https://islamansiklopedisi.org.tr/omer> adresinden erişildi.
- Feridüddîn Attâr (2007). *Evliya Tezkireleri*. (S. Uludağ, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Fığlalı, E. R. (1989). *ALİ*. TDV İslâm Ansiklopedisi. 23 Ağustos 2023 tarihinde, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ali> adresinden erişildi.
- Gözel, U. (2022). *İlk Dönem Sûfîlerinde Takvâ Anlayışı (Kelâbâzî ve Kuşeyrî Örneği)*. 23 Aralık 2023 tarihinde, https://dergipark.org.tr/tr/pub/jssh/issue/70813/1028805#article_cite adresinden erişildi.
- Hasan, H. İ. (1991). *İslâm Tarihi* (Cilt 1). İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- İldırar, M. (2014). *Tasavvuf Sohbetleri* (1-2). İstanbul: Semerkand Yayınları.
- Işık, M. (2013). *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an Çerçevesinde Hayânın Evrenselliği: Utanmadıktan Sonra İsteddiğini Yap*. 28.
- İbn Arabî (2006). *Fütûhât-ı Mekkiyye* (Cilt 4). (E. Demirli, Çev.). İstanbul: Litera Yayınları.
- İbn Arabî (2007). *Fütûhât-ı Mekkiyye* (Cilt 1). (E. Demirli, Çev.). İstanbul: Litera Yayınları.
- İbn Arabî (2017). *Marifet ve Tecelli*. (E. Demirli, Çev.). İstanbul: Litera Yayıncılık.
- İbn Hanbel, A. (1993). *Kitâbü'z-Züh'd* (Cilt 1). (M.E. İhsanoğlu, Çev.). İstanbul: İz Yayınları.
- İbn'ul Cevzi Ebu'l Farac Abdurrahman b. Ali (2016). *Resulullah(sav), Ashabı ve Belde Belde Allah Dostları Hayatı ve Faziletleri*. (A.Öztürk, Çev.). İstanbul: Kahraman Yayınları.
- İbnü'l-Arabî (2005). *Özün Özü*. (İ. H. Bursevi, Çev.). İstanbul: Kırkambar Kitaplığı.
- İmam Buhari (2016). *Edebü'l-Müfred*. (H. Atalay, Çev.). (Dizgi Ofset, C. 2).
- İmâm Gazâlî (2019a). *İhyâu Ulûmi'd-Dîn Tercümesi* (Cilt 5). (A. Serdaroğlu, Çev.). İstanbul: Erkam Yayınları.
- İmâm Gazâlî (2019b). *İhyâu Ulûmi'd-Dîn Tercümesi* (Cilt 4). (A. Serdaroğlu, Çev.). İstanbul: Erkam Yayınları.
- İmâm Gazâlî (2021). *Mukâşefetü'l Kulûb/Kalpplerin Keşfi*. (S. Uçan, Çev.). İstanbul: Çelik Yayınları.

- İmam Müslim (2020). *El-Câmiu's-Sahîh* (Cilt 5). (Hasan Yıldız ve Hüseyin Yıldız, Çev.). İstanbul: Ocak Yayınları.
- İmam Nesâî (2021). *Sünen-i Nesâî* (Cilt 1). (M. Karaca, Haz.). (A. Ö. Özek, Çev.). İstanbul: Hisar Yayınları.
- İmâm Nevevî, Kandemir, Y. ve Çakan, İ. L. (2014). *Riyâzü's-Salihîn* (Cilt 1). İstanbul: Erkan Yayınları.
- İmâm Rabbânî (2018). *Mektûbât Tercemesi* (24. Bs). (H. H. Işık, Çev.). İstanbul: Hakikat Yayınları.
- Karaman, H. ve Özek, A. (2016). *Kuran-ı Kerim Açıklamalı Meali* (1. Baskı). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Kazancı, A. L. (2021). *Dört Ulu Çınar*. İstanbul: Ensar Yayınları.
- Kıbrısî, H. E. A. (2018). *Allah Dostu Sultanları*. İstanbul: Hakkani Yayınları.
- Kubat, M. (2014). *İslâmî Öğretide Kerâmet*. 16 Aralık 2023 tarihinde, https://dergipark.org.tr/tr/pub/milel/issue/10469/128149#article_cite adresinden erişildi.
- Kurt, E. (2023). *H. Ömer'in Yönetim Anlayışında Emânet İlkesinin Önemi*. 18 Aralık 2023 tarihinde, https://dergipark.org.tr/tr/pub/mana/article/1289421#article_cite adresinden erişildi.
- Kuşeyrî, A. (2009). *Kuşeyrî Risâlesi* (5.). (S. Uludağ, Haz.). İstanbul: Dergâh yayınları.
- Kutluer, İ. (1998). *HİKMET*. TDV İslâm Ansiklopedisi. 23 Aralık 2023 tarihinde, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hikmet> adresinden erişildi.
- Muhammed b. İbrahim, el-K. (2019). *Doğuş Devrinde Tasavvuf/Ta'arruf* (6. Baskı). (S. Uludağ, Haz.). İstanbul: Dergâh yayınları.
- Nair, A. (2018). *Havf ve Haşyet Kavramlarının Kur'an'daki Semantik Anlamı*. 44.
- Oran Dervişoğlu, T. (2020). *Eşrefoğlu Rûmî'nin Tarikatnâme'sinde Hz. Ali Tasavvuru*. Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.
- Ömer en-Nesefî (2015). *Ehli Sünnet Akaidi/ Neseî Akidesi Şerhi*. (M. Kasadar, Çev.). İstanbul: Ravza Yayınları.
- Öngören, R. (2013). *ZİKİR - TDV İslâm Ansiklopedisi*. 11 Aralık 2023 tarihinde, gönderen <https://islamansiklopedisi.org.tr/zikir> adresinden erişildi.
- Özcan N. (1988). *"Abdülhay Celvetî"- TDK İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 1).
- Özkan, O. (2015). *Alevî-Bektâşî Klasiklerinde Sahabe Algısı*. Bozok Üniversitesi, Yozgat.
- Pasılı, C. (2021) *Muhâdara/Mükâşefe/Müşâhede*. 22 Aralık 2023 tarihinde, <https://www.insaniyet.net/muhadara-mukasefe-musahede/> adresinden erişildi.

- Pusmaz, Durak (2011). *Kur'an'da İsar Kavramı*. 18 Aralık 2023 tarihinde, https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuilah/issue/962/10852#article_cite adresinden erişildi.
- Reis, B. (t.y.). *Tasavvuf Düşüncesinde Dört Halife Algısı*. İstanbul: Emin Yayınları.
- Sahabeden Günümüze Allah Dostları/ Hilyetü'l- Evliyâ ve Sıfatü's-Safve (Selmat Matbaacılık, Cilt 1). (1996). İstanbul: Şule Yayınları.
- Sayın, E. (2018). *Tasavvuf Kültüründeki Zühd Anlayışının Tasavvufî ve Psikolojik Etkileri*. 21 Aralık 2023 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/pub/baid/issue/53805/723091#article_cite adresinden erişildi.
- Sayın, E. (2020). *Tasavvufî Kavramlarla Anlamsal Bağları Açısından Kerâmet Kavramı*. 16 Aralık 2023 tarihinde, https://dergipark.org.tr/tr/pub/baid/issue/58857/817929#article_cite adresinden erişildi.
- Sivâsî, Ş. (2014). *Menâkib-i Çehâr Yâr-ı Güzîn/Dört Büyük Halife*. (A. Arslantürkoglu, Sad.). İstanbul: Saadet Yayınevi.
- Sühreverdi, A. (2010). *Dervişliğin Âdâbı* (Birinci). (H. Ulupınar, Çev.). İstanbul: Gelenek Yayınları.
- Sühreverdî, E. H. Ş. Ö. (2018). *Gerçek Tasavvuf/Avârifü'l-Maârif*. (D. Selvi, Çev.). İstanbul: Semerkand Yayınları.
- Sümertaş, B. (2017). *KUR'AN'DA S-D-K KÖKÜNÜN SEMANTİK DÜNYASI**. 19 Aralık 2023 tarihinde, https://dergipark.org.tr/tr/pub/bayburt-ilahiyat/issue/36390/410643#article_cite adresinden erişildi.
- Şar, S. (1991). *İslâm Tasavvufu*. İstanbul: Toker Yayınları.
- Şık, İ. ve Arıcı, M. (2026). *Abdülkâhir Bağdâdî'nin Mucize ve Keramet Anlayışı*.
- Tatçı, M., ve Akkaya, V. (2020). *Hacı Bayram-ı Velî Şerhi*. İstanbul: H Yayınları.
- Tezel, S. (2022). *Tasavvuf'ta Sahâbe Algısı*. İstanbul Sabahhattin Zaim Üniversitesi.
- Toksarı, A. (1995). *EMANET - TDV İslâm Ansiklopedisi*. 18 Aralık 2023 tarihinde, <https://islamansiklopedisi.org.tr/emanet> adresinden erişildi.
- Turgay, N. (2006). Hz. Ali Hakkında Nazil Olduğu Rivayet Edilen Bazı Ayetlerin Yorumu. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VIII(2), Article 2.
- Turgay, N. (2020). *Hazreti Ali ve İlim*. 23 Aralık 2023 tarihinde, <https://www.akademikakil.com/hazreti-ali-ve-ilim/nurettinturgay/> adresinden erişildi.

- Uludağ, S. (2000). *İHVAN - TDV İslâm Ansiklopedisi*. 28 Aralık 2023 tarihinde, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ihvan--tarikati> adresinden erişildi.
- Uludağ, S. (2006). *MÜŞÂHEDE - TDV İslâm Ansiklopedisi*. 22 Aralık 2023 tarihinde, <https://islamansiklopedisi.org.tr/musahede> adresinden erişildi.
- Uludağ, S. (2010). *TAKVÂ - TDV İslâm Ansiklopedisi*. 23 Aralık 2023 tarihinde, <https://islamansiklopedisi.org.tr/takva> adresinden erişildi.
- Uludağ, S. (2013). *VELÎ - TDV İslâm Ansiklopedisi*. 31 Aralık 2023 tarihinde, <https://islamansiklopedisi.org.tr/veli--esma-i-husna> adresinden erişildi.
- Uludağ, S. (2022). *KERAMET - TDV İslâm Ansiklopedisi*. 16 Aralık 2023 tarihinde, <https://islamansiklopedisi.org.tr/keramet> adresinden erişildi.
- Üzüm, İ. (1996). *GAZAP - TDV İslâm Ansiklopedisi*. 14 Aralık 2023 tarihinde, <https://islamansiklopedisi.org.tr/gazap--allah> adresinden erişildi.
- Vassâf, O. H. (2015). *Sefîne-i Evlyâ* (Cilt 3). (M. Akkuş, Haz.). İstanbul: Kitabevi Yayıncıları.
- Yıldız, Doç. Dr. A. (2018). *Sultânü'l-Evliyâ Ebû Saîd-i Ebü'l-Hayr*. Kriter Yayınevi.
- Yılmaz, H. K. (1991). *H. Ebubekir Sıddîk (r.a.)*. 03 Aralık 2023 tarihinde, <https://hasankamilyilmaz.com/hz-ebubekir-siddik-r-a.html> adresinden erişildi.
- Yılmaz, H. K. (t.y.). *Takva*. 13 Aralık 2023 tarihinde, <https://hasankamilyilmaz.com/takva.html> adresinden erişildi.
- Yiğit, İ. (2007). *OSMAN*. TDV İslâm Ansiklopedisi. 23 Ağustos 2023 tarihinde, <https://islamansiklopedisi.org.tr/osman> adresinden erişildi.
- Yıldırım, İ. (2022). Hz. Ali'nin Manevi Vasıflarını Açıklayan Bir Risalenin Tahlil ve Neşri. *Kalemname*, 7(14), Article 14.

ÖZGEÇMİŞ

2001-2014 yılları arasında ilkokulu, ortaokulu ve liseyi Konya’da okudu. 2015-2020 yılları arasında Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde lisans eğitimimi tamamladı. 2020 yılında ise Gümüşhane Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü’nde yüksek lisans eğitimime başladı.

